

Proleter Doğrultu

Devrimci Sosyalist Teorik Ve Politik Dergi

- Yeni Demokrasi Hareketi
- Kürdistan'ın Parçalanma Süreci
- Tüm Birlik Bolşevik Komünist ve Rusya Komünist İşçi Partisi'yle Görüşme
- Rwanda'nın Dünü Bugünü
- İki Arnavutluk

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	2
Yeni Demokrasi Hareketi.....	6
Kürdistan'ın Parçalanma Süreci.....	22
Tüm Birlik Bolşevik Komünist ve Rusya Komünist İşçi Partisi'yle	
Görüşme	60
Rwanda'nın Dünü Bugünü	69
İki Arnavutluk	81

SUNUŞ

Teorik-siyasal bir dergiye duyulan ihtiyacı "herkes" paylaşmaktadır. Marksist Leninist Komünistler bu alanda da üzerlerine düşeni yerine getireceklerini daha önce ilan etmişlerdi. Proleter Doğrultu bunun bir ifadesi olarak yayın yaşamına başlıyor

İki aylık periyodla yayınlanacak olan Proleter Doğrultu teorik-siyasal bir dergi işlevini yüklenenecektir. Teori sorununa yaklaşım ve geçmiş sürecin bu açıdan değerlendirilmesi aşağıda ayrıca ele alınacaktır. Fakat burada vurgulanmalıdır ki proleteryanın ve sosyalizm mücadelesinin enternasyonalist tabiatına uygun olarak dergimizin sayfalarında çeviri ve tanıtım yazılarına yer verilmesine özel bir ısrar ve dikkat gösterilecektir. Bu komünistlerin, dünya devrimci ve komünist hareketinin deneylerinden, eyleminden öğrenme tarzını ete kemiğe büründürme çabalarının bir parçası olarak kabul edilmelidir.

Bu açıklamaları önemli gördüğümüz bir sorunu vurgulayarak noktalamak istiyoruz. Atılım, Proleter Doğrultu'nun yayın yaşamına başlayacağını (bir yazı vesilesiyle) epeyce önceden duyurmuştu. Ancak bir gecikme yaşandı ve dergimiz arzulanan zamanda okuyucuya ulaşamadı. İkna edici açıklamalara sahip olmasına karşın yine de bu durumu hoş görmek olanaklı olmuyor. Bu nedenle de söz konusu geçikmeden ötürü okuyucudan özür dilemeyi bir görev sayıyoruz. Sorunla ilgili vurgulanması gereken ikinci yön ise şudur: Marksist Leninist Komünistler teorik çalışmaların önemini bilincindedirler. Konunun gereklerine uygun bir işbölümü ve kurumlaşma için gerekli adımları atmakta istekli ve kararlı biçimde yollarına devam etmektedirler. Kuşkusuz gelecek dönem bunun ürünlerine tanıklık edecektir.

*****

1960'lı ve 1970'li yıllarda Marksizm'in hızla fakat derinliğine değil genişliğine yayıldığı bir süreç oldu. Bu, teorinin bölük-pörçük ve belirgin bir seviye düşüklüğüyle öğrenilmesi anlamına geliyordu. Sonuçta sağlam bir marksist teorik temel yaratılamadı. Marksizm'in lafızını değil fakat metodunu, yaşayan canlı özünü kavrama yolunda ciddi adımlar atılamadı ve başta küçük burjuva ideolojisi olmak üzere anti-marksist dünya görüşleri kolayca etkin oldu.

'60'lı yılların ikinci yarısında aydın çevreler, akademisyenler marksizm savunusunu politik ihtiyaçların, politik pratiğin dışında yürütmeye çalıştılar. Onlar böylece marksizmin özünü, dünyayı değiştirme eylemini rafa kaldırdılar. Teori sınıf mücadelesinde bir silah olma işlevini yerine getiremedi.

'70'lerin başlarında, reformculukla devrimciliğin kesin biçimde ayrıştığı bu tarihsel dönemde yukarıda ifade ettiğimiz tipte aydınlara ve teoriye karşı büyük bir tepki gelişti. Aydınların teslimiyeti, onlara yönelik derin bir güvensizlik ve aşağılamayı biriktirdi. Aydınlar devrimci hareketten uzaklaşma, kaçma tavrını sergilerken, devrimci hareket saflarında da daha sonraki sürece damgasını vuracak olan aydınları itmek, aşağılamak tarzındaki sekter tutum filiz sürdü.

'71 yenilgisi sonrası yeniden şekillenen devrimci örgütler açısından da teoriyi kavrayışta ciddi bir atılım yakalanamadı. Bu dönemin tipik özelliği teorinin ayağını Türkiye ve Kürdistan coğrafyasına basamamasıdır. Stratejik planlarını ayaklanma, halk savaşı, öncü savaş vb. tarzlarda ortaya koyan gruplar, destekleyici teorilerin bir özetini sunmak ve onları yaşadıkları topluma uydurmaya çalışmak yolundan yürüdüler. Sosyo-ekonomik ve sosyo-politik tezlerin dahi "tutulacak yola" göre oluşturulduğu bir garabete sürüklenildi. Örgüt ve mücadele biçimleri konusunda birbirini tamamlaması gereken unsurların birbirini inkarı tarzında dövüştürülmesi ucubeliğinin nedenlerini de yukarıdaki bakış açısında aramak gerekiyor. Ayaklarını yaşadığı topraklara basma çabası çok cılız ve etkisizdi.

Devrimci hareketin teorik gelişimi pratik-siyasal-örgütsel gelişiminin gerisinde kaldı. Bu onun sağlam bir teorik ya da düşünsel temele dayanmadığı anlamına gelir. Düşünsel savrulularının, siyasal gelişmeye hizmet edecek tutarlı, kalıcı görüşler oluşturamamasının nedenlerini açıklar. Ancak bu zayıflık aynı zamanda, devrimci hareketin geride bıraktığı yıllarla kıyaslandığında güdüklük ve varlığını koruma çabasıyla karakterize olan pratik, siyasal ve örgütsel trajedisinin de izahını verir.

Teorik çalışma ve aydın birikiminin sürekliliğinin sağlanamaması ile genel olarak örgütçünün teoriye ilgisizliği sürecin bir diğer önemli sorununu oluşturmaktadır. Türkiye, devrimci ve komünist aydın erezyonunun en yoğun olduğu coğrafyalardan birini oluşturmaktadır. Teorik çalışma yürüten kadroların belirgin olarak pratikten kopukluğu, pratiği küçümseme eğilimine kolayca kapılmaları, örgütlerden, onların ruh hali ve pratik yöneliminden kopmalarına yol açmıştır. Teorik çalışmalarla uğraşan böylesi kadroların büyük çoğunluğunun şu ya da bu dönemde hareketi terketmesi, örgütlerle özdeşleşememeleri, devrimin dolayısıyla da kolektifin hizmetinde bireyler olmayı başaramamaları, örgütsel anarşizm ve aydın bireyciliği yolundan burjuva liberalizmine yürümeleri bu durumun kaçınılmaz bir sonucu sayılmalıdır.

Bahsedilen zeminde günlük pratiğin yükünü omuzlamış kadrolar açısından da ciddi sorunlar yaşanmıştır. Deyim uygunsuzsa pratik militanlar genellikle teoriyi önemsememiş, hatta küçümsemişler, teorik çalışmayla uğraşanlar hakkında yarı istihzayla konuşmuşlardır. Sonuçta bu onların gelişimini sakatlamış, teorik düzeylerini sistematik olarak yükseltmelerinin önünde doğal bir set oluşturmuştur. Profesyonel devrimcilik konusundaki aşırı zayıflıkta da bu durumun küçümsenmez bir payı vardır.

Genel planda 80 öncesi olarak tarif edebileceğimiz dönemde teorik çalışma adına yapılanlar geliştirici değil engelleyici olmuştur. Bu herşeyden önce teorik çalışmanın skolastizmin cenderesine hapsedilmesinin, özetçiliğe, derlemeciliğe indirgenmesinin bir sonucudur. Kitabılığın, teoriyi cansız bir dogma haline getirmenin kökeninde bu tarz vardır. Ve kuşkusuz bu, diyalektik materyalist yöntemden kopmayı ifade eder. Keza ideolojik bunalım, kavram kargaşası ve yürütenlerin içinden çıkmadığı, kendi çelişkileriyle labirentlere yuvarlandığı polemiklerin kaynağı da burada aranmalıdır. Skolastizm, derlemecilik ve özetçilik yolundan yürüyenler müthiş bir dar görüşlülükle ideolojik mücadelenin ana alanı olarak devrimci örgütler arasındaki savaşı benimsenmişlerdir. Grupsal sınırları keskinleştirmek, gruplar arasındaki "savaşın" ihtiyaçlarını karşılamak uğruna yürütülen "teorik çalışmalar" aşırı yapay ve yer yer komik sonuçlar üretmekle kalmamış, sınıf mücadelesinin gelişim ihtiyaçlarına yanıt verebilecek bir teorik çalışmayı da engellemiş, boğmuştur.

Aynı şey teorik çalışmayı savunulan ideolojinin metodolojisi temelinde yürütmek yerine, söz konusu dünya görüşünü, örneğin '80 öncesi moda olduğu üzere marksizm-leninizmi

temsil eden veya ettiğine inanılan partinin-ülkenin söylediklerini yaşadığı coğrafyaya ika-me etme veya hazırcılık tutumunda da yansımaktadır. Elbette böyle bir durumda kendi konumundan teoriyi zenginleştirme çabası ve eyleminin doğması mümkün olamazdı, ol-madı.

Mao Zedung Düşüncesinin reddiyle Türkiye Kürdistan'da kendini vareden komünist hare-ket teorisi, skolastik, derlemeci, siyasal mücadelenin ihtiyaçlarından kopuk tarzda ele alma pratiğinden kurtulmak istemişse de '80 faşist darbesi nedeniyle çok yol alamamıştır. İdeo-lojik ve pratik açıdan sürecin tüm sancı ve çelişkilerini yaşayan komünist hareket yüz yüze kaldığı tasfiyecilik koşullarında teori sorununa yaklaşım ve teorinin işlevi konularında geri-ye çekici yeni kavgalar yaşamış, fakat her şeye karşın bunları aşmayı başarmış ve bugün en açık ifadesini Marksist Leninist Komünistlerin şahsında bulan bir gelişme imkanı yaratmış-tır. Bu açıdan geleceğe güvenle bakmak için yeterince neden vardır.

Günümüzde örgütlü ve birleşik bir uluslararası komünist hareket söz konusu değil. Ancak tek tek komünist grup ve partilerden bahsedilebilir. Üstelik bunlar arasındaki ideolojik birliğin düzeyi de belirsizdir. Oldukça yıkıcı bir kuvvetle esen karşı devrimci fırtınanın ar-dından ortaya çıkan dünya gericilik yılları, partileri, grupları, bireyleri sarstı. Devrimci atılım arayışı kadar tasfiyeciliğin, bilimsel inanç kadar umutsuzluk ve körleşmenin yön verdiği tartışma ve ayrılıklar yaşanıyor. Tüm bu kaos ve yıkım sürecinde diğerlerine marksist-leninist temelde yol açacak, bir adım önde yürüyebilecek güçlü bir partinin veya bir grup güçlü partinin varlığından da söz edilemez. O halde tek tek ülkelerdeki parti ve gruplar marksist-leninist ideolojiyi savunmak, bugünden yarına ihtiyaç duyulan teorik aydınlığı sunabilmek için kendilerine güvenmek, varlıklarını merkeze koymak ve üzerlerine düşen ağır sorumlulukların bilinciyle hareket etmek zorundadırlar. Bu komünist öncülere, teorik çalışma alanında her türlü kendiliğindencilik ve amatörlükten kurtulma, bu amaçla gerekli örgütsel ve pratik adımlar atma görevi yüklenmektedir.

Komünistler, marksizm-leninizmin temel ilkelerini savunma konusunda 'dogmatik' olmayı sürdürmelidirler. Bunda en küçük bir tereddüt veya zaaf gösterilemez. Ancak temel ilkele-re uygun düşen yolda yürüyüşte, bastıkları toprakların ve dünyanın verili koşullarına uygun bir teorik çalışma ve teorik inşa konusunda kitabi veya dogmatik olmamalıdırlar. Bu ze-minde yapılması gereken marksist metodu, diyalektik materyalizmi ustaca kullanmayı başarmak, yaratıcı, geliştirici, siyasal mücadelenin ihtiyaçlarına yanıt veren görüşler oluş-turmaktır.

Teorik çalışmayı proletaryanın sınıf kavgasının veya siyasal mücadelenin ihtiyaçlarından kopuk, onu yanıtlamayan bir entellektüel faaliyet olarak gören anlayış, komünistler bakı-mından kabul edilemez. Burada bakış açımıza yön veren temel görüş komünist teorinin dünyayı açıklamayı değil değiştirmeyi ifade ettiğidir. Böyle bir teorik çalışma ancak prole-taryanın iktidar kavgasının ya da siyasal mücadelenin ihtiyaçları temelinde gerçekleştirile-bilir. Nitekim Marks, Engels, Lenin ve Stalin'in gerek "yerel" gerekse de uluslararası sorun-ları ve tartışmaları ele alan pek çok eseri sınıf mücadelesinin o süreçteki ihtiyaçlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Aydınların keyfi, öznel projeciliğine hapsolmuş veya devrimci eylemin do-laysız derslerine dayalı olmayan teoriciğin komünistlerin tarzı olmadığı ve olamayacağı kuşkusuzdur.

Marksist Leninist Komünistler ideolojik mücadeleyi ve teorik çalışmaları kısaca özetlediği-miz bu değerlendirmelerin ışığı altında yürüteceklerdir.

Marksizm-leninizmin savunulması, dünyanın 'güncel' gelişmeleri zemininde bilimsel özünün kör gözlerin bile algılayabileceği şekilde ortaya konulması; burjuva ideolojisinin her görünümüyle kesin bir hesaplasmaya gidilmesi, dünya komünist hareketinin ve devrimci eylemin zayıflığı koşullarında burjuvaziye geçen ideolojik saldırı üstünlüğünün yeniden ele geçirilmesi ve güçlü hamlelerle dostun-düşmanın sarsılması; demagoji ve spekülasyon malzemesi haline getirilmesi bir yana, tek tek birey ve gruplarda ideolojik-siyasi erozyona yol açan, sosyalist ülkelerde burjuva karşı devrim sorunu ve süreci hakkında komünist görüşün netlikle ifade edilmesi görevleri başarmak için komünistlerin önünde durmaktadır. Hiç kuşkusuz bu aynı zamanda enternasyonal örgütsel birliğin aciliyetini de gözler önüne sermektedir.

Marksist Leninist Komünistler tüm bunların bilincindedirler ve devrimin buyruklarını yerine getirme yolundan ilerleyeceklerdir. Proleter Doğrultu'nun yönü budur.

YENİ DEMOKRASİ HAREKETİ

EGEMEN İŞBİRLİKÇİ TEKELCİ BURJUVAZİNİN GELİŞEN ÇIKARLARININ GÖZDE SÖZCÜSÜ

SINIF BİLİNÇLİ BİR KAPİTALİST: BOYNER

Başlangıçta Yeni Demokrasi Hareketi'nin sözcüsü olan ve daha sonra pek çok örnekte görüldüğü gibi partileşme kararıyla birlikte YDH Genel Başkanı sıfatını alan genç kapitalistlerden Cem Boyner, politikayı "toplum çıkarlarını dengeleme sanatı" olarak tanımlı - yor. Nihal Mete'nin 23.7.1994 tarihli Pazar Postası'nda yayımlanan röportajında o, "meslekle politik kişilik arasında doğrudan doğruya bir bağ kurulmasını doğru bulmuyorum ve görülecektir ki, Türkiye'nin bütün kesimlerinin çıkarlarını dikkate alan programlar ve politikalar YDH'den çıkacak." "Politikaya soyunan insan kendi özel çıkarlarını unutmak zorundadır" diyerek daha açık bir vurgu yapmayı da gerekli görüyor.

Politik liderleri (ve partileri) kendileri hakkındaki beyanlarına ve kendileri için kullandıkları sıfatlara göre değerlendirmek, gerçekliği kavramanın güvenilir bir yolu sayılmaz. Açıklamalar, tanımlar, ilan edilmiş program ve hedefler de bir veridir, fakat politik liderlerin ve partilerin gerçekliğinin

anlaşılmasında asıl ve temel olan pratik hareket ve eylemleridir. Oysa Boyner ve YDH'nin gerçekliğini kavramamızı sağlayacak pratik henüz kesin çizgileriyle şekillenmiş değil. Bu, Boyner ve YDH gerçekliğini bu aşamada kavranıp açıklanamayacağı anlamına gelmez ise de, analiz ve tahminlerde bulunurken daha dikkatli ve ihtiyatlı olmanın gereğine işaret eder.

Yalan ve demagojinin burjuva politikanın mayasınının temel bileşeni içinde yer alması, açık siyasal sınıfsal kimliği ile ortaya çıkmanın, burjuva sınıf çıkarlarıyla bağdaşmaz olması gerçekliğinin kaçınılmaz bir sonucudur. Burjuva sınıfın çıkarları genel biçimde, ulusal ve toplumsal çıkarlar kisvesi altında sunulmak zorundadır. "Toplum çıkarlarını dengeleme sanatı" tanımı önsel olarak toplumda farklı, çatışan çıkarların varlığını kabul eder, fakat esas sorunu, uzlaşmaz çıkar karşıtlıklarını ve bunun bir anlatımından başka bir şey olmayan antagonist sınıf karşıtlıklarının varlığını reddeder. Kapitalist düzeni kutsayarak ebedi kılacak ideolojinin geliştirilmesinin bir başka yolu da keşfedilmemiştir. Proletarya ile burjuvazi, sömürülen ile sömüren, ezen ile

ezilen barış içerisinde bir arada yaşamalıdır!

Toplumsal barış ve uzlaşma diye sunulan şey, sömürülenin köleliğe boyun eğdirilmesidir. Bazen çok açık ve yalın biçimler alan bazen sahnenin arka planında kalan zor daima vardır ve toplumsal uzlaşmanın asıl gerçekleştirici unsuru olarak, eşdeğer veya onu aşan bir başka sınıfın zoruyla yenilinceye değin de daima olacaktır.

Toplumsal çıkarların dengelenmesi kapitalist düzen çerçevesinde yalnızca ve yalnızca burjuvazinin genel çıkarlarının gerçekleşmesinden başka bir şey değildir. "Demokrasi", "yeni demokrasi", "özgürlük", "adalet", "kimlikler demokrasisi", "globalizm", "liberalizm", "liberal demokrasi" vs. vb. egemen sınıfların, onların bütün ideolog ve sözcülerinin dillerinden düşürmedikleri kavramları gerçeklerden daha güçlü değildir. Bu denge daima göreceli, hareketli ve oynaktır; oysa burjuvazinin çıkarlarının gerçekleştirilmesi bu dengeleme uğraşını yönlendiren mutlak gerçektir.

"Meslek" dese de Boyner, gerçekte sözkonusu olan sınıfsal konumdur ve politik kişilik ile sınıfsal konum arasında doğrudan bir bağlantı olmadığı iddiası geçersizdir. Bireyler bazına indirgenmişinde bu elbette bire bir geçerli değildir. Şu ya da bu birey öz sınıf çıkarlarına ihanet edebilir. Ama TÜSİAD başkanlarının işbirlikçi burjuvazinin genel çıkarlarını, sermayeyi görüş açılarının odağına oturtmasından daha doğal bir şey olamaz. TÜSİAD okulunda yetişen Boyner'in en dar anlamda "kişisel" çıkarları için politikaya atıldığını düşünmek safdillik olur. Bu tür burjuva politikacılara tanık olunmuştur ve olunacaktır da. Ama Cem Boyner "iyi yetişmiş" sınıf bilinçli bir kapitalisttir ve bütün politikacılar gibi yalan ve demagojiyi kullanmak zorundadır. En dar anlamda bireysel çıkarları için değil, ama genel biçimde onu da kapsayan tekelci burjuvazinin gelişen sınıf çıkarları için politikada konuşmaktadır.

"Değerli arkadaşlar, ben düzenin ta kendisinin ve düzen değişmeli diye haykırıyorum. TÜSİAD'ın da başkanlığını yaptım, bu düzen sayesinde bir şeyler yaptım diyemeyeceğim. Hayır öyle değil. Ama bu düzenin içinde kazanmış olan insanlardan biriyim. Ama bu düzen değişmeli diyorum." (18.7.1994'te İstanbul toplantısında yaptığı konuşma).

Ateşli bir üslupla "düzen değişikliği" talep eden Boyner ve YDH'nin bundan ne anladığı yazının bütününde sergilenmiş olacak. Fakat burada hemen söylemeliyiz ki, YDH'nin "düzen değişikliği" talebinin siyasal düzeyde ve sınırlı bir çerçevenin ötesinde başka anlamı yok. Buna karşın, düzenden ve düzen partilerinden git gide umudunu kesen emekçi milyonları işbirlikçi burjuvazinin gelişen çıkarlarının arkasına koşmak gibi güçlü demagojik ve yanıltıcı bir niteliği sahip. '50'lerde DP'nin "yeter söz milletin", '70'lerde Ecevit'in "hakça bir düzen" ve günümüzde RP'nin "adil düzen" sloganı gibi, YDH'nin düzen değişikliği talebi de demagojik bir nitelik taşıyor. Peki YDH gerçekten bir değişim, bir yenilik öngörüyor mu? Yazının bütününde bunu göreceğiz.

YDH'NİN AYIRICI BİR ÖZELLİĞİ

Politik bir partinin klasik denilebilecek oluşum şemasına göre hareket eden YDH, politikaya yeni atılan veya yeni olma iddiasın da olan bütün burjuva politik hareketler gibi, geleneksel "politika sınıfına" karşı açık bir mücadele yürütüyor. Bu YDH'nin burjuva politika arenasında kendine yer açma, yer edinme doğal yönelimiyle ilgili olmakla birlikte, bununla sınırlı görülmecek "yeni" bir durumu da içermektedir. Daha önemli olan yan da burasıdır. Egemen sınıfın tek tek üyelerinin ve yine doğrudan sınıf örgütlerinin son 5 10 yıl lık dönemde geleneksel politika sınıfına karşı gelişen güvensizliği ve politik arenada dolaysız belirleyici ve yönlendirici olarak rol alma isteği dikkate değer bir gelişmedir. Yeni

yetme, türedi burjuvaların ANAP'ta bunu bir ölçüde denedikleri de söylenebilir. ANAP içerisinde örgütlenen sonradan görme burjuvalar tipik çıkar çeteleri olarak devlet olanakları üzerinde at oynatmışlar, kaba ve küstah bir talan yürütmüşlerdir.

YDH, egemen sınıfın geleneksel politika sınıfından "kurtulma" yolundaki siyasi bir hamlesidir. Geleneksel politika sınıfı, egemen sınıfın gelişen çıkarlarını algılamada başarısız kaldığı ve onun gerektirdiği siyasal iradeyi göstermediği ölçüde bu çelişki YDH'nin dinamiklerinden birisidir. Bu bakımdan YDH'nin kurucularının sınıf kökeni dikkate değer bir veri olarak kabul edilebilir ve edilmelidir.

Başta Cem Boyner olmak üzere YDH kurucularının en büyük bölümünün meslek hanelerinin karşısında işadami, sanayici, bankacı vb. yazmaktadır. Keza işbirlikçi burjuvazinin sınıf örgütlerinde değişik yönetsel görevlerde bulunmuş kişiler kurucular listesinin diğer kesimini oluşturuyor.

YDH siyasetin yeniden yapılanmasını talep etmektedir ve kendi örgütlenmesini şimdilik geleneksel siyaset sınıfının dışında şekillendirmesiyle; ama öncelikle o, işbirlikçi burjuvazinin dolaysız bir siyasal parti örgütlenmesi yolunda yürüyerek ortaya çıkmaktadır.

ULUSLARARASI DİNAMİK

YDH'nin henüz gelişimini tamamlamamış, kesin hatlarıyla belirginleşmemiş bir parti olduğu (ve hatta henüz ke sin sonucu belli olmayan bir partileşme macerası yaşadığı) genel kabul gören bir gerçektir. Fakat asıl sorun, bugün için YDH'den çok, böyle bir politik parti girişimini egemen sınıflar için bir ihtiyaç haline getiren belirleyici koşulların ve bu koşulların açığa çıkardığı iç ve uluslararası itti - ci güçlerin kavranmasıdır. Çünkü YDH bu yolda ilk girişim değildir ve henüz son girişim olup olmadığı da kestirilemez.

YDH egemen sınıfların en enternasyonalist kesimlerinin yeni bir sözcüsü olarak politika sahnesine yürümektedir. Bu tamamen değişen dünya koşullarının, gelişmiş emperyalist devletlerin politikalarıyla ve uluslararası tekeli burjuvazinin yeni program ve çıkarlarıyla bağlıdır. İşbirlikçi burjuvazi artık iç pazarı kendi gelişen çıkarları için tamamen yetersiz görmekte, uluslararası piyasada yer edinebilmek için uluslararası tekellerle işbirliğini üst bir düzeyde yeniden yapılandırmayı hedeflemektedir. Bu yeni dünya koşullarına uyum sağlama arayışıdır. İşbirlikçi burjuvazi iç pazarla sınırlı bir çerçevede, ayakta kalmasının olanaksızlığını kesin bir biçimde görmekte ve uluslararası sermayeye daha çok dayanarak gelişen çıkarlarını gerçekleştirme peşinde koşmaktadır.

Sovyet modern revizyonizminin çöküşüyle dağılan iki kutuplu dünya, bu temel gerçekliliğin şekillendirdiği bütün siyasi yapılanmaları ve politikaları alabora ederek geçersiz kılmış, uluslararası tekeller için muazzam yeni olanaklar yaratmıştır. Yeni koşullar işbirlikçi burjuvazi için iç pazarla sınırlı kalmayı çok büyük bir risk haline getirirken aynı zamanda uluslararası pazarlara yönelmesini hayal olmaktan çıkaran olanaklar da yaratmıştır. Türk burjuvazisi, hemen her düzeyde uluslararası sermaye ile sıkı ilişkiler içerisinde olmuş - tur. Fakat bu ilişkilerin biçim ve kapsamı uluslararası sermayenin çıkarları ve kendi gelişim düzeyi ile belirlenmiştir. Sanayi, ticari ya da finansman alanında iç ve uluslararası pazarlara yönelik ortak yatırımlar ve bunun getirdiği yapılanmalar, işbirlikçi burjuvazinin tarihinde bugünün en önemli ya da öne çıkan gerçeğidir. Türk işbirlikçi burjuvazisi kendi imkanlarıyla uluslararası pazarlarda, emperyalist tekellerle rekabet etmeyecek kadar deneyimli ve materyalisttir.

Bugün işbirlikçi Türk burjuvazisinin rehber almaya çalıştığı program esasen uluslararası tekeller tarafından geliştirilmiştir. Türki

ye gibi ülkelerde yerli tekellerin elinde biriken sermayenin (ve esasen bu yerli tekeller aracılığıyla genel olarak sermayenin özellikle banka ve kredi sistemi sayesinde) uluslararası tekeller ve finans kapital tarafından daha yakından ve daha sıkı kontrolü ve kendi büyük çıkarlarının hizmetine koşması demektir. Planın geliştiricilerinin ABD'nin denetimi ve kontrolü altında IMF ve Dünya Bankası olmasında da her hangi bir terslik yoktur. Dışa açılma, dünya pazarıyla birleşme -ki bu her zaman böyleydi - emperyalist talanın yoğunlaşmasından başka bir anlama gelmiyor. Şimdilik, sınırsız dışa açılma demagojisine, yine sınırsız globalizm demagojisi ve politik düzeyde güçlü "demokrasi" ve "insan hakları" demagojisi eşlik ediyor. Bütün bunlar bir kaç yüzyıllık tarihinde liberalizmin asrı saadet'i olarak sunuluyor.

İşbirlikçi burjuvazi ne demokrattır ve hatta ne de liberal, fakat değişen dünya koşullarına ve yeni emperyalist politikalara uyum sağlamak istiyor, çıkarlarını burada görüyor.

ABD emperyalizminin öncülüğünü yaptığı güncel emperyalist politikalar YDH hareketinin dış dinamizmini oluşturuyor. YDH, günümüzde bütün burjuva partiler içerisinde emperyalist politikalara en sıkı bağlı partidir. Ama bu, emperyalistlerin iradesiz bir kuklası olduğu, doğrudan onlar tarafından kurulduğu vb. anlamına gelmez. Zaten böyle olmak da gerekmez. Aksi, işbirlikçi burjuvazinin gelişkin sınıf bilinci ve deneyimini hafife almak olur.

YDH sırtını güncel emperyalist dinamiğe dayayan ilk siyasi girişim de değildir. Turgut Özal'ın bu işin önderi olarak haklı bir ün kazandığını belirtmek bile fazladır. Hatta o yaşamının son döneminde yeni bir siyasi parti kurdu. Yusuf Özal'ın başında bulunduğu Yeni Parti aynı dış dinamik üzerinde bulunuyor ve ileride YDH ile birleşmeleri de bir sürpriz sayılmamalıdır. Yine

Aydın Menderes'in DP'sinin politik girişimleri aynı çerçevede değerlendirilebilir.

İÇ DİNAMİK

YDH, güncel yönetememe ve krizden çok, cumhuriyetin içerisine yuvarlandığı yapısal krize, işbirlikçi burjuvazinin geliştirmekte olduğu siyasal çözümün bir partisidir. YDH'nin siyasal programı, artık iyiden iyiye belirginleşen askeri darbe ve geleneksel devlet zorbalığı yöntemleriyle atlatılması ya da ertelenmesi olanaksız hale gelen yapısal krize işbirlikçi burjuvazinin sınıf çıkarları çerçevesinde "demokratik" yanıt arıyor.

Yarım yüzyıllık gelişmelerin vardığı bir düzey olarak devletin (ve elbette egemen sınıfın) resmi ideolojisi parçalanmış ve bir ideolojik hegemonya krizi oluşmuştur. Sömürgeci Kemalist politikanın 70 yıldır varlığını reddettiği Kürt gerçeğinin kendisini ulusal kurtuluşçu başkaldırı ile dayatması burada asıl etkindir.

Diğer yandan yıllardır güç biriktirip hazırlanan siyasi islam ve son eylemlerle gelişen özgür demokratik Alevi hareketi laikliği kendi konumlarından sorgulamaktadır. Öyle ki, bu durum kemalizmin ve 70 yıllık Cumhuriyetin, en ateşli savunucularını ırkçı faşist MHP'nin konumuna itmektedir.

1920'lerde kemalistlerin bütün muhalif unsurları en acımasız şekilde ezerek kurdukları "ulusal birlik" çok belirgin ve hızlı bir dağılma süreci yaşamaktadır. "Ulusal birliğin" çözülüp çökmekte oluşu yalnızca Kürt ulusal hareketi ile sınırlı bir sorun değildir. Kürt ve Türk ulusunun yanısıra Laz, Gürcü, Ermeni, Abhaz, Çerkez vd. bir dizi ulusal ve dinsel (Aleviler, Şiiler, Süryaniler vd.) topluluklardan oluşan "Türkiye" toplum gerçeğini "birleştiren" kemalistlerin çaktığı çiviler yerlerinden fırlamış, devletten uzaklaşma ve çatışma az çok hemen hepsinin gündemine girmiştir. Özgürlük ve demokrasi özlemi bütün toplumu kuşatmaktadır. Yalnızca aşağıdan kendi dina-

mikler üzerinde gelişen uyanış değil, fakat aynı zamanda uluslararası planda kabul gören (ve hatta hemen hepsinin altında devletin imzası olan antlaşmalarla da belirlenmiş olan) bir kısım değerlerde bu gelişimi beslemektedir.

Geleneksel burjuva düzen partileri, hükümet partilerinden muhalefette olanlarına kadar, Kürt ulusal hareketinin baskısı altında akıllarını kaybederek alılaşmışlar, çözümü gündeme giren sorunlara her hangi bir çözüm üretmez hale gelmişlerdir. Öyle ki, bunların he men hepsi '82 anayasasına karşı olduğunu açıklıyor ve hemen hepsi program ve propagandalarında demokrasi vaad ediyorlar, ama hiç birinin bu yönde adım atabilecek takati kalmamıştır. Var güçleriyle şovenizmi ve militarizmi destekliyor, hergün daha çok birbirlerine benziyorlar. Siyasal tıkanıklık söz götürmez bir gerçek, parlamento, hükümet ve partiler güvenilirliklerini yitiriyor ve en çok oy alan partiler % 20'leri aşamıyorlar.

YDH'nin merkezin -politikanın merkezi devlettir- yeniden kurulması misyonu ortaya çıkması bu tablo içerisinde önem kazanıyor. YDH esasen 2. Cumhuriyeti talep ediyor ama siyasi ortamın gerginleşmemesi için bu formülasyonu kullanmaktan kaçındığı gibi, esasen siyasi programıyla 70 yıllık Cumhuriyetle çatışma içerisinde olmasına karşın Kemalizm'le de açık bir mücadeleden kaçınıyor. Bütün bunların işbirlikçi burjuvazinin gelişen çıkarlarına denk düştüğü ve Mi sak- ı Milli içeri sinde "ulusal birliği" yeniden kurmayı hedefleyen "yumuşak" bir geçişi öngördüğü açıktır.

En başta Boyner olmak üzere YDH'nin bütün önde gelen sözcülerinin buna güçlerinin yetip yetmeyeceği ayrı bir sorun ama "merkezin" yeniden kuruluşu sorununu çok açık olarak ileri sürüp gerekçelendiriyorlar. YDH güncel yönetememe krizinden çok cumhuriyetin içerisine yuvarlandığı yapısal krize işbirlikçi burjuvazinin geliştirmekte olduğu politik çözümün partisidir. YDH'nin

siyasal programı, askeri darbe veya geleneksel devlet zorbalığı yöntemleriyle atlatılmasının olanaksızlığı iyiden iyiye belirginleşen yapısal krize işbirlikçi tekelci burjuvazinin çıkarları çerçevesinde "demokratik yanıt arıyor. Bu "demokratik" yanıt arayışı, düzen çerçevesinde, toplumsal rızayla, bozulmuş bulunan "ulusal birliğin" yeniden kurulmasını hedefliyor. Bu, her türlü radikal çözüm yollarının önünün egemen sınıf tarafından kesilmesi anlamına gelen karşı -devrimci bir politik stratejidir. Durumun böyle olduğunun anlaşılması için YDH'nin politik programının bazı unsurlarına daha yakından bakmak gerekir.

KÜRT ULUSAL HAREKETİNE YDH "ÇÖZÜMÜ"

On tane düz çizginin arasındaki bir tane eğri çizginin daha çok dikkat çektiği bilinen bir gerçektir. Özellikle son on yıllık dönem geleneksel düzen partilerini o kadar çok birbirine benzetti ki, farklı konuşan bir burjuva parti onlar arasında sırtarak göze batmakla da kalmıyor, hatta oldukça "radikal" bile görünebiliyor. Böyle bir duruma sahip olan YDH, toplumun gündemindeki en acil sorunlarda yığınların rüzgarını arkasına alabilecek bir pozisyon aldığı için devrimci stratejinin güncel çok önemli bir sorunudur. Kürt ulusal başkaldırısı, Kürt ulusal sorununun çözümünü devrimci eylemin gündemine çoktan sokmuş bulunuyor. Artık hiç bir güç, hatta ulusal kurtuluşçu devrimin yenilgisi bile, 70 yıllık sömürgeci politikayı diriltme ve ayakta tutma şansına sahip değil. Egemen sınıfların gelişkin siyasal sezgileriyle bunu anladıklarını en açık biçimde YDH'de somutlaşıyor. YDH tüzüğü "demokratlığı; farklı birey, kimlik ve kesimlerin farklılıklarını koruyarak bir arada yaşamalarına imkan veren yegane çoğulcu zihniyet olarak görür" (S.2) derken, Kürt ulusal sorununu "kimlik" sorunu olarak sunuyor. Programda aynı konuda şunlar yer alıyor:

"Kimlik sorunu;

Yeni Demokrasi Hareketi, kimlik farklılıklarını Türkiye'nin bir zaafı değil bir zenginliği olarak görür. YDH her türlü kimlik sorununu tartışma, diyalog ve uzlaşma yoluyla çözüleceğine inanır. YDH, kimlik sorununu ancak Türkiye'nin bütünlüğü çerçevesinde çözülebileceği görüşündedir. Baskı ve şiddetin sorunların çözümünde araç olarak kullanılmasını kabul etmez."

"YDH, öteki sorunların çözümünde olduğu gibi, kimlik sorununun çözümünde de altında Türkiye'nin de imzası bulunan İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Paris Şartı gibi anlaşmaları titizlikle uyacağına söz verir." (S.53)

YDH'yi Kürt ulusal sorununu "kimlik" sorununa indirgeyerek böyle "net" bir tutum almaya zorlayan temel nedenlerin başında, yukarıda belirttiğimiz gerçek, 1. cumhuriyetin iflas eden ve artık diriltilemesi olanaksız ırkçı inkar politikası duruyor. YDH'nin söylediği - ği en fazlasından artık asimilasyondan vaz geçeceğiz anlamına geliyor. Kürt ulusal uyanışının vardığı düzey dikkate alındığında bu en geri noktayı, "verilebileceğin" en azını ifade ediyor, ama böyle bir ödünle bölünmenin önüne geçilebileceği ve Kürdistan'ın sömürge bağımlılığının sürdürüleceği hesaplanıyor. YDH programının girişinde yapılan "Türkiye'nin 21. yüzyıla dünyanın güçlü ülkelerinden biri olarak girme şansı vardır. Ancak, Türkiye'nin varlığı tehdit altındadır, ülkemiz parçalanma riski taşımaktadır" vurgusu, sorunun YDH'nin demokratlığıyla ilgisi olmadığını kesin bir netlikle sergiliyor.

Fakat Kürt ulusal sorununa askeri çözümü ordunun gerçekleştirdiği, - böylelikle generaller onore edilerek ikna edilmeye çalışılıyor siyasi çözümü de YDH kazanacak yollu propaganda ve bir an önce "demokratik" ya da "siyasi" çözümün gerekli olduğundan dem vurulması, işbirlikçi burjuvazinin 21. yüzyıla güçlü girebilmesinin bir başka koşuluyla da ilgili. Savaşın sürüp gitmesi "parçalanmayı" önlese bile, 21.

yüzyıla Türkiye'nin "güçlü" girmesini sağlamayacak ve hatta bu hayali tamamen imkansız hale getirecektir. YDH'nin ulusal sorunla ilgisinin bir başka temel nedeni ve boyutu da, 8 milyar doları aşan yıllık savaş giderleridir. YDH, devletten işbirlikçi burjuvazi adına bu 8 milyar doları talep etmektedir. Ve bu ekonomiye kazandırılmadığı sürece hiç bir ekonomik ve sosyal sorunun çözülmeyeceğini her fırsatta vurgulamaktadır.

Üçüncü temel gerekçe ise, uluslararası ilişkilerdir. Yani altına imza koyulan Paris Şartı vb. uluslararası belgelerdir. Bu belgelerin yarattığı uluslararası hukuk, emperyalist ülkelere insan hakları ve Kürt sorunu üzerinde önemli bir manevra imkanı sağlamaktadır. Dışa açılma, globalizm vb. emperyalist çıkar çatışması ortamında işbirlikçi burjuvazinin gelişen çıkarlarına konu olmaktadır. Oluşan uluslararası hukuk nedeniyle, bu hukukun getirdiği yükümlülükleri içerde yerine getirmeyen devlet, dünya ile "kucaklaşmakta" ve uluslararası politikada çok ciddi biçimde zorlanmakta, işbirlikçi burjuvazinin dışa açılma hayali ve bu hayali ona bir program olarak dayatan uluslararası sermayenin çıkarlarına helal getirmektedir.

Şöyle söylenebilir; işbirlikçi tekelci burjuvazi tamamen kendi çıkarları temelinde en az ödünle Kürt ulusuyla "barışarak" sömürgeci politikayı, mevcut yeni koşullar altında yeniden biçimlendirmeyi, Türkiye'nin "parçalanmasını" önlemenin ve 21. yüzyıla güçlü girmenin acilen ulaştırılması gereken temel bir siyasi koşulu olarak görmekte ve tasarlamaktadır. YDH bu çözümün partisi olarak öne çıkmaktadır.

BURJUVAZİNİN DİN İLE BARIŞMA PLANI

1900'lerin ilk on yıllarında siyasal bakımdan yıldızı parlayan genç ve aç gözlü Türk burjuvazisinin hilafet ve dinle girdiği mücadeleye tamamen kendi gelişiminin koşullarıyla ilgilidir. Bu, öykündüğü ve hedef ola-

rak ilan edip propagandalaştırdığı "muasır medeni yet"lerdeki burjuvazinin gelişiminin bir çok örnekte görülen yoludur. Hilafet ve dinle yürütülen mücadele her şeyden önce siyasal bir mücadele, açık bir iktidar mücadelesidir. Fakat aynı zamanda ulusun liderliğini üstlenen burjuvazinin kapitalist gelişme yolunda burjuva toplumsal kuruluşun ilerletilmesinin koşullarını kavrayışıyla da ilgilidir. Dinle devlet arasındaki görece çatışmanın eksenini, burjuvazinin devlet aracılığıyla dini kontrol etme, tamamen kendi toplumsal ve siyasal çıkarlarına uygun düşen bir din anlayışını geliştirme, Türkleştirme sürecini derinleştirme -ne de olsa islam dış kaynaklı bir ideolojidir ve üstelik Osmanlı ve Türk burjuvazisi islamın gerçek sahibi olan Arap'ların ihanetini yaşamaktadır- , çok muhtemel bir toplumsal mücadele bayrağı haline gelmesini önleme vb. nedenler oluşturur. Kutsal Allah devletinden; kul devletine, dünyevi devlete geçilmektedir. Bu, burjuvaziyle din arasında bir çatışma ve mücadele olmaksızın düşünülemez. Dini kontrol ve denetim altında tutma burjuvaziye devlet aracılığıyla bunun kuramlarını oluşturmaya da itmiş, diyanet işleri ülke çapında örgütlendirilmiş ve devlet tarafından finanse edilmiştir.

Esasen egemen sınıfların safları arasında dinle barışma eğilimi baştan beri vardır. Bu Cumhuriyetin üzerinde yükseldiği sınıf ittifaklarıyla ilgilidir. Fakat 2. dünya savaşının yarattığı uluslararası ortam, egemen sınıfın kendi durumunun (ve uluslararası yeni ilişkilerin) baskısı altında yöneldiği "çoğulculuk" koşullarında dinle barışma eğilimi belirgin bir biçimde güçlenmeye başlamış ve geride kalan yarım yüzyıllık dönemin bütününde de gelişme göstermiştir. Bunu politik islamın süre gelen yükselişinde görebiliriz. Fakat, burjuva devletin dinle en çok çatışan ve kendini cumhuriyetin gerçek sorumlusu gören ordunun 12 Eylül faşist darbesinden sonra tarikatlarla ve Suudi sermayesi ile giriştiği ilişkiler, bu eğilimi çok belirgin biçimde güçlendirmiş

ve esasen "Türk-islam sentezi" arayışı bu gelişmenin ideolojik yansıması olarak gündeme getirilmiştir.

İslamın politikleşmesinin kitle bazında geleneksel marjinalliği aşması, dinin devlet kontrolü dışına çıkması talebini açıkça güçlendirirken, egemen sınıfın saflarında dinle barışma eğilimi de kesin bir hal almıştır. Burada yabana atılmaması gereken temel bir faktör ABD'nin Türkiye için öngördüğü, muhtemel stratejiler arasında çok özel bir yer verdiği ılımlı islam projesidir. Egemen sınıflar politik islamın yükselişinin radikalleşmeye yönelerek kontrol dışına çıkmasından ve bunun yaratacağı sorunlardan korkmaktadırlar.

Egemen sınıf saflarında güçlenen dinle barışma eğilimi, her şeyden önce politikleşen islamı düzen içine çekmek veya düzen için de tutma hesabına bağlıdır. Fakat devletin resmi Türkçü ideolojisinin devlet zorbalığıyla tahkim edilmiş olsa bile, Kürt Türk "birliğini" sağlamada tamamen yetersiz hale gelmesi, bu "birliği" sağlayabilecek yeni bir harç arayışına yönelmekte ve burada "din kardeşliği" faktörünü kullanma hesabı ön plana çıkmaktadır. Diğer ve çok önemli bir faktör de bir çeşit resmi devlet dini olan cumhuriyet laikliğinin, artık Alevi-Sünni "birliğini" sağlamaya yetmemesidir.

Aşağı yukarı yarım yüzyıllık bir şehirleşme süreci yaşayan Alevi kitlelerin uyanışı ve kimlik arayışı, yükselen Kürt ulusal hareketinin yarattığı çatlaktan yararlanarak açık kitle hareket boyutlarına ulaşmasının geri dönülmez bir hal almasının egemen sınıflar tarafından hesaba katılmaması düşünülemez. Devletin mezhepsel ayrımcılığı Alevi kitleler için diyanet işlerinde cisimleşmekte ve bir dizi talep olarak somutlaşmaktadır. Cumhuriyetin laiklik paradigması artık Alevi-Sünni "birliğini" sağlamak bakımından gününü doldürmüştür. Tam bu noktada YDH programı, bütün bu durumun egemen sınıfın beynindeki yansıması olarak önem kazanmakta, egemen sınıfın

çıkarlarının mutlak korunmasına dayanan bir "çözüm arayışı" geliştirmektedir. Bunu, burjuvazinin dinle görelî çatışma politikasından dinle barışmaya kesin geçiş olarak özetlemek mümkündür. "Ulusal birlik", demokratik Alevi hareketinin ve yine politik islamın radikalizme yönelmesini veya her iki harekette de radikalizme yönelenleri marjinalleştirmenin yolu olarak programlaştırılmaktadır.

YDH'ye göre "insanın ikinci doğal temel hakkı, inanç dünyasını kısıtlamadan yaşayabilmesi anlamına gelen din ve vicdan özgürlüğüdür. İnanç farklılıklarından toplumun gönüllü birlik ve beraberliğine giden yol vicdan özgürlüğünden geçmektedir. Din ve vicdan özgürlüğünün kamu düzenine yansımaları, devletin toplumdaki insanlar arasında hiç bir ayırım yapmaması, onların arasında tarafsız kalması anlamına gelen laikliktir. Laikliğin temel gereği din ve vicdan özgürlüğü ise, din ve vicdan özgürlüğünün tek güvencesi devletin laik olmasıdır." (S.51) Fakat YDH programının aynı zamanda "teokratik devlet düzeni (yani dini ilkelere dayalı tanrı devleti - bn.) kurma isteklerini" kendi ifadeleriyle "barış ortamında, tartışma ve hoşgörülle etkisizleştirmeyi" hedeflediği de kaydedilmelidir.

İşbirlikçi burjuvazinin gelişen çıkarlarının sözcüsü YDH'nin din sorunuyla, salt "ulusal birlik", dinsel bir kisveye bürünecek politik radikalizmi önleme, salt din ve vicdan özgürlüğü vb. çerçevesinde ilgilendiğini düşünmek hem büyük bir eksiklik olur ve hem de bir safdillik. Çünkü bu sorunun dolaylı ve hatta dolaysız bir "ekonomik" boyutu da bulunuyor. YDH, devletin diyanet bütçesi sorununu gündeme getirmektedir. Din işlerinin "sivil topluma", cemaatlere bırakılmasını istemesi, Kürt sorununda savaş giderlerini talep eden işbirlikçi burjuvazi, 21. yüzyıla "güçlü" girebilmek için buradan da devletin diyanet işleri bütçesini "ekonomiye" kazandırma amaç ve hedefini gütmektedir. Bu bütçenin trilyonlar tuttuğu bilinen bir gerçektir.

Şunu önemle vurgulamak tamamen doğrudur. Kürt ulusal sorunu ve din karşısındaki tavır alışını aynı zamanda söz götürmez biçimde YDH'nin ekonomik programıyla ilgilidir. Bu yön, radikal politik eğilimleri siyasal rejimin içerisine çekmek kadar büyük bir önem taşımaktadır.

YAYILMACI DIŞ POLİTİKA VE ORDU

YDH programı, günümüzde en hızlı liberalizm -neo liberalizm- söylemini yinelemekte, "düşünce özgürlüğü", "din ve vicdan özgürlüğü", "girişim özgürlüğü"nü üç temel hak ve özgürlük olarak ileri sürmektedir. İşbirlikçi burjuvazinin, sömürücü sınıfların en materalist kesimi olduğu şüphe götürmez. Esasen neo liberalizm ve onu idealistleştiren YDH programı için, tek temel mutlak hak ve özgürlük, "girişim özgürlüğüdür"; toplumdaki diğer sınıflara dayalı talep ve hareketlerin yarattığı kuvvet gerilimleri ve politik çatışmalar olduğu gibi, burjuvazinin kendi durumunun çelişkisi de, belli tarihsel ve güncel koşullar altında diğer özgürlüklerini bir ölçüde programına almasını ya da onlara karşı açık ve kesin bir savaşıma girmesini gerektirebilir. Fakat biz, burada, esasen YDH'nin ordu konusundaki tavrına gelmek istiyoruz.

YDH kültürel kimlik, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü gibi program taleplerinin koşullandırdığı orduyla çatışmaktan çok büyük bir dikkat ve özenle kaçınmakta ama yine de 1. cumhuriyetin bu en sağlam kalesini aşabilmek için generallere "karşı", generallerin günlük politik gelişmelere müdahalesini geriletecek talepleri bir başka noktadan formüle etmeyi gerekli görmektedir.

"Yeni Demokrasi Hareketi, askeri bürokrasinin sivil otoriteye tabî olma ilkesini savunur. Milli Güvenlik Kurulu'nun anayasal bir kurum olmaktan çıkarılmasını, yetki ve sorumluluklarının yukarıda belirlenen ilke çerçevesinde yeniden tanımlanmasını,

devletin yeni den yapılanmasının ön şartı kabul eder.” (S.55)

Ordu, Türkiye’de özgürlüklerin ve demokrasinin önündeki en büyük engel ve faşist diktatörlüğün en önemli dayanağıdır. Generaller kendilerini memleketin gerçek sahipleri ve efendileri olarak görmektedir. YDH programının olabildiğince yumuşak şekilde formüle ettiği, MGK’nın anayasal bir kurum olmaktan çıkarılması -ama yine de korunması - sorunu öyle kolay çözülebilir bir sorun değildir. YDH bunu hangi kuvvetle yapacaktır. Hatta parlamentoda çoğunluk sağlasa bile buna gücü yetecek midir? Burada YDH’nin arkasında - ki ABD desteği önem kazanıyor. Fakat asıl sorun şu ki, YDH herhangi bir şekilde ordunun yıpratılmasını getirebilecek bir yönde hareket etmeye niyeti olmadığı ve dahası generallere muhtaç olduğu içindir ki, onun sahate özgürlük ve demokrasi talebinin önündeki en önemli açmaz ve en önemli iç çelişkisi belirginlik kazanmaktadır. Bunun nihai bir analiz olduğu da düşünülmemelidir. Çünkü daha sonra tekrar değineceğimiz gibi, bugün egemen sınıflar arasında 1. cumhuriyetçiler ve 2. cumhuriyetçiler şeklinde “siyasal bir çatlak” meydana gelmiştir. Bu çatlağın orduya yansıma biçimi belirginleşmemiş olsa da, ordu içerisinde kanlı hesaplaşmalar getirebilir. Halen 1. Cumhuriyetçi Bitlis Paşa’nın uçağının düşmesi aydınlanabilmiş değildir. Eski JİTEM kadrosu yüzbaşı Ersever olayı da aynı türden bir belirtidir. Her halükarda devletin yürüttüğü gerici savaşın uzayıp gitmesi hem orduyu daha çok yıpratarak, onun yenilmezliği efsanesini tamamen çökecek ve hem de şiddetli iç çatışmaları olgunlaştıracaktır.

Ordu sorunu aynı zamanda YDH’nin dış politika yönelimi nedeniyle de oldukça önemlidir.

“Ülkelerin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan ya da kuvvet kullanma tehditlerinde bulunmaktan sakınmak her zaman temel bir

ilkemiz olacaktır.” (S. 62) der, YDH programı. Fakat YDH’nin Irak seferini duraksamadan destekle - diği biliniyor. Sorunun neden meclis gündemine getirilmediğine yönelik eleştirileri bu durumda havada kalmaktadır. Program YDH’nin esasen yayılmacı bir nitelik taşıyan dış politika yönelimlerinin ip uçlarını veriyor, fakat bu partinin önde gelen yönetici çevreleri sorunu çok açık olarak ortaya koyuyorlar. Asaf Savaş Akad, bu eski solcu, 1993 Aralık’ında MÜSİAD’da yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

“... önümüzdeki dönemde Türkiye’nin istikrarı ve güçlenmesi açısından hayati önem kazanan dış politika konuları var. Özellikle Cumhurbaşkanı Özal’ın vefatından sonra, dış politikada ağırlığı statükocu kesimler elde ettiler. Konuşmamın başında globalleşme ve değişen dünya konularına değindim. Soğuk savaş bitmiştir. Türkiye’nin, ister adına Yeni Dünya Düzeni diyelim, ister soğuk savaş sonrası dönem diyelim, 21. yüzyılın yeni koşulları ile tutarlı bir dış politika eksenini oluşturma zorunluluğu vardır. Bir süredir izlenen politikanın Türkiye büyüklüğünde ve gelişmişliğinde bir ülke için çok gurur verici sonuçlar almadığını izliyoruz. Halbuki, uzun dönemli çıkarları itibarıyla hiç bir zaman olmadığı kadar aktif dış politikaya ihtiyaç vardır. Yeni Demokrasi Hareketi, doğru eksenlere oturan aktif bir dış politikanın önümüzdeki dönemde en az ekonomik istikrar ve büyüme kadar önemli olduğunun bilinci içinde hazırlıklarını yapmaktadır.”

Bir süre Özal’ın dış politika danışmanlığını da yapan Perinçek’in eski adamlarından Cengiz Çandar, her ne kadar YDH’den ayrılmak zorunda kaldıysa da, YDH’nin dış politika yöneliminin mimarlarından birisidir. Yeni Osmanlıcılık -ki 2. cumhuriyetçiler Osmanlı mirasının hızlı savunucularıdır- akımının önde gelen figüranlarından birisi olarak o, ABD’ci Yeni Dünya Düzeni paradigmasıyla bağıntılı olarak işbirlikçi tekelci burjuvazinin yayılmacı amaçlarının iyi bir

tercümanıdır. "Doğal sınırlara ulaşmayı" başaramazsanız "doğal sınırlara çekilmek zorunda" kalırsınız diyerek yayılmacılığın ve saldırganlığın kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bay Boyner'in YDH'nin dış politika yönelimini ortaya koyan şu değerlendirmeleri de dikkate değerdir:

"... Dış politika yaklaşımımızın temelinde ... savunmacı ve elde olanı tutma yaklaşımı var. Yeni bir şey değildir ve dışişlerinde en azından Abdülhamit'ten beri başlamış bir geleneğidir. ... Cumhuriyet de elde edemediğini muhafaza etmeye yönelik bir dış politika gütmemiştir. Soğuk savaş döneminde dış politikayı sürdürmek daha kolaydı. Şimdi daha değişik bir dünyada yaşıyoruz. Bloklaşma yok, neyi, ne zaman, nerede, kimin nasıl el kaldıracacağı belli değil. Kimin nasıl tavır alacağı belli değil. Bugün bir konuda beraber olduğumuz bir devletin, bir gün sonra, yarın size karşı olması sözkonusu. İçinde bulunduğumuz bölgedeki ülkeler henüz dengelerini bulmuş, oturmuş ülkeler değil ki, bu da ayrı bir etken." Eğer kısaca vurgulamak gerekirse, uluslararası (ve bölgesel) yeni koşullar olanaklar ve riskler yaratmıştır; artık geleneksel savunmacı dış politika geçersizdir; yeni dengelerin oluşum sürecinden en fazla yararlanmak için odağında yayılmacı amaçlar duran aktif bir dış politika izlemeliyiz.

"Aktif dış politika", Türkiye bakımından Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlar'da yayılmacı amaçları gerçekleştirme yöneliminden başka bir şey değildir. Yine Bağımsız Devletler Topluluğunun Orta Asya'daki üyeleri bazı ülkeler işbirlikçi burjuvazinin iştahını kabartmaktadır. Fakat bir niyet olmaktan çıkıp az çok gerçeğe dönüşebilmesi için bu "aktif dış politika" saikinin dayanacağı gerçek kuvvetlerin ve imkanların varlığı gerekir. Bunun ekonomik, politik olduğu kadar askeri boyutları da vardır. "Aktif dış politika" yönelimindeki YDH'nin orduya dokunmasının niçin beklenemeyeceğini de gösterir. Diğer yandan YDH'nin

dış politika yönelimi aynı zamanda, onun Kürdistan'da savaşı bir an önce bitirme istek ve yönelimini de açıklayan temel bir unsurdur. Kürdistan'da yürütülen gerici savaş aktif dış politikayı imkansız kılan sebeplerin başında gelmektedir.

Bay Boyner'in "Bizim komşularımız iyi niyetten anladıkları kadar, zordan veya daha fazla güçten anlıyorlar. Bunu hatırımızdan çıkarmayalım. Türkiye'nin çok güçlü bir silahlı kuvvetlere ihtiyacı var. Türkiye'de silahlı kuvvetlerin küçülmesi, sayıca demiyorum, kalite ve güç olarak silahsızlanma gibi düşünceler bizce fantezi. Türkiye'nin bugünkünden de güçlü bir silahlı kuvvetlere ihtiyacı var." "1. lig ülkelerinde" politika da silahlı kuvvetlerin yeri ne ise bizde de öyle olsun diyen Boyner, "ancak silahlı kuvvetlerin bu rolü kendi başına benimsemesini beklemeyin" demeyi de ihmal etmez ve ordu sorununda vuruşu "halka" ve "siyasilere" yöneltir. Halk darbeleri alkışlamıştır ve de "Türkiye'deki silahlı kuvvetlerin siyasetteki rolünün yegane sorumlusu sivil siyasilerdir" diyen Boyner, insanı, hırsızın hiç mi bir suçu yok diye düşünmeye sevk etmektedir.

YDH sivil siyasilere ve halka saldırarak generalleri aklarken, -ki yer yerde darbecilere karşı ajitasyon yürütüyor ve hatta yargılanmalarından dem vuruyor- aynı zamanda Kürdistan'da savaş kazandıkları yollu propaganda ile onore etmeye, güçlü bir ordunun gerekliliğini vurgulayarak vb. orduyu yedeklemeye çalışıyor. Ama ordunun 1. cumhuriyetin en dogmatik ve ketum kalesi olmasıyla YDH programının belli sınırlar içinde demokratikleşme ve özgürlükler vaadi çatışıyor. Bu işbirlikçi burjuvazinin en önemli açmazlarından birisidir; ılımlı bir yoldan çözülmesi oldukça güç olduğu gibi, bir yandan savaşın uzaması, diğer yandan uluslararası baskıların artması, işbirlikçi burjuvazinin gelişen çıkarlarının aciliyetinin dayatması vb. etkenler çok değişik biçimler alabilecek kanlı iç hesaplaşmaları da gündeme getirebilir.

EKONOMİK PROGRAMI

Sınıfsal, siyasal yönelimi itibarıyla YDH net bir kimliğe sahiptir. Programının ve siyasal yöneliminin diğer bir çok temel unsurunda sergilediğimiz bu gerçek, ekonomik programı itibarıyla bütünüyle ve daha çok geçerlidir. İşbirlikçi tekelci burjuvazinin gelişen çıkarlarının ilk ve tek sözcüsü olmadığı için YDH'nin ekonomik programının çok yeni ve orjinal bir tarafı yoktur. Fakat onun ekonomik programının işbirlikçi tekelci burjuvazinin gelişen çıkarlarını yanıtlaması, sermaye birikiminin yeni süreçlerinin ihtiyaçlarına tercüman olması, emperyalist tekellerle işbirliğinin daha ileri üst bir düzey ve bağlamını tutarlılıkla yansıtması vb. gibi unsurlarıyla daha tutarlı olduğu ve de yüksek bir uygulama iradesi içinde bulunduğu söylenmelidir. Esasen bu ekonomik program ne YDH'nin ne de işbirlikçi tekelci burjuvazinin gelişen çıkarlarının diğer sözcülerinin eseri filan da değildir. Emperyalist sömürgeci politikanın 20. yüzyılın son çeyreğinde belirginleşen yenilenme çabasını yansıtmakta olduğu içindir ki, mimarları da başka adreslerde aranmalıdır.

2. paylaşım savaşından sonraki dönemde, '60'lı ve '70'li yıllar boyunca izlenen ithal ikameci politikalar, bağımsız devletler biçiminde örgütlenmiş olan yeni sömürgelerde iç pazarın gelişmesini hedeflemekte, emperyalist metropollerde biriken sermaye fazlasına yeni ihraç alanları yaratmaktaydı. Ama sermaye ihracının önde gelen veya en önemli unsuru ortak sermaye yatırımları değildi. Artık emperyalist metropoller için zamanı geçmiş, dünya ekonomisi bütünü içinde özel role sahip olmayan ve yine emperyalist metropollerde değerlendirilmesi olanaksız hale gelen emek yoğun geri teknolojiler yeni sömürgelere ihraç edildi. Sermaye birikimi zayıflığının yarı sömürgelerdeki kapitalist gelişimin en önemli sorunu olması, kaçınılmaz şekilde devlet yatırımlarını zorunlu kılıyordu. Esasen bu yoldan KİT'ler vasıtasıyla işbirlikçi burjuvazinin gelişimi de teşvik edildi. Bu, az çok koru-

macı politikalarla da el ele gitti. Sübvansiyonlar, yüksek gümrük vergileri, devlet kredi sistemi, içeride üretilen mamül malların ithalatına konan yasaklar, devletin kur garantisi vb. araçlar kullanıldı. Dış borç, ithal ikameci gelişmenin en önemli dinamiği idi. İşbirlikçi kapitalizmin bu tarz gelişme stratejisi 8-10 yıllık aralarla tıkanarak nefessiz kaldı. Kriz özellikle dış borç ödeme güçlüğü, enerji ve hammadde yoksunluğu gibi sorunlarda patlak verdi. Emperyalist talan bütün hızıyla sürdü, fakat aynı zamanda işbirlikçi burjuvazi de bu yoldan gelişimini sürdürdü ve önemli bir sermaye birikiminin yanısıra, deneyim kazandı ve uluslararası ilişkiler geliştirdi.

'80'li yıllarda yalnızca Türkiye bakımından değil, ithal ikameci gelişme stratejisi genelinde bütünüyle tıkanıyordu. Hem emperyalist sömürgeciliğe ve hem de yarı sömürgelerde egemen işbirlikçi tekelci kapitalizmin gelişimine yanıt veremez hale geldi. Bu dönemde özellikle ABD ve İngiltere'de özelleştirme, vergi oranlarının düşürülmesi, devletin sosyal politikalarının budanması vb. politikalar gündeme getirildi. Reagan ve Thatcher döneminde geliştirilen politikalar ekonomide liberalizmin yeni bir yükselişine işaret ediyordu. Yarı sömürgeler için "ekonomik uyum" veya "ekonominin yeniden yapılandırılması" politikalarının dayatılması da aynı döneme denk gelir. ABD'nin hegemonya ve yönetimi altındaki Dünya Bankası ve IMF tarafından tamamen emperyalist çıkarlara uygun olarak sömürgeci politikanın yeni bir varyantı olarak şekillendirilmiştir.

"Ekonominin yeniden yapılandırılması" arabaşlığı, YDH'nin ekonomik programının IMF ve Dünya Bankası patentini taşıdığı ilk anda ele veriyor. İşbirlikçi tekelci sermaye karakterine çok uygun biçimde uluslararası sermaye ile daha sıkı ilişkilerin geliştirilmesini kendi geleceği olarak görüyor. Halen işbirlikçi sermayenin bazı kesimleri iç pazara aşırı derecede angaje oldukları için yeni duruma ayak uydurmada (örneğin

Koç grubu) zorlanıyorlarsa da, bu geneli için geçerli değil ve üstelik eğer devrim onların hakkından gelmekte gecikirse "ekonominin yeniden yapılandırılması" programı onlara önümüzdeki 10 -15 yıllık geleceğine ışık tutuyor. Ama öyle ki, bu program sınıf mücadelesinin önümüzdeki dönemde cereyan edeceği koşulları ve sorunlarını da gösteriyor.

"Ekonominin yeniden yapılandırılması" programı "ekonominin itici gücünün özel sektör olduğunu inandığını" vurguluyor. Ekonomik liberalizmin bu evrensel yaklaşımının tarihi hemen hemen kapitalizmin tarihi kadar eski. Ama bu yaklaşım ne planlamayı bütünüyle dışlıyor ve ne de devlet müdahalesini, kapitalizm tabanı üzerinde, burjuva ekonomik politığın, devletin ekonomideki rolünü arttıran ya da azaltan güncel politikalar öngörmesi tamamen olanaklı. Ancak 2. paylaşım savaşından sonraki bir kaç on yıllık dönemde tekelci devlet kapitalizminin kapitalist dünyada gösterdiği muazzam gelişmeyi takiben, '80'lerden sonraki dönemlerde özelleştirme genel bir eğilim haline geldi. Revizyonist- sosyal emperyalist kampın '80'li yılların sonundaki çöküşü, sosyalist motiflerle makyajlanmış tekelci devlet kapitalizminden klasik kapitalist biçimlere geçiş çizgisine girmesi, özelleştirme genel eğilimine dünya çapında yeni bir güç ve hız kazandırarak, ekonomik liberalizmin altın çağı görünümünü doğurmuştur.

YDH'nin "ekonominin yeniden yapılandırılması" programının odağında, aynı şarkıyı söyleyen diğerleri gibi özelleştirme duruyor. "Özelleştirme", işbirlikçi sermayenin yeniden birikim sorunsalına, emperyalist sömürgeciliğin verdiği yeni yanıt, bulduğu acil çözümdür. İthal ikameci politikalar çerçevesinde gelişen iç pazarın bütün kapılarının her bakımdan ardına kadar emperyalist sermayeye açılması demektir. Yalnız bu kadar da değil, aynı zamanda yarı sömürge ülkelerde son yarım yüzyıllık dönemde devletin eliyle biriken ve çok büyük

boyutlara ulaşan sermayenin, devletten uluslararası tekellerle işbirliği halindeki ortak sermayeli şirketler bunun başat biçimidir yerli holding tekellere geçerek el değiştirmesidir.

"Ekonominin yeniden yapılandırılması" programının kapitalist devletin yalnızca ekonomik alandan çekilmesini öngördüğünü sanmak büyük bir safdillik olur. Devletin bütün sosyal harcamalarının da tasfiyesi ya da çok büyük ölçeklerde budanması öngörülmektedir. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, YDH işbirlikçi burjuvazi adına gözlerini diyanet işleri bütçesine de dikmiştir. Neo liberalizmin yükselişi sosyal devlet kavramının da düşüşünü ifade etmektedir.

Gümrük birliği "ülke ekonomisinin dış ekonomilere uyumlulaştırılması" gibi diğer unsurlar hep emperyalist sömürgeci politikanın yeni gerekleri kapsamındadır. YDH bunları hararetle savunmaktadır. "Türkiye'nin her yöresinde gelişmekte olan küçük ve orta ölçekli işletmelerin dünyaya açılmalarını sağlamak; teknolojilerini ve pazar koşullarını iyileştirmek", kuşkusuz özellikle de dünyaya açılmalarını sağlamak, doğrudan olanaksız bir şeydir. Bunun belirli bir ölçüde işbirlikçi holding tekellerin aracılığıyla olanaklı olduğu düşünülse de, emperyalist sömürgeciliğin "ekonominin yeniden yapılandırılması" programı onlar için daha çok bir yıkım ve tasfiye planı olabilir. Bu program sermayenin dünya ölçeğinde ve içeride daha yüksek düzeylerde tekelleşmesini öngörmektedir ve esasen ekonomik liberalizm de tekeller arası rekabet için, farklı uluslararası sermaye tekelleri ve tekeller için geçerlidir.

Dış borçlar konusunda bir şey söylemekten özellikle kaçınan YDH programı, "kamu maliyesini denk bütçe hedefine göre düzenlemeyi" önermekte ama devletin iç borçlarını nasıl ödeyeceğine de açıklık getirmemektedir. Dahası "vergi oranlarının ücretlilerden başlanarak azaltılması ve

teşebbüs gücünü etkilemeyecek düzeye indirilmesini esas" almaktadır. Ücretlilerin vergilerinin düşürüleceğine inanmak için aptal olmak gerekir; ama sermayenin vergi oranlarının düşürülmesi "ekonominin yeniden yapılandırılması" programına ve burjuvazinin çıkarlarına uygun düşmektedir. "Denk bütçe" bütün burjuva partilerinin bir program talebidir, ama kural olarak bunun gerçekleşmediği de çok bilinen bir gerçektir.

"YDH çalışma hayatının sosyal tarafları arasında üretimin ve ekonominin değişen koşullarını dikkate alan, serbest pazarlığa ve diyaloga dayanan yeni bir endüstri ilişkileri sistemi ve kültürü oluşmasını destekler". Bu satırlar "Çağdaş" sendikacılık programının tıpa tıp aynıdır. Çağdaş sendikacılar da "üretimin ve ekonominin değişen koşullarından" ve bu koşullarda "yeni bir endüstriyel ilişkiler sistemi ve kültüründen" dem vuruyorlar. İşbirlikçi burjuvazinin gelişen çıkarları, çağdaş sendikacılık eğilimi olarak, burjuva sendikacılığın yeni çizgisini belirlemektedir. Çağdaş sendikacılık eğilimi ile emperyalizmin yeni sömürgeci politikaları arasındaki bağın söz götürmez bir gerçek olduğunun yeterli ve yeni bir kanıtını oluşturur YDH programı.

Eğer bir cümleyle vurgulamak gerekirse ekonomik programı YDH'nin sınıf kimliğini açığa vuran, işbirlikçi burjuvazinin gelişen çıkarlarını ve emperyalist yeni sömürgeci politikayı resmeden bir belgedir.

DEVRİMCİ STRATEJİ VE YDH

Önceden de işaret ettiğimiz gibi YDH'nin politik bir parti olarak gelişip gelişemeyeceği, kalıcı bir politik füğür olup olamayacağı henüz kesinlik kazanmış değildir. Daha önemli olan ve zaten bu yazının üzerinde durduğu asıl sorun YDH'nin şahsında somutlaşan politik yönelim ve çizgidir. Herhangi bir şekilde egemen sınıfın çıkarlarına dokunması bir yana, bizzat işbirlikçi burjuvazinin gelişen çıkarlarını yansıtan bu çizgi egemen sınıfın politikasında meydana

gelen çatlağı yansıttığı gibi reformcu bir nitelik taşımaktadır. Devrimci strateji bu çizgiyle gerek egemen sınıfın saflarında meydana gelen çatlak ve gerekse reformcu bir nitelik taşıması nedeniyle özellikle ilgilidir.

"Bir bütün olarak Türkiye çapında ele alındığında, doğrudan emperyalizm ve işbirlikçi tekeli burjuvazinin politik ve demagogik girişimini temsil etmelerine karşın gerek küçük burjuva reformcu aydınları etkisine alan "2. cumhuriyet", "Yeni Demokrasi Hareketi" vb. girişimlerin, gereksede yığınlar için "reformcu bir umut" olarak algılanan politik islamın bugün menzilin merkezine doğru geldikleri de görülmelidir." (MLKP -K Birlik Kongresi Belgeleri, Strateji ve Taktik Bölümü, S. 87) uyarısı, bu bakımdan anlamlıdır. Emperyalizmden ve işbirlikçi tekeli burjuvaziden kaynaklanıyor olması, YDH'de somutlaşan siyasal çizginin sınırlı reformcu bir karakter taşıdığı gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bir dizi gelişmeye bağlı olarak daha çok güç ve önem kazanacak bu çizgi; mevcut bunalım ortamında yığınların devrimci radikalizme yönelmesinin önündeki önemli bir settir. Bu çizginin yığınları yanıltarak kendi peşine takma olanakları, asla küçümsenmemelidir. Yığınların parlamentoya ve geleneksel partilere güvenlerinin hızla tükendiği, çok değişik toplum kesimlerin özgürlük talebinin güç kazandığı, devletin itibar ve otoritesinin giderek aşındığı, geleneksel burjuva politikanın tıkanıdığı, henüz güçlü, yükselen bir eğilimdir.

Diğer yandan, politik gelişmelerin önümüzdeki dönemdeki gidişatını anlamak ve yine ortaya çıkaracağı olanakları değerlendirebil - mek bakımından da, egemen sınıf politikasında kesin bir çatlağın meydana geldiği ve derinleşme potansiyelinin küçümsenemez olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır. Bir anlatım kolaylığı sağlamayı da gözetenek, bu çatlağın 1. cumhuriyetçiler ve 2. cumhuriyetçiler biçiminde somutlaş-

tığını söylenebilir. Bu iki ana eğilimden her birinin türevleri mevcuttur.

DYP'den ANAP'a, MHP'den DSP'ye geleksel politik partilerin ve politika sınıfının genel olarak 1. cumhuriyetçi eğilim içerisinde yer aldığı söylenebilir. Esasen mevcut hükümetteki konumuyla CHP'yi de bu eğilime dahil etmek olanaklıdır. Asker ve sivil bürokrasinin belirleyici yönetim birimleri bu eğilimin en ketum kadroları tarafından tutulmuştur. 1. cumhuriyetçiliği bu kadar dayanıklı kılan da aslında asker ve sivil devlet bürokrasisidir.

YDH, Yeni Parti, DP ve hatta belirli kayıtlarla RP ikinci cumhuriyetçi eğilime dahil edilebilir. 2. cumhuriyetçi eğilim parlamentoda oldukça cılız bir güce sahip olduğu gibi, genel olarak politik düzeyde de henüz çok zayıftır. Asker ve sivil bürokrasi içerisinde henüz dikkate değer bir ağırlığının ortaya çıktığı da söylenemez. Ama ilkin 2. cumhuriyetçiliğin gelişen siyasal eğilim olduğunu dikkate almak gerekir. Diğer yandan basında aydınlar arasında bu eğilim hem güçlüdür ve hem de yükselmektedir. Son olarak, elit dinamiklerin, emperyalist politikaların bu eğilimi arkasında durduğu unutulmamalıdır.

Kuşkusuz, değişik kuvvetleri sınıflandırırken sınırların çok kesin olduğunu söylemenin olanağı yoktur. Yukarıda yapılan çok genel ve hatta kaba denilebilecek bir tasniftir. CHP'yi 1. cumhuriyetçilerden ve yine RP'yi 2. cumhuriyetçiler olarak ayrı ele almak da olanaklıdır. Ancak CHP, MGK'nın politik hegemonyasına boyun eğdiği ölçüde, -ki, ikinci hükümette kalması bundan başka bir şey ifade etmez, 1. cumhuriyetçidir.- Ve zaten MGK 1. cumhuriyetçiliğin karargahıdır ve faşist diktatörlüğün bütün ipleri onun elindedir.

Önümüzdeki dönem bu iki ana eğilim arasındaki politik çelişkilerin keskinleşeceğini kestirmek güç değildir. Egemen sınıfın politikasındaki bu çatlak, emperyalist poli-

tikalar için geniş bir manevra alanı açtığı da görülmelidir.

YDH'NİN DEVLET ANLAYIŞI

YDH'nin merkezin yeniden yapılanmasını, değişen siyasal ve toplumsal dengelerle uluslararası duruma, çağdaş dünya koşullarında işbirlikçi burjuvazinin sınıf çıkarlarına yanıt veren tarzda merkezin yeniden kuruluşunu talep ettiğine daha önce değinmiştik. Merkezin yeniden kuruluşu, yani yeni bir statükonun yaratılması talebi, egemen sınıfın egemen devlet anlayışıyla YDH'nin farklılaşmasını da getirmektedir.

"Devlet baba" kavramında ifadesini bulan "kutsal devlet" yaklaşımını cumhuriyet burjuvazisi Osmanlı mirası olarak devralmıştır. Her türlü siyasal gericiliğe çok önemli temel bir dayanak olarak üstün ve kutsal devlet anlayışı biçiminde devletin idealize edilmesi toplumsal özgürlüklerin ve demokrasinin önündeki temel bir engel olarak belirleyici bir ideolojik ve siyasal önem taşımaktadır. Hem liberal felsefesi nedeniyle, ama daha çok da ekonomik ve siyasal programı nedeniyle YDH "kutsal devlet" kavramıyla çatıştığını ilan etmektedir. YDH'nin devlet kavramı sosyalist ve devrimci politika için bir kaç bakımdan önem kazanmaktadır.

"Yeni Demokrasi Hareketi, devleti kutsal ilan etmeyen, kişi hak ve özgürlüklerini başa alan, kısaca devleti değil, vatandaş koruyan bir anlayışla hazırlanmış bir yeni anayasaya ihtiyaç olduğuna inanmaktadır". Sosyal devlet kavramına yer vermeyen YDH programı "demokratik hukuk devletinin kuruluş belgesi olarak kısa ve ayrıntısız" bir anayasa talep ediyor.

Herşeyden önce YDH, "kutsal devlet" kavramının, "ulusu birleştirici" bütün sihirini yitirdiğinin farkındadır. "Merkezin" yeniden kuruluşu, esasen devlete yeniden saygınlığını kazandırma ve merkezkaç siyasal eğilimlerin radikalizme yönelmesini önleyerek

toplum sal ve siyasal istikrarı yeniden kurma yönelimidir.

YDH'nin kutsal devlet kavramını reddetmesi, egemen sınıfın saflarında meydana gelen siyasal çatlağın derinleşme potansiyel ve eğiliminin de siyasal bir göstergesidir.

Kuşkusuz ki, YDH devletle çatışmayı ya da bu konuda bir seferberlik başlatmayı vb. düşünmüyor; bu eşyanın tabiatına aykırı olur. Fakat YDH devlet anlayışında ve devlet yapılanmasında bir değişimin gerekli ve kaçınılmaz olduğuna tercüman oluyor. Bunun burjuvazinin egemenliğinin yeni koşullara uyarlayarak tahkim etmekten öteye bir anlamı yoktur. Yüzyıllardır bir ceberut devlet anlayışı altında ezilen on milyonları yanılarak arkalamak siyasal eyleminde, YDH'nin kuşandığı önemli bir silah olduğu da bir gerçek.

Genel olarak geleneksel siyasetçi sınıfı, askeri ve sivil bürokrasi devletin dokunmazlığını kendi şahsında simgeler ve idealize ederken, YDH'nin siyasal çıkışı aydınlar arasında önemli bir kesimi kucaklayabiliyor. Bunların doğrudan doğruya YDH'ci olup olmaması çok fazla önemde taşımıyor, çünkü asıl olan YDH programıyla düşüncedeş olmaları ve onun değirmenine su taşımalarıdır. Yeni dünya düzeninden beslenen, aydınları da arkasına almaya çalışan YDH politik varlığının ağırlığıyla bağlı olarak egemen sınıfın ideolojisini yeniden üretmekte ve ideolojik hegemonya sorununa da, "ulusal birliği" sağlamanın gerekleri, araç ve olanakları çerçevesinde çözüm aramaktadır.

*****

Bir son söz olarak vurgulamak gerekir ki benzerleri gibi YDH'nin de sihirli bir değnek olarak sunduğu 'yeni ekonomik liberalizm' çizgisi, büyük Ekim Devrimi sonrası sosyalizmin yığınları maddi ve manevi etkisi altına alan zaferleri karşısında emperyalist burjuvazinin düzeni korumak için geliştirdiği "kapitalist sosyal devlet" politikasını

terk edişinin de ifadesidir. Ve kuşkusuz içeriği yukarıda vurgulanan neo-liberalizmin klasik liberalizmle uzak-yakın ilişkisi yoktur. Keza tekeller çağının neo-liberalizminin siyasal liberalizmin ön koşulu olduğu vb. iddialar onuncu sınıf demagojileridir. Devletin biriktirdiği sermayeyi egemen kapitalistlere devretmesi, bundan sonra emekçileri soyarak elde edeceği birikimi düzenli ve hızlı olarak bu kanala akıtması, eğitim, sağlık vb. alanları burjuvazinin iştah açıcı kâr kapıları haline getirmesi, düzenin selameti açısından kırdı ve şehirde yığınlara sunulan doğrudan veya dolaylı devlet desteğinin (tarımsal sübvansiyon, parasız eğitim vb.) kesilerek sağlanacak mali olanağın uygun araçlarla burjuvazinin hizmetine sunulması vb. taleplerde somutlaşan neo-liberalizmin sert sınıf kavgalarının koşullarını hazırlayacağını unutmamak gerekir. Düzenin ve rejimin bunları en yumuşak biçimiyle yatıştırma, emme imkanlarının sınırlandığı veya burjuvazi için ağır bir fatura çıkardığı koşullarda burjuva terörün en iğrenç biçimleriyle boy göstermesi, hak ve özgürlüklerin budanması veya yok edilmesi tümüyle kaçınılmaz veya eşyanın tabiatına uygundur.

Emperyalistlerin özel olarak da ABD emperyalizminin içinden geçtiğimiz süreçteki politikalarına ve ihtiyaçlarına yanıt veren; işbirlikçi Türk burjuvazisinin bu politikalarla uyum sağlama ve içinden çıkamaz hale geldiği rejim bunalımından kurtulma arzularına denk düşen YDH'nin politik arenada kalmakta ısrar edeceği, ilk seçim başarısızlığıyla alanı terk edip gitmeyeceği, ABD emperyalizmi ve iş - birlikçi burjuvazinin önemli bir kesimi tarafından yabana atılmayacak bir yedek olarak kabul edildiği, geleceğe hazırlandığı kuşkusuz dur. Geniş yığınların en yakın talebi olan özgürlük sorununu sermaye haline getirme yolunda yürüyen YDH'nin politik liberalizminin ne menem bir şey olduğunun onun emperyalist tekeller çağında ekonomik liberalizm diye sunduğu iddiaların iktisadi ve ideolo-

jik içeriğini, bu burjuva partinin hangi yerel ve uluslararası ihtiyaçların ürünü olarak örgütlendiğini, piyasaya sürüldüğünü işçiler, emekçiler, gençler ve Kürt ulusu ile

ulusal ve dinsel azınlıklar nezdinde iyice açığa çıkarmak ve teşhir etmek görevine dikkatle eğilmek komünistlerin güncel görevlerindedir.

KÜRDİSTAN'IN PARÇALANMA SÜRECİ VE KUZEY KÜRDİSTAN'IN STATÜSÜ

GİRİŞ

Emperyalistlerin ve günümüzde Kürdistan'ı ilhak altında tutan bölge devletlerinin kanlı pençeleri altında yaşam savaşı veren Kürt ulusunun dört parçaya bölünmüş ülkesinde geçirdiği binlerce yıllık tarihsel macerayı bütün yönleriyle incelemek yazının konusu değildir. Ancak Kürdistan'ın tarih içindeki yerinin, varlık koşullarının ve parçalanma sürecinin ana hatlarıyla da olsa ele alınması gerek Kürdistan'a dair çeşitli tezlerin irdelemesi, gerekse de Kuzey Kürdistan'ın mevcut statüsünün hangi özgün koşulların ürünü olduğunun ortaya konulabilmesi açısından önemlidir. Yazıda bu yol tutulmuştur. Keza dört parçaya bölünme ve sömürgeleştirilen Kuzey Kürdistan gerçeklerinin emperyalistler ve Türk burjuvazisi yönleriyle doğru biçimde değerlendirilebilmesi için 1914-1923 ve 1924-1938 süreçleri nispeten ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Tüm bu on yıllar aynı zamanda Kürt ulusal direnişlerinin ve özgürlük kavgasının tanıklığını yapması bakımından da incelenmeyi gerekli kılmaktadır. Temel amacı Kuzey Kürdistan'ın mevcut statüsünün belirlenmesi olan yazıda Doğu, Güney ve Güney Batı Kürdistan'ın yakın tarihine an-

cak yukarıda ifade edilen amaçların gerektirdiği ölçüde değinilmiştir.

***

Gerçeğe sadık kalan tarihçilerin yazdığı ve belgelerin de kanıtladığı gibi Kürtler Anadolu, Önasya ve Ortadoğu coğrafyasının en eski halklarından. Kuzey Avrupa'dan göçerek M.Ö. 9. ve 10. yüzyıllarda anılan bölgeye gelip yerleşen ve Med Devleti'ni kuran Kürtler ari ırkına mensuptur. Dilleri Hint-Avrupa grubuna girmektedir. Med'ler M.Ö. 550' de Persler'le giriştikleri savaşta kaybetmeleri sonrası güçlerini ve birliklerini yitirmeye başlamışlardır. Med kralı Astiyas'ın esir düştüğü yenilginin ardından bazı Med aşiretleri Pers yönetiminde görev alırken, kimileri dağlara sığınmayı seçmişlerdir. İran'daki Pers İmparatorluğu ile (M.Ö. 247 M.S. 227) Romalılar arasındaki savaşta Med ülkesi Neron ordularınca işgal edildi. Roma ve Pers İmparatorluğu'nun anlaşmasıyla yönetim Ermeni kralına verildi. Bu gelişme Kürtler'in savunma-korunma güdüsüyle onlarca boydan oluşan aşiretler olarak dağlarda yaşamalarına ve aşiretler arası bağların giderek zayıflamasına başlangıç olarak kabul edilebilir.

Med Devleti sonrası Kürt tarihinde yer alan iki devlet görüyoruz. Bunlardan birincisi

Mervani devleti (M.S. 985-1087), ikincisi ise Eyyübi devletidir. (1117-1250) Türk ve Moğol istilalarıyla yıkılan bu devletler sonrası Kürtler yüzyıllar boyunca güçlü-merkezi bir devlet kuramadılar ve beylikler halinde yaşadılar.

*****

Tarihin en fazla acı çeken halklarından biri olarak Kürtler, ulusal gerçekliklerini özgürce yaşama olanağına hala kavuşamadılar. Günümüzde, parçalanmış yurtlarında sömürgeci boyunduruk ve zulüm altında tutuluyorlar. Yüzyılın başından itibaren ulusal haklar temelinde veya düpedüz ulusal kurtuluşu amaçlayan taleplerle başlatılan onlarca ayaklanma, Kürdistan kan gölüne çevrilerek bastırıldı. Bebekler ve yaşlılar dahil onbinlerce Kürt kurşunlanarak, bombalanarak sığındıkları mağaraların girişlerinin taşla örülmesi suretiyle açlığa ve susuzluğa mahkum edilerek, darağaçlarına çekilerek ya da kimyasal silahlarla katledildi. Maruz kalınan soykırım, asimilasyon ve sürgün 20. yüzyıl Kürt tarihinin başta gelen unsurları oldu. Tüm bunlara karşın Kürt ulusal mücadelesi şu veya bu düzeyde sürdü. Günümüzde ise uluslararası bir sorun haline gelmiş bulunuyor. Faşist sömürgeci Türk burjuvazisinin efendileri başta olmak üzere, Ortadoğu ve ön Asya üzerine söz söylemek isteyen tüm emperyalist devletler sorun karşısındaki konumlarını yeniden belirlemek zorunda kalıyorlar. Bunda dışsal nedenlerin de bir paya sahip oldukları kabul edilebilir (değişen dünya dengeleri, ulaştıkları iktisadi ve askeri güce uygun bir pay talep eden emperyalistlerin pazar arayışları vb.) fakat temel belirleyici olan onyıllık aşkın bir süredir Kuzey Kürdistan'da yürütülen ulusal kurtuluş mücadelesidir.

Sorun hangi biçimler alırsa alsın, hangi yönde gelişirse gelişsin kesin olan bir şey varsa, o da artık Kürt gerçeğinin, yüzölçümü 530 bin kilometrekareyi bulan bir ülkenin, otuz milyona varan insanını kapsayan

Kürt ulusal sorununun ve özgürlük eyleminin tarihin bir kısmına itilemeyeceği, inkar ve sömürgecilik politikasının dikiş tutmayacağıdır.

OSMANLI İMPARATORLUĞU VE KÜRDİSTAN

Osmanlı İmparatorluğu, Kürtler ve Kürdistan konusunda özellikle 70'li yıllarda oluşturulan tezlerde iki temel yanlış ortaya çıkıyor. Bunlardan birincisi, Osmanlı devletiyle ilişkisi içinde Kürdistan'ı sömürge olarak tanımlayan ikincisi ise, statüye dair bu belirlemenin yanlışlığını kanıtlama amacıyla Osmanlı devletinin sömürgecilik yapmadığını veya yapmadığını ileri süren görüştür. Aslında her iki tez de olgunun somut bir incelemesi yerine Kürdistan'a dair stratejilere dayanak yaratma tutumunun ürünüdür. O nedenle de aşırı subjektivizm ve bilimsellikten kopuş vurgulanan görüşlerin temel karakteristiğidir. Bu niteliklerinin sonucudur ki tarihsel gerçekler karşısında ya da tarihin eleştirisi karşısında fazlasıyla dayanaksızdırlar.

Sömürgecilik kavramının salt kapitalizme ait olmadığı, fakat köleci ve feodal sömürgeciliğinde yaşandığı konuyla ilgilenen herkesin bildiği bir gerçektir. Kapitalist sömürgeciliği diğerlerinden ayıran kriter, sömürgeci devletin sömürgeci daha ileri bir iktisadi düzeye veya üstünlüğe sahip olması gerçeğidir. Fakat aynı şey feodal sömürgecilik için zorunlu değildir. Politik ve iktisadi ilhakın birlikte varlığıyla karakterize olan sömürgeciliğin feodal dönemdeki yansıması, başka halklara ait toprakların işgali, buraya göçmenlerin yerleştirilmesi ve bahse konu toprakların işgalcilerin ihtiyaçları çıkarları doğrultusunda mülkiyet ve kullanımında ifade buluyordu. Stalin, Rusya'nın feodal sömürgeci eylemini şu sözlerle dile getiriyor: " Eski devlet, büyük toprak sahipleri ve kapitalistler, bize miras olarak toprakları Rusya'nın kazak ve kulak ögeleri için bir sömürgeleştirme konusu olan Kırgızlar, Çeçenler ve Osetler gibi iyiden iyiye çöken

halklar bırakmıştır.”(abç) “Son olarak Kırgızları, Başkırları ve bazı dağlı aşiretleri yıkılıştan kurtarmak, sömürgeci Kulaklar zararına onlara gerekli toprakları sağlamak da zorunludur.”

Osmanlı devleti de askeri gücüne dayalı olarak işgal ettiği kimi ülkelerin (Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Sırbistan) topraklarını uç beyleri, sipahiler vb. için “sömürgeleştirme konusu” yapmış, kimi ülkelerde ise (Kürdistan, Mısır ve Cezayir) yıllık vergi ve savaşta asker desteğiyle yetinmiş, buna karşın iktisadi düzene müdahale etmemiş, kendi toprak sistemini uygulamamıştır. Değişik kanıtlarını sunacağımız bu gerçekler Osmanlı devleti sömürgecilik yapmamış (veya yapamamıştı) tezinin de, Kürdistan 1639’dan günümüze sömürgeci savunusunun da niyetlere dayalı teoriler olduğunu gözler önüne sermektedir. Kanıtları sunarken vurgulanmalıdır ki, Osmanlı devletinin sömürgeci kimliği ile, salt fetihçi ve yağmacı eylemi arasında çelişki aramak anlamsız bir çabadır. Bu imparatorluğun çıkarları, ekonomik askeri ve politik ihtiyaçları ile ilişkili bir sorundur. Tümüyle nesnellik üzerinde yükselmektedir.

Osmanlı tarihi ve toprak düzenleri konusunda yetkin araştırmacılardan biri olan Ömer Lütfi Barkan başta olmak üzere bir çok Osmanlı tarihçisi Balkanlar’daki Osmanlı sömürgeciliğini adını koyarak ifade etmektedir. Bunun egemen-şoven bakış açısıyla övülmesi yazarların dünya görüşleriyle ilgilidir. Bizi ilgilendiren ise somut olgulardır.

Ömer Lütfi Barkan, imparatorluk kurma girişiminin büyük ölçüde bir sömürgeleştirme hareketi olduğunu vurguladıktan sonra, Osmanlı devletinin Rumeli işgaliyle birlikte buraya yüzbinlerce Türk’ün yerleştirildiğini belirtiyor ve ortaya çıkan sonuçları şöyle özetliyor: “Bu istila Bulgaristan’a bütün kuvvetiyle ve hızıyla çarptı ve kendi özüne has olan nizamı kurmak için sosyal teşkilatını tamamen ortadan kaldırdı dene-

bilir. Meydan muharebelerinde ortadan kaybolan eski **Bulgar feodal beylerinin büyük malikaneleri devlet eline geçmiş ve oralara derhal sistematik bir şekilde Türk göçmenleri yerleştirilmeye başlanmıştır.**” (abç)

Barkan, Yunanistan’daki gelişmeleri de şöyle özetler: “Osmanlılar (...) Türk işgal ordularına karşı mücadele eden veya onların önünden kaçıp memleketi terkeden senyörlere veya doğrudan doğruya devlete ait araziye zapt ile kısmen temlik ve vakıf suretiyle kısmen de saraya ait çiftlikler şeklinde idare etmeye başladılar; diğer mühim bir kısmı üzerinde de Türk muhacir köylüleri yerleştirildiler.” (abç) Ö. Lütfi Barkan, toprağın yeni sahipleriyle köylüler arasındaki ilişkiyi şöyle anlatıyor: “Türk kılıcının temsil ettiği yeni davanın zorlu kuvveti önünde meydan muharebelerini kaybeden toprak asaleti sınıfına ait bütün mülkler Türkler’in eline geçmiş ve vaktiyle beylere ait topraklar üzerinde kiracı ve yarıcı olarak çalışan köylü bu defa aynı toprakları aynı devletin veya bu devletin mümessili olan sipahiden kiralamaya devam etmiştir.” (abç)

“Türk nüfusu şehirli ve memur halk karşısında, topraktan başka yaşama vasıtası olmayan ve mütemadiyen çoğaldıkları dağlık mıntikalardan inerek daha evvel işgal edilmiş olan mümbit ovalarda Türk topraklarını kiralamaya veya oralarda ırgat gibi çalışmaya mecbur olan Balkanlı çiftçiler, kendilerini gittikçe daha darda hissedip daha ağır şartlarda çalışmaya mecbur kaldılar.” (abç)

Osmanlılar’ın Balkan yarımadasını işgallerinin en önemli sonuçlarından biri olarak yerli halkın göç hareketine vurgu yapan Barkan şu somut örneği sunuyor: “İstilayı müteakip Balkan yarımadasındaki ovalar ve büyük yol boyları Türk muhacir ve garnizonları tarafından işgal edildiği için, vaktiyle bu mıntikalarda yayılmış olan Sırp impa-

ratorluğu ilk şekline yani bir dağ devleti haline sokulmuştur." (aç.Ö.L.Barkan)

Osmanlı sömürgecilerinin Balkanlar'a "uygarlık" götürdüğü inancında olan Ö. Lütfi Barkan'ın yazdıkları ve pek çok yazarın tıpkısını ifade ettiği gerçekler politik ve iktisadi ilhakın çürütülmez kanıtlarını oluşturuyor.

Bunlara rağmen Osmanlı devletinin sömürgecilik yapmadığını ileri sürmenin ne akıl dışı bir tutum olacağı kendiliğinden anlaşılırdır.

Osmanlı imparatorluğu işgal ettiği ülkelerdeki toprakları yerli sahiplerinin elinden alıp kendi düzenine uygun olarak veziri azam, beylerbeyi, vuzera, sancakbeyi ve sipahi beyi arasında bölüştürülüyordu. Sömürgeleştirilen topraklar gelirlerine göre Has, Tımar ve Zeamet adıyla anılıyordu. Bunlar arasında yılda 3 ila 20 bin akçe arasında gelir sağlayan Tımar en yaygın biçimdi. Tımarların sahipleri olan Sipahi beyleri gelirlerine orantılı olarak devletin talep ettiği durumda emrine sunmak üzere belirli sayıda asker beslemekle yükümlüydüler.

S. Yerasimos Tımar'la ilgili olarak şunları yazıyor: "Bir Tımar'ın meydana gelmesinde temel unsur, toprağı ve sakinleriyle birlikte köylerdir. Bir Tımar'ı, bir ya da birden çok köy meydana getirebilir. (...)

Tımar'ların daha büyük olanlarına büyük köyler, kasabalar, hatta şehirler ayrıca da pazar yerleri, limanlar, geçitler ve değirmenler gibi özel kazanç sağlayan yerleri de dahildir."

Osmanlı devleti-Kürdistan ilişkilerinde karşımıza çıkan olgular Balkanlar'da karşılaştığımızdan bambaşkadır. Kürdistan'da işgal edilmiş ve Osmanlı toprak düzenine göre işletilecek şekilde paylaştırılan topraklar söz konusu değildir. Feodal dönemin bu temel üretim aracı yerli sahiplerine aittir ve babadan oğula geçer. Kısacası Kürdistan'da Tımar'a rastlanmaz. Bu, Kürdistan'ı Osmanlı devletinin sömürgesi olarak gören

kimi araştırmacıların da kabul ettiği bir gerçektir. Bunlardan biri olan Hasan Yıldız ilk baskısı 1989'da Stocholm'da yayınlanan çalışmasında, "Osmanlılar (...) ele geçirilen toprakları bu temel sistem (Tımar) içinde sömürgeleştirip üretken duruma getirirler." diyerek feodal Osmanlı sömürgecilğinde politik ve iktisadi ilhakın gerçekleşme biçimini doğru tarzda ortaya koyar. Keza yazar, " fethettiği topraklarda kendi sistemini uygulayan Osmanlılar'ın toplum yapısı içinde Kürdistan ayrı bir özellik taşır" der ve Kürdistan'da Tımar'ın bulunmadığını kabul eder. Buna rağmen sömürgecilik tanımı yapması ise araştırmacının paradoksudur. Osmanlı devletinin Kürdistan'da sömürgeciliğe yönelmemesi nasıl açıklanabilir? İmparatorluğun yönünü Avrupa'ya dönmesine bağlı olarak doğu sınırlarında askeri-stratejik güvenliği sağlama politikasının ve din faktörünün bu olguda kendine has ölçülerde rol oynadığı kabul edilebilir bir olasılıktır. Fakat nedenler ne olursa olsun konumuz açısından bizi asıl ilgilendiren sorun Kürtler'in ellerinde tuttıkları toprakların Osmanlı devleti tarafından sömürgeleştirme nesnesi yapıp yapılmadığıdır.

Daha önce vurgulandığı gibi Eyyubi devletinin dağıldığı 1250 yılından sonra Kürtler güçlü merkezi bir devlet kurmayı başaramadılar. Ardından gelen on yıllar boyunca Moğol saldırılarına maruz kaldılar. 13. yüzyıl boyunca ise Türkmen boylarından Karakoyunlular ve Ak-Koyunlular'a karşı varlıklarını korumaya ve kuvvet biriktirmeye çalıştılar. Bağımsız beylikler halinde yaşamalarının iyice tehlikeye girdiği bu süreçte son olarak İran Safevi devletine karşı savunma ihtiyacıyla yüz yüze kaldılar. Şah İsmail 1502'den sonra Maraş'la Bağdat arasındaki tüm toprakları işgal etti. Bu, Osmanlılar'ın Doğu sınırında ciddi bir problem demektir. Safevi devletinin özellikle Sünni Kürtlere karşı vahşi bir tutum geliştirmesi sorunun diğer boyutuydu. Bahsedilen nesnel nedenler Şah İsmail'e karşı bir Osmanlı-Sünni Kürt diyalogu geliştirdi.

Osmanlı padişahı Yavuz Selim "İç bağımsızlıklarına saygı olarak 17 bayrak ve değerli hediyeleri Kürt beyliklerine dağıtmak üzere Şehy İdris-i Bitlisi'ye gönderdi. Onlara parasal ve askeri yardımda bulundu." Yavuz Selim söz konusu beyliklere "kendi sikkelerini bastırma, cuma namazlarında kendi adlarına hutbe okutma olanağı tanımıştı."

Şehy İdris-i Bitlisi önderliğinde anlaşma yapan Kürt beyliklerinden Yavuz Selim'in istediği, Osmanlı devletine karşı ayaklanmamaları, sınırlarını genişletmeye çalışmamaları ve sınır güvenliğinde Osmanlı'ya destek olmalarıydı. Kürt tarihi bakımından da önemli sayılan Çaldıran savaşına bu ilişkiler içinde gelindi.

1514'deki Çaldıran savaşında 32 Sünni Kürt Beyliği Osmanlı devletinin yanında saf tuttu. Şah İsmail'i yenilgiye uğratan Yavuz Selim savaş sonunda Kürt Beylikleriyle bir anlaşma imzaladı. Buna göre:

"1- Osmanlı yönetimine bağlı olarak Kürt emirliklerinin özerkliğini korumak.

2- Kürt emirliklerinde yönetim babadan oğula geçerek sürecek, eskiden beri yürümekte olan yönetim yürürlükte kalacak ve bu konuda ferman padişahıdan çıkacak.

3- Kürtler, Türklere bütün savaşlarda yardım edecekler.

4-Türkler Kürtleri bütün dış saldırılardan koruyacaklar.

5- Kürtler devlete verilmesi gereken her türlü vergiyi ödeyecekler.

6- Bu anlaşma Sultan Selim ile ona boyun eğen Kürt emirlikleri arasında yapılmıştır."

Görüldüğü üzere Osmanlı devletiyle bazı Kürt beylikleri arasında imzalanan anlaşmada Osmanlı otoritesini korumaya karşılık, iç yönetimde tam bir özerklik statüsü söz konusudur. Yönetim atanmaz babadan oğula geçer. İktisadi açıdan ise Balkanlar'dan farklı olarak "eski düzene" dokunmayan Osmanlı devleti, yönetimin olduğu

gibi mülkiyetin de babadan oğula geçmesini kabul etmiştir. Feodal sömürgeciliğin temel unsuru olan toprağın işgali, Türk devlet bürokrasisine dağıtılması veya Timar sistemi söz konusu değildir. Mülkiyet ve işletme hakkı Kürtlere aittir. Buna karşın, güç ilişkilerinden kaynaklı olarak Kürt beylikleri şemsiyesi altında olmayı kabul ettikleri Osmanlıya vergi ödeyecek ve asker vereceklerdir.

Anlaşma verili koşullarda her iki tarafın çıkarlarına uygundur. Asıl olarak askeri-stratejik ihtiyaçlar temelinde şekillenmiştir. Osmanlı devleti merkezi vergi ve savaş zamanı asker almakla yetinmiş sömürgecilik yolunu tutmamıştır. Çünkü aksi durumda Doğu sınırındaki güvenlik ortadan kalacak, "ayaklanan Kürt gerçeği" güncel bir tehlike haline gelecektir. Keza yükselme dönemindeki Safevi devletiyle Kürtler arasında ittifakı zorlayan güçlü nesnel koşullar oluşacaktır. Osmanlı devleti siyasi bağımlılıkla ve haraçla yetinip Kürt'leri bir tampon güç haline getirme tercihini kullanmıştır.

Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde bu gerçeği şu sözlerle dile getirir: "Büyük bir ülkedir. Bir ucu kuzeyde Erzurum, Van diyarından, Hakkari, Cizre, İmbadiyye, Musul, Şehruzul, Harır, Erdelan, Derne, Derteng'i de içererek, ta Basraya varıncaya kadar 70 konak yer Kürdistan'ı Sengistan sayılır. Arap Irak'ı ile Osmanlı arasında bu yüksek dağlar içre altıbin adet Kürt aşiret ve kabilesi güçlü bir sed olmasaydı, Acem kavimi için Anadolu (Diyar-ı rum)'yu istila etmek kolay olurdu.(...)

Ve cümle yediyüzyetmişaltı pare kale sayılır ki cümlesinde de insanlar yaşar, inşaallah kaleleri dahi yerlerinde tasvir olunur. Devran tükenene kadar Al-i Osman ile Şah-ı Acem arasında Kürdistan ülkesi müetbet olsun.(...)"(abç)

Evliya Çelebi'nin yazdıklarının Kürdistan'a, Osmanlı devleti ile Kürt beylikleri arasında imzalanan anlaşmadan yaklaşık 130 yıl sonra yaptığı gezinin izlenim ve yorumları

oluşu değerlendirmeler için önemli bir noktadır.

Çaldıran savaşı sonrası on yıllarda da Kürdistan toprakları üzerindeki savaş sürdü. Bunların en önemlilerinden biri Safevi İmparatoru Şah Tahmasb'ın Adilcevaz, Muş, Erciş, Van ve Bitlis'e saldırıp Kürtleri kılıçtan geçirmesidir. 1554'teki bu saldırıdan sonraki dönemde de benzer gelişmeler yaşandı. Sonuçta Osmanlı devleti Safeviler üzerine sefer yapma zorunluluğu duydu. Kesin bir zafer elde edememelerine karşın anlaşma yolunu tuttular. 17 Mayıs 1639'da imzalanan Kasr-ı Şirin anlaşması ilgili devletler açısından sınır güvenliği anlamına gelirken, Kürt halkı açısından ülkesini ilk kez resmen ikiye bölünmesi demektir.

Kasr-ı Şirin sonucu Osmanlı devleti ile Kürt beylikleri arasındaki ilişkilerde bir değişiklik yaşanmamıştır. Daha önce belirlenen statü asıl olarak 19. yüzyıl ortalarına değin sürmüştür. Kanuni'nin aşağıdaki fermanı Osmanlı-Kürt ilişkilerinin somut kanıtlarından biri diğeridir.

"(...) Kürt beylerine gerek devlete karşı gösterdikleri öz kulluk ve dilaverlikleri karşılığı olarak ve gerek kendilerinin vaki mürcat istirhamları göz önüne alınarak, her birinin öteden beri ellerinde ve tasaruflarında bulunan eyalet ve kaleler geçmiş zamanlardan beri yurtları ve ocakları olduğu gibi ayrı beratlarla ihsan edilen yerleri de kendilerine verilip mutusarrıf oldukları eyaletleri, kaleleri, şehirleri, köyleri ve mezarları bütün mahsulleriyle, oğuldan oğula intikal etmek şartıyla kendilerine temlik ve ihsan edilmiştir. Bu münasebetle aralarında asla anlaşmazlık ve geçimsizlik çıkmamalı, dışarıdan müdahale ve taarruz edilmemelidir. Bu emr-i celile riayet edilecek hiç bir şekilde üzerinde kalem oynatılmayacak, hiç bir yeri değiştirilmeyecektir. Bey öldüğünde eyaleti kaldırmayıp, bütün hududu ile mülkname-i hümayın uyarınca oğlu bir ise ona kalacak, eğer mütüadit ise, istekleri üzerine kale ve yerleri aralarında paylaşı-

caklardır. Uzlaşmazlarsa Kürdistan beyleri nasıl münasip görürlerse öyle yapacak ve mülkiyet yolu ile bunlara ebediye kadar ila ebedevran mutasarrıf olacaklardır. Eğer bey varissiz, akrabasız ölmüşse o zaman eyaleti hariçten ve yabancılardan hiç bir kimseye verilmeyecek, Kürdistan beyleri ile görüşülüp ve ittifak edilip, onlar bölgenin beylerinden veya beyzadelerinden her kimi uygun görürlerse ona tercih edilecektir. (...)"(abç)

Konuyla ilgili araştırmaların ortaya koyduğu gibi 17. yüzyılda 16 Kürt hükümeti mevcuttu. Diyarbakır'daki Hazro, Cizre, Eğil, Tercil, Palu, Kih, Genç hükümetleri ile, Van'daki Bitlis, Hizan, Hakkari, Mahmudi, Ekard hükümetleri bunlardan bazılarıdır. Yanısıra sancak ve davul gibi simgelere sahip olmayan onlarca Kürt aşiret beyliği söz konusuydu. Evliya Çelebi hükümetlerle ilgili olarak şunları yazıyor: "Hükümet diye yazılan sancaklar içinde timar ve zemat yoktur. Beyleri kim ise mülk sahibi olarak da hüküm sürer. Evlere arazi ve ürünlere bunlar sahiptir. (...) Bu Kürdistan sancakları büyük eyaletler kadar geniştir." (abç)

Kemalist Kadro dergisi yazarlarından Şevket Süreyya Aydemir şunları yazıyor: " (...) Kürt hükümetleri ne varyatına, nede idaresine devletin müdahalesi olmayan, müstakil fakat iptidai derebeyi hükümetleridir. Bu vesikalara göre mesela Palu bir hükümettir. Bu hükümet reislerinin istiklal aleneti olan 'davul' ve 'bayrak'ı vardır.. Kendilerine divandan zaman zaman name ve ferman yazılır." (abç)

S. Yerasimos ise şu bilgileri veriyor: "Aşiret reisi olan Kürt derebeyi, aynı zamanda toprak rantının mirasla geçen intifa hakkı sahibi ve Osmanlı idari sistemi içinde yönetici haline gelir. (...) Zaten 17. yüzyıl kanun koyucuları bu örgütlenmelere "beylik" ve bazılarında da "hükümet" adı verirler. (...) Bu beyliklerde azil ve tayin şekilleri kabul edilmez. Ödükleri zaman beylikler doğru-

dan doğruya oğullarına geçer, hariçten kimseye verilmez.”

Gerek Çaldıran savaşının ardından yapılan anlaşma gerek yukarıda aktarılan konuya ait ferman gerekse de Osmanlı belgelerine dayalı incelemeleri bulunan çeşitli düşüncelerden yazarların ortaya koyduğu veriler açıkça kanıtlamaktadır ki Osmanlı devletinin Kürdistan'daki eylemi sömürgeciliğe tekabül etmemektedir. Kürt beylikleri Osmanlı otoritesini tanımamasına karşın içişlerinde ve yönetim hiyerarşisinde tümüyle serbesttirler. Kendi kuralları ile hareket etmektedirler. Feodal sömürgecilik döneminde iktisadi ilhakın göstergesi olan toprak işgali, toprağın mülkiyet ve işletmesini fetihçi devletin çıkarları doğrultusunda düzenleme olgusuna Kürdistan'da rastlanmaz. Osmanlı toprak düzenini esas alarak ifade edersek, Kürdistan'da Tımar var olmamıştır. Toprak her zaman Kürt feodallerine ait olmuş ve babadan oğula geçmiştir. Artık-ürünün sahipleri bunlardır. Tüm bu gerçeklere rağmen Kürdistan'ın Osmanlı devletinin sömürgesi olduğunu iddia etmek nesnel gerçeği ve onun bilimsel tanımını bir yana atmak öznel inançlarını gerçeğe ikame etmek demektir.

OSMANLI DEVLETİNİN KÜRDİSTAN'I TEK EYALET HALİNE GETİRME ÇABASI VE KÜRT DİRENİŞLERİ

Aşağıda görülebileceği gibi tarihsel gerçekler Osmanlı devletinin Kürdistan'a yönelik politikasının 1830'lar sonrası değişmeye başladığını, yüzünü Doğu'ya dönen Osmanlı'nın Kürdistan'ı, siyasi ilhak yoluna girdiğini ve sömürgeleştirme politikası geliştirdiğini gözler önüne sermektedir. Ancak "hasta adam" olma sürecinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu ne siyasi ilhak amacına tam ulaşabilmiş ne de bunu tamamlayacak bir ekonomik ilhak gerçekleştirebilmiştir.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken olgu imparatorluğun son yüzyıllık tarihinde şekillenen bu sömürgeci politikanın Kemalistler tarafından devralındığıdır. Nitekim Kemalist Türk burjuvazisi son İstanbul hükümetinin ilan ettiği Misak-ı Milli kararını aynen benimsemiş ve bunun bir sonucu olarak da Lozan görüşmeleri sırasında bile Güney Kürdistan'ı Türk devlet sınırları içinde tutma mücadelesi yürütmüştür. Bunu başaramamış olsa da Kuzey Kürdistan'ı Misak-ı Milli sınırları içine hapsedmiş ve sonraki onyıllarda önce siyasi ilhakı ardından da ekonomik ilhakı gerçekleştirerek Osmanlı devletinin akim kalan amacını tamamlamıştır.

*****

Süreci inceleyelim:

Yavuz Selim'le Kürt beyleri arasında imzalanan ve sonrasında (Kanuni örneğindeki gibi) Osmanlı padişahları tarafından geçerliliği fermanlarla ortaya konulan anlaşma 1800'ün başına değin esasını koruyarak sürdü. Yaklaşık 300 yıllık bu uzun süreçte özerk beylik yapısını, beyliklerdeki politik ve iktisadi egemenliklerini koruyan Kürt beyleri herhangi bir mücadeleye veya başkaldırıya girişmediler. Ancak "sükunet" 1805'te son buldu. Osmanlı yönetimi Baban beyi İbrahim Paşa'nın ölmesi üzerine başa geçmesi gereken yeğeni Abdurrahman Paşa'nın yerine bir başka Kürt beyini rakip aşiretten Halid Paşa'yı Süleymaniye emiri olarak tayin ettiğini ilan edince 20. yüzyıla taşacak Kürt isyanları yayından boşaldı. Baban'lar ayaklanıp Halid Paşa'yı öldürdüler. İsyân ancak 3 yılda bastırılabilirdi. Sonraki süreçte Osmanlı devletinin Kürt beyliklerine yönelik başlıca saldırıları ve buna karşı güçlü direnişler 1830'dan itibaren boy gösterir.

Osmanlı politikasındaki bu değişiklik neyin veya hangi gelişmelerin ürünüydü? Kısa bir özetle, Batı Avrupa'da egemenliğini kuran kapitalizm ve sanayi devrimi sonucu ekonomik ve askeri alanda ortaya çıkan güç-

lenme, kapitalist devletlerle imzalanan ekonomik ve mali anlaşmaların imparatorluk aleyhine yarattığı sonuçlar, Balkanlar'daki sömürgelerde Batı Avrupa ile gelişen bağların güçlendirdiği ticari kapitalizm ve bunun ürünü olarak ulusal dalga, Osmanlı devletinin kuvvetini, fetih olanaklarını ve sömürgelerini koruma imkanlarını oldukça zayıflatmaktaydı. İçte ise gelirleri azalmaya başlayan, Sened-i ittifak (1808) sonrası taşradaki ayan'ın oldukça güçlenmesi, devletten bağımsız büyük topraklara sahip olması dahası devlet adına toplanan vergilerin en önemli bölümüne el koyması vb. gelişmeler Osmanlı yönetimini "kendini toparlama" ve "merkezileşme" adımları atmaya mecbur kılıyordu. Fakat tarihin kanıtladığı gibi bunlar umutsuz çabalardı. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu çöküşü yaşıyordu. Bir yarı-sömürge olma yoluna girmişti. Daha yüzyılın sonuna gelmeden Balkanlar'daki tüm sömürgelerini yitirecekti. "Hasta adam" dönemi başlamıştı.

Osmanlı devletinin merkezileşme ve gelirlerini artırma amacıyla Kürdistan beyliklerinin özerk yapısına son verme, bunları birer vilayet haline getirme ve aşiretleri doğrudan vergilendirme saldırısı 20. yüzyıla taşacak Kürt ayaklanmalarına yol açtı.

1805'teki İbrahim Paşa isyanı sonrası irili-ufaklı Kürt başkaldırıları yaşandı. Osmanlı müdahalesi, Kürtleri Osmanlı-Rus savaşının yarattığı olanaklardan azami derecede faydalanmaya yöneltmişti. Yüzyılın en önemli ayaklanmalarından biri Soran beyi Mir Muhammed önderliğinde gerçekleşti. Daha 1814'te isyan gerçekleştiren, bir çok beyliği birleşik bir yönetim altında toplayan ve kopuşunu önlemek için Osmanlı yönetiminin paşa ünvanı verdiği Mir Muhammed aradan geçen yıllar boyunca iyi bir hazırlık yapmıştı. 1833'te 40 bin kişilik bir orduyla harekete geçip Soran, Behdînan ve Musul'da egemenlik sağladı. Doğu Kürdistan'da Azerbaycan'a değin etkinlik kurdu. Osmanlı imparatorluğu, karşısında tutunamadığı Mir Muhammed'i din silahı-

la vurdu. Kürt mollalarına yayınlattığı halifenin ordusuyla savaşan kafirdir fetvası Kürt ordusunu böldü. Gelişmeler Mir Muhammed'in teslim olması (1836) ardından ise "uygun biçimde" öldürülmesiyle sonuçlandı.

Bundan yalnızca 3 yıl sonrası bu kez de Bedirhan Bey ayaklanması patlak verdi. Botan beyi, önemli sayıda Kürt beyliğini birleştirmeyi başardıktan sonra Kars ve Muş emirlikleriyle ittifak sağladı. Bedirhan 1845'te Diyarbakır, Musul ve İran arasındaki bölgede tam bir denetim kurdu. Bu dönemde Nasuriler'in vergilerini ödememele-ri üzerine Hakkari beyi Bedirhan'dan yardım istedi. Onbin Nasuri'nin öldürülmesi ile noktalanın sefer üzerine Osmanlılar Botan beyinin üzerine ordu gönderdiler. Bedirhan'ın yeğeni Yezdan Şer askerleriyle birlikte Osmanlı saflarına geçince bu sonun başlangıcı oldu. 1839'da başlayan ayaklanma 1847'de yenilgiyle sonuçlandı. Bedirhan sürgüne gönderilirken Yezdan Şer Osmanlı valisi olarak Hakkari'ye atandı. Bu Hakkari'nin Osmanlı vilayeti haline gelmesi demekti.

Yeterince güven duyulmayan Yezdan Şer 1850'de Hakkari valiliğinden azledilince isyan başlattı. Genişleyen ayaklanma sırasında Yezdan Şer Bitlis'i ele geçirdi. Van'da, Diyarbakır'dan Bağdat'a kadar denetim sağladı. Fakat İngilizler'in devreye girmesiyle Yezdan Şer ayaklanmayı durdurup Osmanlı başkentine gitti. İngiliz elçisinin verdiği güvenceler işe yaramadı, Yezdan Şer tutuklandı, ayaklanma kendiliğinden söndü.

Aynı dönemde yaklaşık on yıl arayla Derişim'de iki ayaklanma yaşandı. İlki 1861'de başladı ve ancak 1865'te bastırıldı. İkinci başkaldırı ise 1877'de başladı ve Osmanlı devletinin pek çok saldırısının ardından durduruldu. 1878'de Abidin Paşa, "İslahat heyeti" adına Diyarbakır'dan aralarında Milli İbrahim Ağa'nın da bulunduğu yüz aşiret reisini sürgüne gönderdi. Saray bunu

"bundan böyle bu gibi kanunsuz işlerde bulunulmaması" talimatı taşıyan bir telgrafla yanıtladı! Abidin Paşa bunun üzerine Sivas valiliği göreviyle yetinme yolunu seçti.

1879'da ise Bedirhanlılar yeniden sahneye çıktılar. 1847 yenilgisi onları teslim alamamıştı. Bedirhan beyin oğullarından Osman Paşa'nın başına getirildiği, Cizre merkezli bir bağımsız devlet ilan edildi. II. Abdülhamit uzlaşma ve hile yolunu seçti. Bir süre sonra İstanbul'a getirdiği Osman'ı orada adeta rehin olarak tuttu. Bu gelişmeler sonrası Bedirhan beyin diğer oğulları ayaklanma girişiminde bulundular fakat başarılı olamadılar.

Yüzyılın sonlarında meydana gelen bir diğer başkaldırı Şeyh Ubeydullah öncülüğünde gerçekleşti. 1870'li yıllarda Ruslar'la savaş halindeki Osmanlı ordusunun halkı haraca kesmesi üzerine Dersim, Mardin ve Hakkari'de ayaklanmalar gelişti. Şeyh Ubeydullah 200'ü aşkın aşireti bir araya topladı. Fakat kendisine vergi veren Doğu Kürdistan aşiretlerinden İran şahının vergi talep etmesi (1872) üzerine, Osmanlı devletinin (İran'a dönük politikasından kaynaklanan) izni ve kısmi silah-cephane desteğiyle kuvvetlerini anılan bölgeye yöneltti. Mahabat, Maraga ve Meyanduap şehirlerini ele geçirdi. Gelişmelerden rahatsız olan İngilizler Osmanlı devletinden Ubeydullah'a desteğin kesilmesini istedi. Osmanlı ordusunun yığınak yapması üzerine Ubeydullah geri çekildi. Abdülhamit'in çağrısıyla İstanbul'a gitti. Bir süre sonra gizlice kaçma gereği duydu. Fakat 1882'de yakalanıp sürgüne gönderildi.

II. Abdülhamit daha sonraki süreçte makam ve rütbe dağıtarak, böl ve yönet metodları kullanarak Kürt beylerini Osmanlı şemsiyesi altında tutmayı başardı. 1890'da Kürt beylerinden 36 alay (Hamidiye alayları) kurarak onları Osmanlı hizmetine koştu. Her biri 1200 atlıdan oluşan bu alayların sayısı daha sonra 56'ya çıkarıldı. Başlarında

kaymakam ve yarbay rütbesi ile ödüllendirilen aşiret reisleri vardı. Bunlar salt Ermeni soykırımının kılıçları olmakla kalmadılar fakat Dersim ve Musul çevresindeki Kürt ayaklanmalarını da bastırdılar.

1861 ve 1877 ayaklanmalarından sonra Dersim'deki ayaklanmaların bir yenisi de yüzyılın başında, 1907'de patlak verdi. Kocan ve Ferhadan aşiretlerinin isyanı Hozat'taki jandarmaların silahlarının alınması, Türk memurlarının görevden alınıp yerlerine Kürt'lerin getirilmesi yolundan gelişti. Ovacık ve Elazığ'la bağlantıyı sağlayan telgraf hatlarını kesen isyancılar Pertek geçitlerine hakim oldular ve yönlerini Elazığ'a döndüler. Kocan aşireti ise Pülümür'ü ele geçirdi. Osmanlı ordusu Erzincan'dan Diyarbakır'a kadar askeri güçlerini ayaklanmayı bastırmak üzere seferber etti. Munzur dağlarındaki çatışmalar 1908'e değin sürdü. 2.Meşruiyetin ilanı (23 Temmuz 1908) Osmanlı ordusu komutanı defalarca yenilgiye uğradığı ayaklanma güçleriyle anlaşma yolunu tuttu ve Elazığ'a çekildi. Bu ayaklanma 1909'da yapılan yeni bir Osmanlı saldırısıyla etkisizleştirildi.

1800'lerin başında ortaya çıkan fakat asıl olarak 1830-1880 dönemini kapsayan süreçte belirgin hale gelen yeni Osmanlı politikası, yani merkezi denetimi güçlendirme, bunu beylikleri vilayet haline getirerek merkezileştirmeyi gerçekleştirme, Kürt beylerinin ellerinde toplanan gelirleri doğrudan devletin kasasına akıtma saldırısı beyliklerin özerkliklerine ağır bir darbe vurdu. Tam bir istikrar sağlanamasa da bir çok Kürt beyliği vilayet haline getirildi. Fakat tüm bunlar aşiret reislerinin iktisadi ve politik güçlerini sarsmadı. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Erzincan Merkezi imzalı ve 29 Eylül 1908 tarihli belgede, Dersim ve çevresindeki durum şöyle dile getiriliyor: "Dersim ve Korhan yola getirme (kuva-yi tedbiye) kumandanlıklarınca parlak biçimde doğrudan bildirilen çatışma ve yola getirme işlemlerin asılsızlığı, haydutluğun önlenememesi ve geniş bir çarpışma

olmaması ve çevredeki halkın sürüp giden yakınmalarıyla kanıtlanmıştır.”

Çoğu TKP'li dönemlerden oluşan Kadro dergisi yazarlarından İsmail Hüsrev şunları yazıyor: "(...) Saltanat idaresini Ekradı şecaat nihat diye hürmet ettiği şarktaki serbest Kürt beyliği cumhuriyet idaresine, bilhassa Şeyh Sait isyanına kadar harici şeklini **aynen muhafaza etti.**" (abç)

Aynı konuda Şevket Süreyya şöyle diyor: "(...) Tanzimat ve bilhassa Meşrutiyetten sonra, bu mıntıklarda (Kürdistan kastediliyor-bn) yapılmak istenen islahat hiç bir zaman tam bir inkıyat (boyun eğme, kendini teslim etme) altına alınmayan ve içtimai temeli esasında tasviye olunmayan derebeyinin daima mukavemetine maruz kaldı. Yeni Türkiye'nin bu yerlerde eski Osmanlı imparatorluğundan **miras aldığı şey, zapt olunmamış, egemenlik altına alınmamış bir toprak parçası üstünde, tecanüsünü bulamamış bir iptidai cemi-yetidir.**" (abç)

Bu satırların yazarlarının ne denli iğrenç birer şovenist birer ırkçı oldukları üsluplarından ve yakınıklarının içeriğinden anlaşılıyor. Fakat bizi asıl ilgilendiren nesnel gerçektir ki, onun ortaya koyduğu Osmanlı devletinin 1840'lerden itibaren yoğunlaşan saldırılarına rağmen Kürt beyliklerinin zapt edilmediğidir.

Burada vurgulanması gereken bir diğer gerçek, Kürtler'in kaderi üzerine salt Osmanlı ve İran devletlerinin söz söyledikleri dönemin yüzyılın sonunda kapandığıdır. Artık devreye Batı Avrupa'nın kapitalist devletleri girecektir. Osmanlı devletini yarı sömürge haline getiren 1830-1900 sürecinde, önce İngilizler ve Fransızlar, ardından Almanlar Kürdistan'la ilgilenmeye başladılar. Bunların yanısıra Amerika ve doğal olarak Çarlık Rusya'sı da hatırlanması gereken güçlerdir. Daha Bedirhan ayaklanması (1840-1847) karşısında (Fransızlarla birlikte) Osmanlı yönetiminden "bastırma isteğinde" bulunan, Yezdan Şer'i

teslim olmaya ikna ederek ayaklanmayı söndüren (1850) ve Kuzey Kürdistan'lı Şeyh Ubeydullah'ın Doğu Kürdistan'da egemenlik kurması üzerine (1880) Babıali'den desteğini kesmesini isteyen İngiltere Lozan anlaşmasına değin Kürt halkının kaderinde uğursuz bir role sahip olacaktır.

KÜRDİSTAN'IN DÖRDE PARÇALANMASI SÜRECİ VE KÜRT DİRENİŞLERİ (1914-1923)

Birinci emperyalist paylaşım savaşı sırasında tüm Kürdistan savaş alevleri içindeydi. Kürdistan toprakları emperyalistlerin iştahını kabartıyordu. Müttefik devletler daha savaş sonuçlanmadan Sykes-Picot anlaşması yoluyla Osmanlı'nın "kalıntıları"ni aralarında paylaşma yolunu tutmuşlardı bile. 6 Mayıs 1915 tarihli bu anlaşmayla İngiltere'nin, Fransa'nın ve Çarlık Rusya'sının emperyalist isteklerine uygun bir "sofra" hazırlanmıştı. Örneğin Musul İngiltere'ye, Güneybatı Kürdistan Fransa'ya, Van ve Bitlis'in güneyi Rusya'ya sunulmuştu! Fakat Sevr ve Lozan'a değin köprülerin altından çok sular akacak, Ekim devrimiyle kurulan yeni Rusya'nın tutumu pek çok hesabı bozacak.

Kuşku yok ki, emperyalistlerin Kürt sorununa ilgisi salt askeri-stratejik hesaplarıyla açıklanamaz. Kürdistan coğrafyası bu açıdan önemli olduğu kadar, hatta ondan da fazla zengin iktisadi potansiyeli yönüyle dikkat merkeziydi. I. paylaşım savaşı petrolün stratejik önemini en çarpıcı biçimde ortaya çıkarmıştı. Ve zengin petrol kaynaklarını bağrında taşıyan Kürdistan emperyalistler için ilgi odağı oluvermişti.

İngiliz emperyalizmi 1918 boyunca Kürdistan'da egemenlik kurmak için yoğun bir faaliyet yürüttü. Kürtler arasındaki bu çalışmanın özü, feodal parçalanmışlık içindeki Kürtlerin hiç olmazsa bir bölümünü İngiliz himayesini kabule "ikna etmek"ti. Feodal parçalanmışlığın, aşiret yapılarının muhafazası temelinde bir "özerk Kürdistan" yolu-

la İngiliz egemenliğini pekiştirmek ve sürdürmek olası ihtimallerden biriydi. Tam da bu planlarla uyumlu olarak İngiliz sömürgecileri I. paylaşım savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 7. ve 16. maddeleriyle Kürdistan'ın bütününe "müdahale" edebilme, işgale girişme hakkını kazanmışlardı! Nitekim 1918 yılı sonlarında Musul ve Kerkük Britanya emperyalistleri tarafından işgal edildi.

Başta ilk mücadele kıvılcımlarının çıktığı Güney Kürdistan olmak üzere genel olarak önde gelen Kürt aşiret reisleriyle ve aşiret aristokrasisiyle bir dizi bağlantı geliştiren İngiltere kendini Kürt dostu ve koruyucusu olarak sundu. Ulusal taleplere destek vereceği imajı yarattı. Elbette bunların tümü de sömürgeci politika ve eylemin maskeleriydi. İngiltere hiç bir zaman Bağımsız Birleşik Kürdistan'dan yana olmadı. Tersine tüm planlarını Güney Kürdistan petrolerini en kolay yutabileceği modeller üzerine kurdu. O nedenledir ki, Kürtler'le İngilizler arasındaki ilişkiler çok istikrarsızdı. Taraflar birbirlerini şüphayle kolluyorlardı.

Modern bir ulusal harekete dönüşme bile taleplerinin özü itibariyle ve tarihsel açıdan ilerici ulusal bir karaktere sahip olan Kürt başkaldırısı savaş yıllarından başlayarak bir kıpırdanış içine girdi. 1918 yılında büyüyen Güney Kürdistan merkezli ateş, sırasıyla Doğu ve Kuzey Kürdistan'ı da sardı. Yazık ki feodal parçalanmışlık ve ulusal kurtuluş perspektifine sahip Kürt aristokrat aydınlarının halkla bağlarının cılızlığı hareketin aşıl topuğu oldu. Kürdistan üzerine sömürgeci planları olan devletler de bunlardan en iyi biçimde yararlandılar.

İngiliz emperyalizminin Güney Kürdistan'daki sömürgeci planlarında ilk deneyi Şeyh Mahmud Berzenci'yledir. Mahmud Berzenci Osmanlı'nın askeri ve politik kontrolünden kurtulmuş bir Kürdistan özlemi içindedir. Feodal kimliğine karşın ulusal taleplere dayalı bir arayışın simgesidir. Kasr-ı Şirin'le bölünmüş Doğu Kürdistan

sınırını kaldırmayı düşlemektedir. İngiliz demagogilerine güvenerek tüm bunlara olanak tanıyacak bir himaye talebinde bulunur: "Sınırların her iki tarafındaki Kürt halkı doğrudan İngiltere'nin veya şanlı İngiliz bayrağı altındaki İngiliz temsilcilerinin iktidarının oluşmasını istemektedir." O, İngilizler'den hiç bir koşulda Kürdistan'da bir Türk iktidarının kurulmasına izin vermemelerini talep eder!

Aynı süreçte Kürt ulusal talepleriyle İngiltere'nin sömürgeci amaçlarına dayalı sözde özgürlük vaatleri arasındaki çatışma mayalanmaya başladı. İngiliz emperyalistleri Doğu Kürdistan'da birleşme talebini yükselten Şeyh Mahmud'a "hayır" dediler. Fakat "Kürtler için Kürdistan" sloganının kuvvet kazandığı Süleymaniye ve Kerkük başta olmak üzere Güney Kürdistanlılar Şeyh Mahmud etrafındaki birliklerini pekiştirdiler. İngiltere çareyi Şeyh Mahmud'u resmen tanımakta ve Vali olarak atamakta buldu (Kasım 1918).

Şeyh Mahmud'un kimliğinde Güney Kürdistan halkıyla, sömürgeci planlarını hergün daha fazla açığa vuran İngilizler birbirlerine karşı tetik duran iki zorunlu müttefik durumundaydı. Ve bu, tabiatına uygun bir yola, doğrudan mücadele yoluna girdi. Nisan 1919'da Zaho'da Goyan aşireti ve ardından Barzan'da Ahmet Barzan önderliğinde ayaklanmalar gelişti. İngilizler bunları güçlükle bastırdılar. Sonrasında Şeyh Mahmud Berzenci'nin kuvvetleri Mayıs 1919'da ayaklanarak Süleymaniye'de tam bir egemenlik kurdular. Bağımsız Kürdistan ilan edildi. Hükümdar olan Şeyh Mahmut bir hükümet kurdu. Bayrak, para birimi ve pul damgaları oluşturuldu. "Kürdistan Güneşi" adlı bir gazete yayınlanmaya başladı. Doğu ve Kuzey Kürdistan'ın bugünkü Güney Kürdistan sınırına yakın bölgelerde bulunan kimi aşiretler Şeyh Mahmut'a katıldılar. Berzenci, 1872'deki ayaklanmanın ünlü yöneticisi Şeyh Ubeydullah'ın torunu Seyit Taha ve Doğu Kürdistan'lı İsmail Ağa Simko ile ilişki kurdu.

İngiliz emperyalizmi buna İngiliz-Hindistan ordularını göndererek yanıt verdi. İki Kürt aşiretini de yanlarına çekmeyi başaran İngilizler giriştikleri saldırılarla Şeyh Mahmut'un kuvvetlerini 17 Haziran'da yenilgiye uğrattılar, şeyh tutsak düştü. 3 Ağustos 1919'da isyanın tam olarak bastırıldığı açıklandı. Britanya emperyalizmi idam etmeyi göze alamadığı Şeyh Mahmut Berzenci'yi 10 yıllığına Hindistan'a sürgüne yolladı.

Bu gelişmeler Güney Kürdistan Kürt hareketini 1921 sonuna değin sürecek bir sessizliğe gömdü. Kürtler 1920 Ekim'inde kurulan Irak hükümetine temsilci vermeyi reddederek İngiliz davetini geri çevirdiler. İngiltere Mayıs 1921'de aldığı bir kararla Güney Kürdistan'ı dört yönetim bölgesine ayırdı. Biriken öfkenin ilk kıvılcımı 1921 yılı sonunda çaktı. Erbil'in doğusunda yaşayan Syurçi aşireti isyan etti. Direniş hava kuvvetlerinin yoğun bombardımanı ile bastırıldı. 1922 başından itibaren yeni isyan ateşleri tutuştu. Güçlü Hemavend aşiretinin katıldığı iki isyan Halepçe (Ocak 1922) ve Çemçemel (Mayıs 1922) İngilizler'i çok uğraştırmıştır.

İngiliz emperyalizmi Güney Kürdistan'da sükunet bulamayacağını anlamıştı. Dene-tim sağlamak için yaptıkları yeni planın merkezinde Şeyh Mahmut Berzenci vardı. Sürgününe son verilen Şeyh Mahmut 1922 sonbaharında önce Kuveyt'e, ardından Bağdat'a getirildi. Berzenci 3 yıl sonra Ekim 1922'de İngilizler eşliğinde Süleymaniye'ye girdi. O'nu kontrol altında tutup yönlendireceğini, vereceği ünvanlarla susturacağını uman İngiliz emperyalistleri yanıldıklarını anlamakta gecikmediler. Mahmut, Kasım ayında kendini Kürdistan hükümdarı ilan etti. Kardeşi Şeyh Kadir başkanlığında bir hükümet kurdu. "Para, pul, vergilerin toplanmasının düzenlenmesi, Kürtçe'nin resmi dil olarak ilanı ve Kürtçe yayın organlarının kurulması" gibi bağımsızlık emaresi sayılan adımlar attı. Yazık ki etkisini Süleymaniye dışına taşıramadı.

İngiltere Seyit Taha ile, o dönem hem İranlılara hem de Türklere karşı aynı zamanda savaş veren ve yenilerek Güney Kürdistan'a sığınan İsmail Ağa Simko'dan yararlanmaya çalıştı, ancak planları boşa çıktı.

Şeyh Mahmut Berzenci bu dönem yüzünü Sovyetler'e dönmüştür. Bu anti-İngiliz veya anti-sömürgeci tutumunun en berrak ifadesi sayılmalıdır. Berzenci, Tebriz'deki Sovyet temsilcisi aracılığıyla ilettiği mektupta şöyle diyor: "Bütün Kürt halkı Ruslar'ı Doğu'nun kurtarıcıları saymakta ve bu yüzden kendi kaderini onların kaderiyle birleştirmeye hazırdır." Mahmut, diplomatik ilişki, silah ve cephane isteğinde bulunmaktadır. (20.1.1923)

İngiltere 1923 Şubat'ında Şeyh Mahmud'u Bağdat'a çağırırdı. Kürt önderin bunu reddetmesi üzerine İngiltere Kürt devletini tanımadığını ilan etti. Süleymaniye hava bombardımanına tutuldu. Yönetici durumdaki pek çok Kürt tutuklandı. Tutsak düşmeyenlerin bir kısmı Kuzey'e sığındı. Şeyh Mahmud 4 Mart'ta dağlara çekilmek zorunda kaldı. Cihat çağrıları ise etkili olmadı. Dahası İngiltere'ye hizmeti kabul eden kimi aşiret reisleri de güçlerini Şeyh Mahmud'un üzerine yöneltti. Emperyalist İngiltere Şubat sonunda saldırmaya başladığı Revanduz'u Nisan'da ele geçirdi. 28 Mayıs'ta ise Süleymaniye'yi işgal etti. Fakat 17 Haziran'da geri çekilmek zorunda kaldılar. Şeyh Mahmut'un insiyatifini tanıyan Hemavend aşiretinin Süleymaniye'yi ele geçirmesinin ardından Şeyh geri döndü. İngilizler Ağustos'ta yeniden hava saldırısına giriştiler. Ancak işbirlikçi Kürt aşiret beyle-rinin önerisi ile manevi saygınlığı ve politik etkisi inkar edilmez durumda olan Şeyh Mahmut'la "iyi geçinme" yolunda yürüme-ye başladılar.

İngiltere, 1919 baharında Kuzey ve Doğu Kürdistan'da dayanak yaratmak için yoğun çabalar harcadı. Başta İstanbul'daki Kürt aristokrat aydınlarıyla olmak üzere Kuzey Kürdistan'daki Kürt aşiret reisleriyle gö-

rüşmeler yaptılar. Doğu Kürdistan'da da benzer çabaları oldu. Söz konusu dönemde İngiltere'nin yakınlaşmaya çalıştığı iki Kürt feodal lideri, Seyit Taha ve İsmail Ağa Simko'ydu. Ancak kalıcı başarılar elde edemediler. Her iki Kürt lider de Birleşik Kürdistan fikrine yakındır. Bu, en büyük sorunu oluşturmuştur.

Seyit Taha 1919 Mayıs'ında görüştüğü İngilizler'e Güney ve Doğu Kürdistan'ın bir bölümünü de kapsayacak Birleşik Kürdistan önerdi. Elbette İngiliz himayesinde olacaktı. İngiltere bunu kesin olarak reddetti. Ancak Seyit Taha fikrinden vazgeçmediğini bildirdi.

"Genel af ilan edilmeli; ülke yönetimi tek bir kişide toplanmalı, ülke özerk mülklere bölünmeli; Kürdistan'a geri yollanacak Hıristiyan halkların (Ermeni, Asur-Nesturi) Kürtler üzerinde üstünlük kurmalarına yol açılmamalı, İngiltere maddi yardımda bulunmalı" taleplerini öne süren Seyit Taha'ya evet denmiştir! Elbette bu "evet" sözde kalmıştır. Keza, Taha'ya Neri, Revanduz ve Şemdinli valiliği (hükümdarlığı) vaad edilmiş, daha Kuzey'e doğru açılması halinde "anlayış gösterileceği" söylenmiştir. Kürtler'in çıkarlarının "barış konferansı"nın gündeminden düşürülmeyeceğini taahhüt eden İngilizler Seyit Taha'yı Revanduz yöneticiliği ile görevlendirip maaşa bağlamışlardır.

İngiltere İsmail Ağa Simko ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Katıksız feodal kimliği ve metodlarına karşın Simko nesnel olarak Kürt ulusal hakları doğrultusunda çaba harcadı. İngiliz emperyalizminin Kürdistan üzerindeki hegemonya girişimlerine karşı mücadele etti. Seyit Taha ile ittifak oluşturan Simko, Doğu Kürdistan'da tam bir egemenlik kurdu. Bu çabalar, İran topraklarını işgal etmiş bulunan ve onu eski haliyle muhafaza etme kararlılığı taşıyan İngiltere bakımından kabul edilmezdi.

Ancak İran'da Rıza Han'ın iktidarı ele geçirmesinden (21 Şubat 1921) ve İngiltere'ye

tavır almasından sonraki süreçte İngiltere Simko'yla ilişkilerini iyileştirmek için özel bir çaba harcadı.

Simko önderliğindeki hareket 1921 yılı ortalarına doğru çok güçlendi. Kuvvetlerini Mahabad (o zaman Savebulak) aşiretleriyle birleştiren Simko isyana girişmiş ve üzerlerine gönderilen orduları kolayca bozguna uğratmıştır. Ekim ayında karargahını Mahabad'a kuran Simko, başında ordunun karargah başkanı bir general bulunan İran ordusunu bir dizi yenilgiye uğratmış ve inlerine tıkmıştır. Sonraki aylarda İran hükümeti Simko ile Kürt özerkliği temelinde ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Simko bir yandan Güney ve Kuzey ile bağlarını güçlendirmeye yönelirken, bir yandan da Tahran'la sorunlu hale gelen İngiltere'den Seyit Taha aracılığı ile silah ve para sağlamaya çalıştı. Simko aynı biçimde kemalistlerden de para ve silah elde etmeyi başardı. Yakaladığı bazı elverişli fırsatları iyi değerlendiremeyen Simko, 1922 Mayıs'ında kendini "Bağımsız Kürdistan Hükümdarı" ilan etti. 1922 Haziran'ında Mehabad'da İran ordusunu bir kez daha yenilgiye uğrattı. Mehabad'ı başkent yapan Simko, "Bağımsız Kürdistan" gazetesini yayınlamaya başladı. İran hükümeti çareyi Simko'yla anlaşma yapmakta buldu. Aslında bu bir güç biriktirme manevrasıydı. Ağustos 1922'de İran tüm kuvvetlerini Simko'nun üzerine gönderdi, insan gücü ve teknik açıdan çok zayıf kalan Kürt güçleri yenildiler. Müttefik Lorlar aynı akıbetle karşılaştıkça Bahtiyar'ların direnişi sürdü. Simko önce Kuzey Kürdistan'a sığındı, ardından Güney Kürdistan'a geçti. Burada İngiliz emperyalizminin kendisini Şeyh Mahmud Berzenci'ye karşı kullanma manevrasını boşa çıkardı.

1919-'23 döneminde Güneybatı Kürdistan'da da bir dizi eylemler gerçekleşti. Fransız emperyalizmine karşı gelişen bu mücadelede örneğin 1919 Aralık'taki Nacip ve Ahmet Ağa Barazi önderliğinde gelişen savaşım ile 1920 yılı sonundan

itibaren İbrahim Hananu yönetimindeki Kürt müfrezelerinin Halep'ten İskenderun'a doğru geniş bir bölgede 1923 yılı ortalarına değin süren köylü isyanları iki önemli örnektir.

Bütün bunların yanı sıra Mondros Mütarekesi'nden başlayarak savaşı kazanan emperyalist devletler Kürdistan'ın kaderi hakkında değişik kararlar aldılar. Mondros mütarekesiyle İngiltere'nin Kürdistan'ı işgal konusunda "hukuksal dayanaklar" elde ettiği vurgulanmıştı. Paris, San-Remo ve Londra'da "Barış Konferansı" adı altında düzenlenen toplantıda ise paylaşım sorunu yeniden ve yeniden ele alındı.

25 Haziran 1919-'22 Şubat 1920 tarihleri arasında tamamlanan Paris Konferansı'nda Kürtler açısından önem taşıyan yön Kürdistan'ın dörde bölünmesinin planının açıkça ortaya çıkmasıdır. İngiliz temsilcisi Lyod George Mart 1919'da varılan noktayı şöyle açıklıyor: "Ben böylelikle Amerika'nın Konstantinopol ve Ermenistan'ı manda altına alacağını ve Anadolu üzerinde genel bir gözetim oluşturacağını özetledim; Fransa, Suriye ve Klikeya'nın bir bölümü üzerinde manda yönetimi oluşturacak, bu konuda Fransa ve Amerika arasında anlaşma sağlanacak; biz de Musul'u içine alan Mezopotamya ve Filistin'i alacağız."

Nisan 1920'de gerçekleştirilen San-Remo Konferansı ise Sevr anlaşmasının esasını oluşturan bir metin üzerinde (İngiltere, Fransa ve İtalya arasında) anlaşma sağlanmıştır.

Mondros'la başlayan sürece Sevr anlaşmasıyla nokta konuldu. 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr, Kürtler açısından San-Remo Konferansı'nı aşan bir ağırlık taşııyordu. Türk ulusal özgürlük mücadelesi nedeniyle yalnızca 3 yıl yaşayabilen Sevr pratik bir değer de taşımadı.

Sevr'in Kürtleri ilgilendiren 62. ve 64. maddeleri şöyleydi:

"Madde 62:

İngiltere, Fransa ve İtalya hükümetleri tarafından kendilerine yetki verilmiş üç üyeden oluşan bir komisyon İstanbul'a yerleşerek, anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle başlayan 6 aylık süre içinde, Fırat'ın doğusunda bulunan ve sınırları ilerde saptanacak olan Ermenistan'ın güneyi ile Türkiye, Suriye ve Mezopotamya'nın kuzeyi arasında belirtilmiş bulunan ve Kürtlerin çoğunlukta oldukları bölgeler için anlaşmanın 27. maddesi II, 2 ve 3 derecelerine uygun olarak sürekli otonomi planı hazırlayacaktır."

"Madde 64:

Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden başlayarak geçecek bir yıllık süre içerisinde şayet 62. maddede işaret edilen bölgelerdeki Kürt halkı, Milletler Cemiyeti Konseyine başvurur, bu bölgeler halkının çoğunluğunun Osmanlı İmparatorluğu'ndan (Türkiye) bağımsız olmayı arzuladıklarını ispatlarsa ve şayet Konsey de, bu halkın bağımsızlığını gerçekleştirme yeteneğinde olduğuna kanaat getirir ve bunu yerine getirmesini önerirse, Osmanlı İmparatorluğu (Türkiye) bu öneriye aynen uymayı ve bu bölgedeki bütün hak ve ünvanlarından vazgeçmeyi taahhüt eder."

Musul'u bu coğrafyadan ayrı tutan müttefik devletler bu Kürt kentinin Kürdistan'a katılmayı istemesi halinde buna itiraz etmeyeceklerini de anlaşma hükmü haline getirdiler!

1918-1923 SÜRECİNDE KUZAY KÜRDİSTAN'DA OSMANLI VE KEMALİST YÖNETİMLE KÜRTLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER NASILDI?

31 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından İstanbul hükümeti, Kürtleri yanına çekebilmek için onlara özerklik vaadetti. Elbette bunun bir değeri yoktu. Çünkü yenilmiş, parçalanmak üzere olan Osmanlı yönetiminin böylesi önemli bir sorunda irade sergileyebilecek bir konumu yoktu ve olmayacaktı.

Aynı süreçte Kürt, Kürdistan kavramlarını kullanmaktan sakınmayan M. Kemal ve Kemalistler ise, esas olarak Türk politik iradesini kabul ettirme çizgisinde yürümüşlerdir. Zaman zaman Kürt ulusal varlığını tanıdıklarını ve onları yeni Türkiye'nin iki eşit kurucusundan biri olarak gördüklerini söylediler, hatta özerklikten dem vursalar da gerçekte Kemalistler Kürtler'e özerklik fikrine asla sempati duymamışlar; Kürt bağımsızlık düşüncesine ise her zaman tam bir düşmanlık beslemişlerdir. Kemalistler'in "özerklik şekeri"nin politik egemenlik kurma planlarına hizmet eden bir taktik araç olduğu, güçlenmelerine paralel olarak net biçimde ortaya çıkmıştır.

M. Kemal yönetimi aynı süreçte Doğu, Güney ve Güneybatı Kürdistan'la bağ kurmak için özel bir çaba içinde oldu. Anti-İngiliz, anti-Fransız, anti-Ermeni, anti-Hristiyan propaganda yoluyla ittifak zemini arayan Kemalistler, diğer parçalardaki Kürtler'in bu temeldeki mücadelelerinin Kuzey'deki Kürtler'i de aynı mevziye, dolayısıyla kendileriyle sıkı bir birliğe çekeceği hesabındaydılar.

Kemal'in planları içinde Türk politik kontrolünü Güney ve Güneybatı Kürdistan'a yaymak da vardı. O, Aralık 1919'da Ankara'da, "şehrin asilleri" önünde sarfettiği "bu sınır sadece bizim askeri güçlerimiz tarafından savunulan değil, aynı zamanda Türkler'in veya Kürtler'in yerleştiği bizim sınırlarımıza giren bölgeleri de kapsamaktadır. Bu sınırdan güneye doğru Arapça konuşan dindaşlarımız vardır. Biz bu sınırlar içinde yer alan bütün bölgelerin topraklarımız olduğunu, ondan hiç bir parçanın ayrılamayacağını kabul ettik." (abç) sözleriyle bunu gözler önüne seriyordu.

M. Kemal önderliğindeki Türk burjuva hareketinin Kuzey Kürdistan'la ilgili tutumlarının evrimi bakımından bir kaç noktayı hatırlamakta yarar var.

Kemalistlerin Damat Ferit Paşa hükümetinin istifasıyla ilgili kampanyalarda imzacı

güçlerden ikisinin "Kürt ulusal" partisi ve "Kürt kulübü" oluşu dikkate değerdir. Keza Kürt varlığını tanıyan ve onlarla ittifak peşinde olan M. Kemal dava arkadaşlarından birine şöyle yazıyor: "İngiliz propagandasının yarattığı hareketler, örneğin şu anda çalışan Kürt bağımsızlığı hareketi tanrıya şükür imparatorluğun bölünme sorunu ortaya çıktığında bizim tarafımıza geçmiştir. Bu hareketin katılımcılarıyla mektuplaşma sayesinde onlar genel amaca ilgi göstermişler ve bizlerle birlikte halifelik ve saltanat çevresinde birleşmişlerdir. Aramızda tam bir diyalog oluşmuş, onlar da Kongre'ye (Erzurum Kongresi-bn.) davet edilmişlerdir."(abç)

Kuzey Kürdistan halkıyla ittifakını anti işgalciler, anti Ermeniler zeminine oturtan M. Kemal, hegemonya hedefini "genel amacın gerçekleşmesi ve eşit kuruculuk" maskesiyle gizliyordu. Erzurum Kongresi kararlarının birincisinde "bu bütünün bir parçası iyi ve kötü günde eşittir, gelecekleriyle ilgili sorunda aynı amaca ulaşmayı isterler" deniyordu (abç). TBMM'nin açılış vesilesiyle M. Kemal, Lozan görüşmelerinde İ. İnönü Kürtlerin ve Türklerin meclisinden veya temsilciliğinden dem vuracaklardır. Fakat daha önce vurgulandığı gibi tüm bunlar Kuzey Kürdistan üzerindeki politik kontrolün kaybedilmemesi ve Kürt halkının kuvvetini Türk ulusal özgürlük mücadelesinin hizmetine koşma amaçlarının ürünüydü.

Daha savaş yıllarında Kürt bağımsızlık eğilim ve örgütlenmelerine büyük bir kinle saldırılması, özerklik talebini yükselten Koçgiri direnişçilerinin vahşice soykırımdan geçirilmesi bunun açık kanıtıdır.

M. Kemal daha Temmuz 1919'da, aristokrat Kürt aydınları Bedirhan kardeşlerin Diyarbakır'a geleceğini haber alır almaz 13. kolordu komutanına onları tutuklama buyruğu vermiştir. Bedirhan'lar Harput valisi Ali Galip Bey'in yardımıyla gizlenince M. Kemal "herhangi bir uygun zeminde ayırmacı Kürt hareketini yok etmek için önlem

almalarını" yazmıştı.(abç) Keza O, 10 Eylül 1919'da şöyle buyruk veriyordu: "Kürt hareketini bastırmak için eldeki araçlarla radikal bir şekilde davranmak ve suçsuz olan hükümete bağlı halktan öç almamak gerekir."(abç) 13. Kolordu komutanının Kemal'den "Barış antlaşmasına dek Kürdistan'a yerel kökenli üst düzey memur gönderilmesinden vazgeçilmelidir" talebinde bulunması ve "üst düzey memurların sadakatsizliği"nden yakınması Kürt hareketinden duyulan endişeyi dile getiriyor.

Kuzey Kürdistan'daki ulusal kaynaşma asıl olarak 1920 yazından başlayarak yoğunlaştı. Bunun en temel nedeni Kemalist hareketin Türkçü karakterinin belirginleşmeye başlamasıydı. 1919 yılı içinde Malatya, Dersim ve Harput'taki kıpırdanmaları dışta tutarsak ilk ciddi Kürt başkaldırısı Milli aşireti ayaklanmasıyla boy verdi. Milli aşireti Mayıs-Haziran 1920 ayaklanmasıyla Sirt'ten Dersim'e tüm aşiretleri birliğe çağırıyordu. İngiliz ve Fransızlar'la bağlantı kuran Milli aşiretinin hareketi başarısızlıkla sonuçlandı. Aynı süreçte, Hamidiye alaylarında kumandanlık yapmış olan Cibran aşireti reisi Halid Bey Bağımsız Kürdistan talebiyle ortaya çıkmıştı. İstanbul'daki ulusal-yurtsever Kürt aristoklarıyla bağ kuran Halid Bey ve arkadaşları Varto, Hınıs, Malazgirt, Karlıova ve Bulanık bölgelerinde kampanya yürütmüşlerdir. M. Kemal Halid'i Erzurum'da "görev yapmaya" zorlarken, Dersim'deki kimi aşiret reislerini de Ankara'da mebusluk yoluyla etkisizleştirmeyi denemiştir.

Talepleri ve örgütlükleriyle dönemin en önemli Kürt özgürlük isyanı Koçgiri'de meydana gelir. Direnişin örgütlenmesine Dersim'li önderler ve aşiretleri de katılmışlardır. M. Kemal'i özerklik sorununda ne düşündüklerini açıklamaya zorlayan direnişçiler asgarisinden özerk Kürdistan düşüncesindedirler. Bu başkaldırı dünya paylaşım savaşı yıllarında kurulan ve başında 1870 ayaklanmasının lideri Şeyh Ubeydullah'ın oğlu Abdülkadir'in bulunduğu Kürt

Teali (yükselme) Cemiyeti'nin Dersim ve Sivas bölgesi üyeleri tarafından örgütlenmiştir. Bunların önde gelenleri Koçgiri aşiretleri beyinin oğlu Alişan Bey ile Alişer ve veteriner Nuri'ydı. Son iki önder Dersim ayaklanmasında da önemli roller üstleneceklerdir. M. Kemal örgütlenme faaliyetini haber almıştır. Erzurum Kongresi sonrası gittiği Sivas'ta görüşme talebinde bulunmuş ve Alişer Bey bu işi üstlenmiştir. M. Kemal Alişan'a örgütlenmeyi bildiğini fakat amaçlarını bir de kendilerinden dinlemek istediğini söylediğinde şu yanıtı almıştır: "Amerika Cumhurbaşkanı Wilson prensiplerine dayanarak, Doğu vilayetlerinin, Sivas'ın Kızılırmak hududuna kadar Ermenistan'a verildiğini ve Kürtler'in hakkı nazara alınmadığını ve bu sebeple Kürdistan topraklarında Kürt çoğunluğu bulunan mıntikalarda nüfus miktarı tespit ettirilmek suretiyle, Osmanlı saltanatına bağlı muhtar (özerk) bir Kürdistan idaresinin ihdası için ikhari (hazırlık niteliğinde) çalışmalar yapmaktan başka bir maksat takip etmemekteyiz."

M. Kemal, buna Wilson prensiplerinin "şark milletleri tarafından yırtılıp atıldığı" söyledikten sonra "Dersim müessilleri sıfatıyla işbirliği yapmağımızı ve ileride doğru hareket etmeğimizi teklif etmişti" diye yazıyor Dr. Nuri Dersimi... Sivas'ta Ümraniye ve çevresiyle, Dersim'de Ovacık ve çevresi Koçgiri isyanının hazırlandığı iki merkez oldu. Silaha sarılma kararı Kangal ilçesine bağlı Yillice nahiyesinde alındı. Toplantıya katılanlar Diyarbakır, Van, Bitlis, Elazığ, Dersim ve Koçgiri'yi kapsayan Bağımsız Kürdistan kurulması fikrinde birleştiler.

M. Kemal hükümetine Dersim aşiretleri adına verilen yazılı önergede şunlar talep edilmektedir:

1- Kürdistan Muhtariyet idaresine muafakat eden İstanbul hükümetinin bu bapta kararını M. Kemal hükümetinin de resmen kabul edip etmeyeceğinin açıklanması;

2- Kürdistan Muhtariyet idaresi hakkında, M. Kemal hükümetinin görüş noktası hususunda Dersimlilere acele cevap verilmesi;

3- Elaziz, Malatya, Sivas, Erzincan mıntıkları hapishanelerinde mevcut bütün Kürt mevkurların hemen serbest bırakılması;

4- Kürt çoğunluğu bulunan mıntikalardan, Türk idare memurlarının çekilmesi;

5- Koçgiri mıntikasına gönderildiği haber alınan askeri müfrezenin derhal geri alınması. (15 Kasım 1920)

Keza Meclise çekilen telgrafta ise şöyle deniyor:

“ Elaziz vilayeti vasıtasıyla

Ankara Büyük Millet Meclisi Riayetine

Sevr muahadesi mucibince Diyarbakır, Van ve Bitlis vilayetlerinde müstakil bir Kürdistan teşkil etmesi lazım geliyor; binaenaleyh bu teşkil edilmelidir ki, aksi taktirde bu hakkı silah kuvvetiyle almaya mecbur kalacağımızı beyan ederiz. (25 Kasım 1920)

Garbi Dersim Ruesası”

M. Kemal hükümeti açık bir cevap yerine oyalama yolunu seçti ve kış koşullarını uygun görerek 4 Mart'ta Albay Halis komutasındaki bir birlik ile Topal Osman çetelerine Ümraniye'ye saldırı emri verdi. Koçgiri bu sırada ayaklanmaya-savaşmaya hazır değildi. Çünkü planlar Dersim'den yardım gelebilmesi için bahara göre ayarlanmıştı. Buna rağmen girilen savaşta Albay Halis'in kuvvetleri yenilgiye uğratılıp esir alındı. Ümraniye merkezine Kürdistan bayrağı çekildi. Savaşı haber alan Ovacık aşiretlerinden 2500 kişilik bir kuvvet kış koşullarına rağmen yola çıktı ve Ümraniye'ye ulaşmayı başardı. M. Kemal hükümeti bu gelişmeler üzerine 10 Mart 1921'de Elazığ vilayetinin Divriği, Zara kazalarında sıkıyönetim ilan etti. Kürt direnişini kanla boğmak üzere Nureddin Paşa'yı görevlendirdi. Bu Kürt soykırımcısı işe Kürtler'in aşil topuğundan, feodal parçalanmışlıktan başladı.

Koçgiri'nin iki aşiretinin reisi olan birini satın aldı ve bazı aşiretleri de tarafsız kalmaya ikna etti! İsyancıları böylesine kuşattıktan sonra giriştiği saldırıda en vahşi yöntemleri kullanarak bu direniş ocağını söndürdü. Nurettin Paşa 24 Mayıs 1921'de Genelkurmaya çektiği telgrafta Fırat Nehri, Erzincan ve İmranlı arasındaki bölgede 500 Kürdün katledildiğini müjdeliyordu! Katliamlar Haziran ortasına değin sürdü. Alişan bey ve 32 Kürt “ileri geleni” tutsak alındığında isyan yenilgiye uğramıştı. Yüzlerce Kürt zindana atıldı. Toplam 117 kişiye idam, geriye kalanlara beş yıla ömür boyu arasında değişen hapis cezaları verildi. İdam cezasına çarptırılanlardan 100'ü yakalanamayan direnişçilerdendi. Mecliste Kürdistan'ı temsilen bulunan “milletvekilleri”nin ve daha önemlisi Kürdistan'daki aşiret reislerinin baskıları, M. Kemal hükümetini Nurettin Paşa'yı görevden almak, tutsakların bir kısmının “mecburi iskana tabi tutulmak” koşuluyla salıverilmelerini sağlamak zorunda bıraktı. Asıl amacına ulaşmış bulunan M. Kemal için bu alışlagelmiş titizce hesaplanmış geçici bir manevradan ibaretti. Mart-Haziran arasında Kürtlerde olan inisiyatif Ankara hükümetine geçti.

Koçgiri isyanının soykırımcı yöntemlerle bastırılmasından sonra 1922 ortalarına değin Siirt, Diyarbakır gibi bölgelerde kimi protestolar meydana gelmişse de Kürt hareketi 1925'e uzanan bir suskunluğa gömülmüştür.

Kemalistler, Kürt ulusal-özgürlük arayışlarının tümünü İngilizler başta olmak üzere emperyalist devletlerin kışkırtmalarına bağlamışlar ve her Kürt hareketinin arkasında İngiliz gölgesi dikmişlerdir. Bu, bir demagoji olmak kadar, örneğin Güney Kürdistan'ı işgal altında tutan İngiliz emperyalizmine veya Kuzey Kürdistan'ın kimi kentlerini çizmeleriyle kirleten Fransız emperyalizmine duyulan tepkiyi, bu platformdaki Kürt kitlelerini yanlarına çekmeyi ve Sovyetler'i anti-emperyalist söylemle yatıştırırmayı amaçlayan bir psikolojik savaş un-

suru, şovenist amaçları gizlemeye hizmet eden bir maskeydi. Kemalistler, Ermeniler'in yanı sıra Kürt mücadelesiyle İngiltere arasında ilişki kurarak Sovyetler'e şöyle yazıyorlardı: "doğu halklarının ulusal özgürlük hareketine karşı koymak ve yeni yapıyı kurma amaçlarında....yeni proletarya ve ulusal özgürlük güçlerinden ...yararlanmak için" bu hareketleri yaratıyor. Keza Mustafa Kemal Koçgiri isyanını da aynı biçimde mahkum etmeye çalışıyordu: "daha öncede İngilizler defalarca bütün Kürdistan'ı yanıltmak ve onu Türkler'den ve diğer dindaşlarından ayırmak için çalışmışlardı. Bir İngiliz yüzbaşı ya da binbaşı büyük aktivite göstermişti; ne yazık ki ona birkaç müslüman da yardım etmiştir. Aynı dönemde Nevil, Ali Galip Bey'le kontak kurduğu Malatya'da bulunuyordu ve buradaki güçlerin Sivas'a gitmesine önayak olmuştu." (abç)

Oysa ayaklanmada Kürt Teali Cemiyeti'nin temsilcisi olarak bulunan Dr. Nuri'nin yenilginin nedenlerini sıralarken " ittifak devletleri bu ayaklanmalara karşı ilgisiz kalmış ve hiçbir yardımda bulunmamıştır." sözleri hem hareketin "tek devletle işbirliği" iddialarını çürütmekte hem de genel olarak anti-Osmanlı veya özgül koşullarda anti-Kemalist devletlerin durumunu gözler önüne sermektedir.

Kaldı ki 1914-'23 sürecinin tüm olgularının kanıtlandığı gibi İngiltere'nin "Kürt ilgisi" emperyalist çıkarlarına zarar vermediği ölçüde olmuştur. Örneğin İran kendi denetiminde olduğu müddetçe İngiltere Doğu Kürdistan'ın Kuzey veya Güney Kürdistan'la birliğine kesin biçimde karşı çıkmıştır. Güney Kürdistan'da Musul'u ayrı ve kendi özel tekelinde tutmaya çalışmış, kapsadığı alan ne olursa olsun bağımsız devlet amaçlı Kürt mücadelelerini (Şeyh Mahmud isyanları vb.) kanla boğmuştur. Kürtler'in Sevr'i uluslararası meşru dayanak yapma arzusu ve İngiltere'nin anti-Osmanlı tutumundan yararlanma düşüncesiyle geliştirdikleri ilişkiler işbirlikçilik çerçevesinde

değildir. Kuşkusuz işbirlikçiler vardır ve bunlar özgürlük talep eden kendi halk kuvvetlerine karşı İngiliz veya Türk burjuva temsilcileriyle birlik kurup, isyanlarda celtatlık yapanlardır.

Türk ulusal özgürlüğü mücadelesini yürüten Kemalistler Kuzey ve Güney Kürdistan'ı politik denetimi altında tutabilmek için demagoji, hile, yalan vaad ve şiddet gibi araçları sürekli kullanmışlardır.

Örneğin onlar bu amaca bağlanmış olarak 1921'den 1922 başına değin Güney Kürdistan'da sistematik bir çaba yürütmüşler, anti-İngiliz öfkenin ve mücadelenin büyümesi için başta Revanduz olmak üzere çeşitli yerlerde silah ve para desteğinde bulunmuşlardır. 1922'de Şeyh Mahmud Berzenci'yle ilişki sağlama yolunu tutmuşlar ve destek sunmuşlardır. Benzer çabalar Doğu Kürdistan'da da gözlenmektedir.

Keza 26 Şubat-14 Mart 1921'de yapılan Londra görüşmelerinde millet meclisi adına bulunan delegasyon başkanı Bekir Sami, Türk burjuvazisinin Kürdistan'ı elde tutma tutkusunun derinliğini ortaya koyarcasına sınır tanımaz bir yalan seferine çıkıyordu. Bekir Sami'ye göre Meclis salt Türkler'i değil fakat Kürt bölgelerinden vekilleri kapsadığı ölçüde Kürtleri de temsil etmekteydi. Bu palavralara göre her sancak Türkleri ve Kürtleri temsilen beş delege seçecektir. TBMM'nin belirlediği yerlere yerel özerklik verilmişti. Fakat herşeyden önemlisi Kürtler "her zaman Türkiye ile ayrılmaz bir bütün oluşturduklarını ilan etmişlerdir; her iki ırk ortak duygu, ortak kültür ve ortak dinle birleşmişti." Tüm bunların adı birer yalan olduğu herkes için açık olsa gerek.

Türk ulusal özgürlük mücadelesi, Kürtlerin kahraman savaşlarının büyük katkısıyla 1922 yazında zafere kavuştu. İşgalciler Anadolu coğrafyasından kovuldular. 20 Kasım 1922'de ise Lozan görüşmeleri başladı. İnönü'nün Türklerin ve Kürtlerin temsilcisi olduğunu iddia ettiği, M. Kemal'in 24

Ocak 1923'de "Kürtlere muhtariyet verilecektir" dediği, meclise milli kıyafetlerle gelmeleri istenen Kürt milletvekillerine "biz Türkler'den ayrılmak istemiyoruz" telgraflarının çektiği bir sürecin ardından 23 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Anlaşması Kürdistan'ı bugünkü İran, Irak, Suriye ve Türkiye sınırları içinde dört parçaya ayırdı. Lozan Kürdistan açısından, Mart 1919'da Paris'te İngiltere, Fransa ve Amerika arasında varılan anlaşmanın tekrarından ibaretti. Yegane fark Ermeni devleti projesinin öldürülmesi ve Kuzey Kürdistan'ın paylaşımında Amerika'nın yerini 1919-'23 savaşının galibi olan Türkiye'nin almasıydı.**

Lozan anlaşmasınının 38. maddesinde, "Türk hükümeti bütün Türkiyelilerin (Türkiye sakinlerinin) doğum, millet, ırk ve din farkı gözetmeksizin hayatlarını ve hürriyetlerini korumayı taahhüt eder" ve 39. maddesinde "Her Türk vatandaşının, gerek hususi ve ticari münasebetlerde, gerekse din, basın veya her çeşit yayınlarda ve gerek umumi toplantılarda, herhangi bir dili hür olarak kullanmasını kısıtlayacak hiç bir kanun çıkarılmayacaktır." deniliyorsa da Kürtler bu kırıntılardan dahi yararlanamamışlar, daha 1924'de Kürtçe yasaklanmıştır.

KUZHEY KÜRDİSTAN'IN SÖMÜRGELEŞTİRİLME SÜRECİ VE YARI SÖMÜRGENİN SÖMÜRGESİ SORUNU

Cumhuriyetin ilanı sonrası süreci incelediğimizde 1938'de tamamlanmış siyasi ilhakla ve 1950'ler sonrası hedefe ulaşan iktisadi ilhakla, her iki olgunun birlikte varolduğu koşullarda da sömürgecilik gerçeğiyle karşı karşıya geliyoruz. Bu nedenle de "Kuzey Kürdistan Türkiye'nin sömürgesidir" saptaması nesnel durumun en kısa tanımını sunuyor.

Ancak, bu belirlemeye, "doğru değil, çünkü yarı-sömürgenin sömürgesi olmaz" itirazı yükseltilebiliyor. "Ezilen bağımlı ulus" nite-

lemesinin kullanılması gerektiği savunuluyor. Kuşkusuz böylece, olgunun somut incelenişi yoluyla sonuca ulaşma Marksist yöntemi ele alınan sorunda terkedilmiş oluyor. Oysa bu tarz bir skolastizmle, genellemeler ya da önkararlarla sorunun çözülemeyeceği, bilimsel sonuçlara ulaşamayacağı aşikardır. Kapitalist sömürgeciliğin siyasi ve iktisadi içeriği bilindiğine, Türk burjuva devletiyle Kuzey Kürdistan arasındaki ilişkiler de bir sır olmadığına göre olguyu analiz edip sonuçları ifadelendirmek tamamen mümkündür.

Yüzyılın başında dünyanın topraksal ve mali açıdan bölüşüldüğü, sömürge tekelinin emperyalizmin eline geçtiği, yeniden bölüşümün ancak emperyalist paylaşım savaşları yoluyla olanaklı olduğu kesinleşmiş gerçeklerdir. Bunlar güncel verilerle de tekrar tekrar doğrulanabilir. Keza II. paylaşım savaşı sonrası yeni sömürgeciliğin tipik hale geldiği, büyüyen ulusal özgürlük ve sosyal kurtuluş savaşları nedeniyle emperyalistlerin doğrudan yönetim yerine, sözde bir siyasi bağımsızlığı, ilgili ülkedeki sömürgeci çıkarlarını güvencelemek açısından daha yararlı buldukları tarihsel ve güncel verilerle gözler önüne serilebilir. Yine ekonomik ve askeri açıdan emperyalistlerle kıyaslanmayacak denli zayıf olan yarı-sömürgelerin "normal koşullarda" emperyalist sömürge tekeli kendilerini lehlerine bozamayacakları, emperyalistlere ait ganimetleri ele geçiremeyecekleri de anlaşılırdır. Fakat tüm bunlar kendi tarihsel gelişimi içinde Türkiye-Kuzey Kürdistan ilişkilerinin incelenmesine engel gösterilemeyeceği gibi, mevcut olguları açıklanamazlığa da mahkum etmiyor.

"Yarı-sömürgenin sömürgesi olmaz, dolayısıyla da Kuzey Kürdistan sömürge değildir" tezinin olgular yerine alıntılarla izah edilmeye çalışılmasını dikkate alarak, sorunu bir "alıntılar savaşı" haline getirmemek ve sorunun kendisini tartışabilmek için çağın tipik eğilimine "aykırı" bazı istisnalar* olabileceğine dair bir örnekle başlayalım.

Bilindiği üzere Avrupa'da 15. ve 16. yüzyıllarda yaşanan gelişmelerin birkaç merkezinden biri de Portekiz'di. Ateşli silahların bulunması ve denizcilik alanında atılan adımlar İspanya ile birlikte Portekiz'i de üstün kılmış, yeni keşifler yoluyla sömürgele edinmesine, ticari tekel kurmasına olanak yaratmıştı. Bir dönem sonra yağmacılara Hollanda da dahil oldu ve etkinliğini giderek artırdı. 17. yüzyıl ortalarında ise inisiyatif İngiltere'deydi. Büyüyen pazar ve artan talep manifaktürü yetersiz hale getirmiş, buhar gücünün kullanımı ve makina sanayiinin ortaya çıkışı üretimi büyük bir değişikliğe uğratmış; bu alanlardaki gelişmelerin merkezi olan İngiltere üstünlüğü ele geçirmişti.

Portekiz bu sürecin daha sonraki aşamalarında 18. yüzyılın ilk çeyreğinde "İngiliz himayesi"ne, bir başka ifadeyle pençesine düştü. 20. yüzyıla İngiltere'nin yarı-sömürgesi olarak girdi. Ki artık sömürge tekeli emperyalistlerin eline geçmiş, dünya ekonomik ve siyasi olarak paylaşılmıştır. Fakat Portekiz, bu koşullarda hala bazı sömürgelere sahiptir. Bir yarı-sömürge sömürgeleri vardır. Bu "aykırı" gerçek nasıl açıklanabilir? Portekiz "türünün" sonuncu veya yegane örneği midir?

Sözü olguyu eksiksiz biçimde analiz etmiş olan Lenin'e biralalım:

"Portekiz, siyasal bağımsızlığının yanında, mali ve diplomatik bağımlılığın biraz farklı bir örneğini vermektedir. Bağımsız ve egemen bir devlettir Portekiz, ama aslında, ikiyüz yıldır, İspanya Veraset Savaşı'ndan (1701-1714) bu yana İngiliz himayesi altındadır. İngiltere hasımları olan Fransa ve İspanya'ya karşı savaşımında, kendi durumunu kuvvetlendirmek için Portekiz'i ve sahip olduğu sömürgeleri savunmuştur. Buna karşılık, ticari üstünlükler, Portekiz'e ve Portekiz sömürgelerine meta ve özellikle sermaye ihracı konusunda ayrıcalıklar, Portekiz limanlarından ve adalarından, telgraf şebekesinden yararlanma hakları

vb. elde etmiştir. Böylesi ilişkilere büyük devletlerle küçük devletler arasında her zaman rastlanmıştır. Ama kapitalist emperyalizm döneminde bunların genel bir sistem haline geldiği, "dünyanın paylaşılmasını" örgütleyen ilişkiler bütünü'nün tamamlayıcı bir parçası olduğu görülüyor. Dünya mali-sermaye işlemleri zincirinin halkalarını meydana getiriyor."(abç)

Lenin'in mali sermaye ve büyük güçlerin dış politikasını "dünyanın ekonomik ve siyasi yönden paylaşılması" olarak özetlemesine karşın Portekiz'in (sömürgeci üstünlüğün elinde bulunduğu dönemin mirası olan) sömürgelerini elinde tutabilmesi anlaşılır bir şeydir. Çünkü genel olarak "söz konusu küçük devletlerin çoğu, kendi sömürgelerini, ganimeti paylaşmak için bir araya gelip anlaşamayan büyük kuvvetlerin çıkar çatışmaları ve sürtüşmelerinden ötürü elde tutabilmektedir" (Lenin) (abç)

Bütün bunlardan hangi sonuçlar çıkmaktadır?

1- Sömürge tekelinin emperyalistlerde olmasına karşın kendi tarihi koşullarıyla açıklanabilir istisna* bir olgu olarak yarı-sömürge sömürgesi olabilir.

2- Buna imkan tanıyan nedenler emperyalistler arası çelişki ve mücadelelerde aranmalıdır.

3- Yarı-sömürge ile sömürgesi arasındaki ilişki ayrı, kendi başına ele alınamaz, "kapitalist emperyalizm döneminde bunların genel bir sistem haline geldiği "dünyanın paylaşılmasını" örgütleyen ilişkiler bütünü'nün tamamlayıcı bir parçası olduğu" unutulmamalıdır.

Konuyla ilgili 1924 yazında yapılan değerlendirmelere dikkat çekebilmek için bir kaç alıntı yapılması konusunda okuyucunun hoşgörüsüne sığınacağız. Orta Avrupa ve Balkanlar'daki ulusal sorunu görüşen Komünist Enternasyonal 5. Kongresi'nin aldığı kararların giriş bölümünde şöyle deniyor:

"Muzaffer Antant'ın gücüyle dikte ettirilen Versailles, Saint-Germain vs. barış anlaşmaları proleter devrime karşı mücadele için başka kökenli halkların yaşadığı önemli bölgelerin ilhaki üzerine kurulu ve ulusal baskının ve sosyal gericiliğin ocaklarını oluşturan yeni emperyalist küçük devletler Polonya, Çekoslavakya, Yugoslavya, Romanya, Yunanistan- yarattı."(abç)

"(...) yeni ortaya çıkan emperyalist devletlerde ifadesini —ezilen halkların Polonya, Romanya, Çekoslavakya, Yugoslavya, Yunanistan'ın devlet birliklerinden devlet olarak ayrılması— şiarında bulmalıdır."

"Kongre, küçük emperyalist devletlerin hakim sınıfları tarafından yürütülen ulusal karşıtlıkların son derece keskinleşmesine yol açan sömürgeleştirme politikasının karşı-devrimci anlamına işaret eder. Kongre, Polonya, Romanya, Yugoslavya, Çekoslavakya ve Yunanistan komünist partilerini bu sömürgeleştirme politikasına karşı enerjik bir mücadele yürütmekle yükümlü kılar."

Anılan ülkelerin, sözcüğün çağa özgü olarak ifade ettiği anlamda (tekelci kapitalist devletler) birer emperyalist olmadıkları bir sır olmasa gerek. Ancak I. emperyalist dünya savaşı sonrası bunların her biri aynı zamanda "başka kökenli halkların yaşadığı önemli bölgelerin ilhaki üzerine kurulu" devletler durumuna gelmişlerdi. Ve bir "sömürgeleştirme politikası" gütmektedirler. Sınırlar tümüyle özel bir sürecin ürünü olarak çizilmişlerdi, fakat bir kez çizildikten sonra söz konusu küçük devletler, ilhak ettikleri topraklarda efendi pozisyonu kazanmışlardı ve iktisadi planda bunun meyvalarını toplamaya yönelmişlerdi. Bu durumu skolastik yöntemin ifadesi olan genel bir teorik söylemle açıklamak olası mı? Eğer Versailles ve Saint-German anlaşmalarını hesaba katmazsanız, emperyalist dünya burjuvazisinin Ekim Devrimi ülkesine ve genel olarak proleter devrime karşı mücadele için bahsedilen devletleri mevzi-

lendirme planını bilmezsiniz ve bu özgün koşullarda çok uluslu hale gelen küçük devletlerin bu fırsattan yararlanma yönelimini kavrayamazsınız bu, "bilmeceyi" çözemeyiniz! "Sömürge tekelinin emperyalistlere ait olduğu" vb. şeklinde başlayan cümlelerle meselenin çevresinde dolaşır fakat kendisini somut bir analize tabi tutamazsınız. Eğer belirtilen ülkelerden birinde yaşıyorsanız teoriyi skolastik kavrayışınızın kurbanı olur ve gerek politik saptamalarınız gerekse de stratejik planlarınız bakımından ayaklarınızdan birini yere basamaz hale gelirsiniz.

Kuzey Kürdistan sorununa dönelim:

Kuzey Kürdistan'ın Türk burjuva devletinin bir sömürgesi haline gelmesi kendi tarihi koşulları içinde oluştu. Sömürgeci tekelin emperyalizme ait olduğu 20. yüzyılda böyle bir şey mümkün olabildi. Çünkü;

a) 1919-'23 döneminde yürütülen Türk ulusal özgürlük mücadelesi sonucu, dünya savaşı galibi emperyalistler yenilgiye uğratıldılar. Bu, Türk ülkesinin yanısıra tüm Kürdistan'ı da aralarında paylaşan emperyalistlerin planlarını bozdu. Sevr anlaşması geçersiz hale geldi. Türk burjuvazisi politik yöreğine aldığı Kürtler'in açık desteğiyle Lozan'da Kuzey Kürdistan'ı kendi devlet sınırları içinde tutacak bir antlaşma imzaladı. Bu, daha önce emperyalistlerin paylaştığı ve dört parçaya böldüğü Kürdistan'ın bir parçasını onlara rağmen ele geçirmek demektir. Dolayısıyla Sevr anlaşmasının Kuzey Kürdistan için öngördüğü "derhal özerklik ve bir yıl içinde isteğe bağlı olarak bağımsız devlet" kararının savaşıla iptali anlamına geliyordu. Tüm bunlar sömürge tekelinin emperyalistlerde olduğu, dünya pazarlarının emperyalistlerce bölüşüldüğü çağda oldu. Üstelik de yeniden paylaşım kavgasının ortasında...

b) Türk burjuvazisine bu olanağı sağlayan şey emperyalistler arası çelişkiler ve Sovyetler Birliği'nin varlığıydı. Gözlerini dünyanın ilk sosyalist devletini yıkmaya çevir-

miş Anadolu'daki işgalci güçlere karşı mücadelede, Sovyetler Birliği'nin maddi (silah, cephane, para) ve politik desteğini alan; Sevr'den çok da memnun olmayan ve Antep'te Urfa'da Adana'da yenilgiye uğratılmış işgalci Fransa ile (Güney Kürdistan'a olan açlığını doyurarak) daha 1922'de anlaşma imzalayan (bir başka ifadeyle I. emperyalist paylaşım savaşı galipler arasındaki çıkar çatışmalarından ustaca yararlanan)*; Lozan'da Musul (ve çevresi) talebinden "vazgeçerek" İngiltere'nin "gönlünü alan" M. Kemal hükümeti Kuzey Kürdistan'ı, yürüttüğü silahlı direniş ve savaş zemininde emperyalistlere rağmen politik egemenlik sahasına aldı.

c) Kuzey Kürdistan Kürtlerinin ulusal özgürlük doğrultusunda birleştirici, etkili bir örgütlenme ve mücadele geliştirememeleri; Kürt halk kitleleri içinde ulusal bilincin alabildiğince zayıf oluşu, aşiret ve mezhep bölünmüşlüğü'nün toplumsal yaşam ve ilişkilere damgasını vurması; Kürdistan'da 1919-'23 sürecinde başlatılan Kürt isyanlarının lokal kalması ve feodal parçalanmışlığın ürünü ihanet ortamında bastırılmaları; Kuzey Kürdistan halkının, Türk burjuvazisinin yükseldiği anti-işgalci sloganların yanı sıra, anti-Ermeni ve anti-Hıristiyan çağrılardan derinden etkilenmesi, Sevr'in arkasında kendi özerkliğinden çok Van, Bitlis, Erzurum gibi Kürt illerini kapsayan bir Ermeni devletini ve Güney Kürdistan halkına bombalar yağdıran İngiltere'yi görmesi, kemalistlerin "Türk-Kürt meclisi" "Kürt-Türk Cumhuriyeti" yalanlarına kanması, Erzurum Kongresi'nden Büyük Millet Meclisi'ne değin oluşturulan temsili kurumlara katılması, Kürdistan'ı temsilen mecliste bulunan 72 milletvekilinin Lozan görüşmelerine Kürtlerin Türklerden ayrılmak istemediklerine dair telgraflar çekmeleri örneklerinde görüldüğü üzere gönüllü yönelimleri vb. etkenler Türk burjuvazisinin Kuzey Kürdistan'ı kendi devlet sınırları içinde tutmasını olanaklı kılan önemli dayanakları oluşturmuştur.

d) Türk burjuva devleti temsilcileri Kürdistan'ın farkındaydı. Aralov'a, amaçlarının "Türkler'in yerleştiği topraklar çerçevesinde ulusal Türkiye'yi" yaratmak olduğunu söyleyen M. Kemal Kürt sorunu ve Kürdistan hakkında şöyle diyordu: "Kürt sorunu karışık, zor bir sorundur. Anlayınız: Kürdistan, petrol, bakır, kömür, demir ve diğer yeraltı zenginliklerine sahiptir. Kürdistan'a pek çok ülke, herşeyden önce baş düşmanımız İngiltere göz dikmiştir. Burayı İran, Kafkasya, Mezopotamya'ya giden ticaret yolları, strateji de etkilemektedir. İngiltere iki devlete –Türkiye ve İran– ait olan Kürtler'den yararlanıyor, onlarla oynuyor. İngiltere kendi hakimiyeti altında bir Kürt devleti kurmak ve bununla bizim, İran ve Batı Kafkasya üzerinde yönetime sahip olmak istiyor. İngilizler eskiden beri rüşvetle Kürt önderlerini kendi taraflarına çekmektedir. Şimdi Kürt önderleri ayrılmıştır: Bazıları İran'a, diğerleri İngiltere'ye, üçüncüler bize yöneliktir. (abç)"

Kuşku yok ki Kemal'in altını çizdiğimiz her üç saptaması da doğru ve yerindedir. Fakat M. Kemal'in antiemperyalist mücadelenin gölgesine gizleyerek dikkatlerden kaçırdığı çok önemli bir gerçek var ki, o da bahsettiği ilk iki nedenle "Kürdistan'a göz dikenler"den birinin de Türk burjuva devleti olduğudur. Kürdistan'a göz dikildiği içindir ki, Lozan görüşmelerinde Musul, Kerkük ve Süleymaniye pazarlığına kalkışılmış, bu topraklarda nüfusun ulusal bileşimi, Kürtlerin politik istem ve tercihleri, tarihsel gerçekler, askeri duruma dair kanıtlar vb. konusunda İngiltere'ye karşı tezler ve istatistikler ileri sürülmüştür. Tüm amaç Musul'un ve bir bütün olarak Güney Kürdistan'ın Kuzey'e, dolayısıyla Türk devletine bağlanmasıdır.

Türk delegasyonu başkanı İsmet İnönü bunu şöyle dile getiriyordu: "Musul vilayeti halkının çoğunluğu Türk ve Kürt'tür. Bu vilayet, ülkemizin bir çok öteki parçaları gibi, savaşın durmasından sonra yapılmış

sözleşmelere aykırı olarak bizden alınmıştır.”

Kürdistan'ın iktisadi ve askeri-stratejik öneminin bilincinde olan Türk burjuvazisi sömürgeci amaçlar için işe politik ilhak yolundan yürüyerek başlamıştır. Bunun uzun vadede tutunabilmesi için asimilasyonun zorunlu olduğu düşünüldüğü için Kürdistan ve Kürt sözcüklerinin yasaklanacağı, Türk burjuva sınırları içindeki herkesin Türk ilan edileceği yeni bir dönem açılmıştır. Politik ilhak niyet ve eylemleri billurlaştıkça Kürtler'in isyanları patlak vermiş, Türk devleti bunları en vahşi yöntemlerle bastırarak, katliam ve soykırım yaparak amacına ulaşmıştır. Türk egemenliğine karşı tümüyle ulusal talepler ve özgürlük istemiyle gerçekleştirilen Koçgiri (1921), Şeyh Sait (1925), Ağrı (1929), Dersim (1938) isyanlarının bastırılması süreci Türk burjuvazisinin Kürdistan'da politik ilhakını tamamlama sürecidir. Bu ilhakı, sömürge tekelinin emperyalistlerin elinde bulunduğu çağda böylesine tecrit tarzda ve kuvvet yoluyla sağlamıştır.

e) Türk burjuvazisi, Kuzey Kürdistan'ın iktisadi imkanlarından yararlanma girişimlerine 1930'larda başlamış fakat mali zayıflığı ve teknolojik yetersizlikler nedeniyle heveslerini ancak 1950'ler sonrası gerçekleştirebilmiştir. Türk burjuva devletinin sağladığı sermaye birikimi ve asıl olarak da emperyalistlerin mali ve teknik desteği iktisadi ilhakın yolunu açmıştır. Amerikan emperyalizmi şahsında emperyalistlerin Kuzey Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi haline getirilmesine göz yuman tutumlarının en başta gelen sebebinin Sovyetler Birliği ile olan çatışmalarında aramak gerekir. Gerek iktisadi, gerekse de askeri-stratejik çıkarları gereği emperyalistler Türk burjuvazisinin "Türkiye'nin bölünmez bütünlüğü" tezini ve Kuzey Kürdistan'daki ırkçı Türk hakimiyet ve sömürgeciliğini tümüyle desteklemişlerdir.

Bu süreçler ve ilişkiler bütünü bir sonucudur ki Türk devleti sömürge tekelinin emperyalistlerin elinde olduğu çağda Kuzey Kürdistan'ı devlet sınırları içinde tutmuş, süreç içinde önce politik sonra da iktisadi ilhakı gerçekleştirmiştir.

f) Kürt ulusal varlığını kabul edenlerin Kürdistan'ın politik ilhakının Türk devleti tarafından gerçekleştirildiğine herhangi bir itirazda bulunma şansları yoktur. Keza Kürdistan'ın iktisadi ilhak altında bulunduğu, egemen Kürt burjuvazisinden veya sözü edilebilir Kürt sermayesinden bahsedilemeyeceği de ortadadır. Bu ilhak, tarım, madencilik ve enerji alanında Kürdistan zenginliklerinin yağması, Kürdistan'a egemen feodal üretim tarzının yıkılışı, yerel zanaatçılığın sömürgeci ülke malları karşısında rekabet etmeyip çöküşü, Kürdistan'ın sömürge ülke pazarına bağlanması yoluyla gerçekleşmiştir. Tüm bu iktisadi faaliyet ve gelişmelerin siyasal ilhak altında tutulan Kürdistan'da sermaye birikimi yaratmadığı, Kürt burjuva sınıfını güçlendirmedeği, zenginliklerin "başka bir ülkeye" aktarıldığı aşikar olduğuna göre, Kürdistan'ın sömürge olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Peki tarım, madencilik ve enerji alanında yatırılan sermayenin sahibi kimdir? Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği'nin geliri kimin kassasına akıyor? Elektrik santralleri kimin için çalışıyor? Petrol gelirleri kimin hizmetindedir? Bakır, demir, kömür, ferrokrom, asfaltit tesisleri kime hammadde ve sermaye üretiyor? Kürdistan'da doğal ekonomiyi yıkıma uğratan ve yerel zanaatçılığı iflasa sürükleyen sınıai malları Kürdistan pazarına egemen olan ülke hangisidir? Şeker fabrikaları, içki, sigara, Etbalık kurumu vb. işletmeler, yem, süt işleme ve yağ, tekstil fabrikaları kim tarafından kuruldu, kimin servetine servet ekliyor? Tüm bu soruların yanıtı " faşist sömürgeci Türk devleti "dir. Sağlanan birikim Türk sermayesi haline gelmekte, Türk ekonomisi uğruna kullanılmaktadır. Bir yarı-sömürge olarak emperyalizme ödenen borç faizleri ve sermaye aktarımı

bu zemin üzerinde gerçekleşmektedir. Kısacası Kuzey Kürdistan'ı politik alanda olduğu gibi iktisadi sahada da ilhak eden Türk burjuva devletidir. O halde bu nesnel gerçeğin, "yarı-sömürgeciğin sömürgeciği olmaz" tezi nedeniyle yok sayılması, inkar edilmesi, kaba materyalizme saplanmaktan, diyalektik materyalizmi terketmekten başka bir anlama gelmez. Bunu sorunu daha yakından inceleyerek kolayca görebiliriz.

SIYASİ İLHAK SÜRECİ VE KÜRT ULUSAL İSYANLARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanıyla birlikte Kuzey Kürdistan'ı devlet sınırları içinde tutan, emperyalist dünya önünde Kürt sorununu "devletin bir iç sorunu" çizgisine çeken Türk burjuva devletinin 1924'te Kürt dilini yasaklayarak giriştiği saldırılara ve kendi otoritesini egemen kılma veya siyasi ilhaki tamamlama yönelimine 14 yıl içinde 20'ye yakın direniş ve ayaklanmayla cevap verildi. Başkaldırıları Koçgiri'nin izlerine basarak gelişmişlerdi. Önderlerinin feodal kimliği, kimilerinin kuracakları devlete dinsel bir rejim öngörmeleri ne denli gerçekte, amaçlarının bir Kürt ulusal devleti kurmak olduğu ve hareketlerinin ulusal devrimci bir karakter taşıdığı da o denli gerçektir. Ki, bu yola, "illa da Kürt devleti" çizgisinde girmemişlerdir. Tersine Koçgiri başkaldırısı örneğinde olduğu gibi Türk burjuvazisinin eşit devlet kuruculuğu ya da özerklik vaatlerinin sahte oluşunun belirginleşmesi, Kürtlere boyunduruk vurma planlarının açığa çıkması üzerine yönelmişlerdir. Keza direnişler de Türk devlet otoritesini yerleştirme saldırıları üzerine patlak vermiş ve birer yerel isyana dönüşmüştür. Bu sürecin öne çıkan bazı örnekleri ele alınarak soruna daha yakından bakılabilir.

Kürt ulusal özgürlük direnişinin en önemli atılımlarından biri Şubat 1925'te patlak veren Şeyh Sait ayaklanmasıdır. Ön hazırlık, etkilediği coğrafya ve seferber ettiği insan gücü bakımından Kürt ulusal tarihinde özel

bir yer tutan bu başkaldırı, yazık ki kendiliğinden başlamış ve yenilgiyle sonuçlanmıştır.

Belgeler Şeyh Sait ayaklanmasını hazırlayan politik liderlerin bir bölümünün (Albay Halit, Mebus Yusuf Ziya ve Doktor Fuat gibi) 1922'de kurulmuş bulunan Kürdistan İstiklal Cemiyeti'nin (AZADİ) mensupları-yöneticileri olduğunu göstermektedir. "Bağımsız Kürdistan" sloganı etrafında faaliyet gösteren AZADİ teşkilatı Şeyh Sait başkaldırısının örgütlenmesinde önemli bir rol oynamış ve yukarıda anılan üç liderini darağaçlarında şehit vermiştir.

İşgalci Ankara hükümeti mayalanan isyanı erken farketmiş ve derhal karşı hamlelere girişmiştir. Bunun en önemli sonucu Ekim 1924'te Yusuf Ziya'nın, Aralık 1924'te ise Albay Halit'in tutuklanmasıdır. Ayaklanmanın liderliğine ağır bir darbe indirdiğini düşünen M. Kemal Kuvvetleri, 8 Şubat 1925'de Şeyh Sait'e yönelirler. Piran köyünü (Diyarbakır) kuşatarak Şeyh'in mahiyetindeki belirli insanların kendilerine teslim edilmesini isterler. Bu, doğal olarak reddedilir ve patlayan silahlarla ayaklanmanın fitilli kendiliğinden ateşlenmiş olur. Oysa isyanın başlangıç tarihi 26 Mart olarak saptanmıştır. İrade dışı ortaya çıkan bu gelişmeye derhal müdahale eden Kürt başkaldırısı kurmayı, dört ayrı bölgede kargah kurar ve savaşı bu tarzda yönetmeye çalışır.

Şeyh Sait yirmibin kişilik bir kuvvetle "Hani, Lice, Genç, Diyarbakır, Mardin, Viranşehir, Maden, Ergani, Siverek, Silvan, Bingöl ve Hazro"da savaşı. Şeyh Şerif ve Yado komutasındaki onbin kişilik bir kuvvet "Elazığ ve Palu" bölgelerinde saf tutar. Şeyh Mustafa ve Şeyh İbrahim komutasındaki ikibin savaştığı "Çan, Siyaker, Simson, Kiği, Sancak ve Hösnek"te ayaklanır. Şeyh Abdullah, Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza ve Hasananlı Albay Halit'in yönettiği onbin kişilik kuvvet ise "Ağrı, Bitlis, Muş ve Erzurum'da" saf tutar.

Kazandıkları kimi muharebelere, bir çok yerleşim biriminde sağladıkları geçici egemenliklere karşın Kürt özgürlük kuvvetleri örgütlülük, insan gücü ve teçhizat açısından kendileriyle kıyaslanmayacak bir üstünlüğe sahip olan işgalciler karşısında yenilgiye uğradılar. Bu arada, kendilerinden 8 kat daha büyük bir güce, hava desteği ve ağır silahlar gibi çok önemli üstünlüklere sahip olan işgalciler karşısında cephe savaşı yöntemleriyle hareket etmenin Kürt özgürlük savaşçılarına ayrı ve ciddi bir dezavantaj yarattığını da belirtmek gerekir. 25 Mart'ta başlatılması planlanan fakat 8 Şubat'ta patlak veren bu ayaklanmanın yenilgisinde aşiretsel ve mezhepsel bölünme de bilinen uğursuz rolünü oynadı. Kürt başkaldırı kurmayının aksi yöndeki çabalarına karşın bu durumdan kaçınılabilmek olanaklı olmadı.

Darağaçları, kurşun, en vahşi görünümleleriyle zülüm, yakılan köyler, ateşe verilen tarlalar tam bir soykırımla katledilen çocuk ve yaşlılar!... Yenilgiye uğrayan ayaklanma sonrası Kürdistan'da manzara buydu.

Ancak burada geleceği temsil eden bir başka gerçekten daha söz etmek gerekir, o da, darağacında katledilen ayaklanma önder ve savaşçılarının Kürt ulusal özgürlük ve bağımsızlığına inançları ve Kürt ulusunun bunları kazanacağına olan güvenleridir. Bunlardan biri olan Dr. Fuat darağacında şöyle haykırıyordu: "Yaşamımı bir gün vatan yoluna adamaya aht etmişim. Bağımsızlık bayrağının, üzerinde idam edilmekte bulunduğumuz bu vatan toprakları üzerinde dalgalanacağına hiç kuşku yoktur." Pek çok isyancının son sözü "Biji Kürdistan" oldu.

İşgalci Kemalist burjuvazinin yalanlarının aksine, hareketin muhtevasında, önderlerinin darağaçlarında haykıracağı düşünce ve sloganlarda açıkça ortaya çıktığı üzere 1925 başkaldırısı ulusal-ilerici bir kimliğe sahiptir. Ayaklanmanın İngiliz emperyalizminin eseri olduğuna ve bölgede onu güç-

lendireceğine dair en küçük bir kanıt dahi yoktur. Bu başkaldırıda emperyalistlerin işe karıştığından söz etmek doğrudur. Fakat o el Fransızlara aittir ve Kürtlere değil Kemalistlere yardım etmiştir. Kuzey Suriye'den geçen demiryolunun Türk işgalcileri tarafından kullanımına izin vererek Fransız emperyalistleri soykırımcı ordunun direnişçileri kuşatmasına önemli bir imkan yaratmıştır.

Şeyh Sait direnişinin muhtevası, Diyarbakır İstiklal Mahkemesi Başkanı tarafından berakça ortaya konmuştu. Bu soykırım memuru, idam cezası verdiği 53 Kürde yönelik sözlerini şöyle noktalyordu: "Aranızdan bazıları hükümetin idari yolsuzluklarını isyan bahanesi yaptılar, diğerleri hilafetin müdeafasını sebep olarak getirdiler, fakat hepimiz bir noktada birleştiniz: Bağımsız bir Kürdistan yaratmak. (...) pahasını darağacında ödeyeceksiniz."

Kemalist burjuvazi 13 Şubat-31 Mayıs 1925 tarihleri arasında dizginsiz bir zülüm ve soykırım yoluyla Şeyh Sait direnişini ezerek siyasi ilhakı gerçekleştirme faaliyetinde önemli bir mesafe almıştır.

Şeyh Sait başkaldırısının yenilgiye uğramasından on gün sonra Nehri ayaklanması meydana geldi. Adını Şemdinli'nin bir köyünden alan bu ayaklanma Seyit Abdullah önderliğinde gerçekleşti. Şemd bölüğünü, Gerdi Şapatan bölüğünü ve Nehri'deki tabur merkezini basan isyancılar Ankara kuvvetlerini esir aldılar. Fakat bir süre sonra, Koçgiri'de de görüldüğü gibi esirlerin tümü "askerlik yapmayacaklarına dair yemin ettirilerek" saliverildiler. Türk burjuva devleti bu ayaklanmayı 1 Ağustos 1925'te bastırdı.

Devlet 26 Mayıs 1925'te bir genelge yayınlarak "ayaklanma ile sözle veya eylemlerle ilgilenmiş, fakat ilgisini ve izini gizlemiş veyahut Kürtlük ve irtica ile öteden beri sanık olan kişilerin ve zümrelerin ellerindeki silahların toplanması, kaçanların diri yada ölü yakalanmaları ve tenkil edilmele-

ri" buyruğunu verdi. Bunun üzerine bir plan yapan genelkurmay, Beçri, Garzan, Silvan, Kulp, Sason ve peşisıra Dersim'de, Hozat'ta, Ovack'ta son olarak Doğu Dersim'de ve Siirt çevresinde yoğunlaşacak olan saldırılar planladı. Buna göre "harekat", "karşı koyma ve direnme halinde yok etme derecesine" varabilecekti.

Kürt halkı, silahsızlandırma, sürgün, tutuklama ve vergiye bağlanma saldırılarına silahlı direnişle ve ayaklanmalarla karşılık vermeyi sürdürdü. Ancak feodal parçalanmışlığın yol açtığı sınırlılık çerçevesinde kalmasından ötürü bu direniş ve başkaldırıları geçici başarılar ardından yenilgiyle sonuçlandılar.

1925 sonu-1926 başında meydana gelen Hazo ayaklanması bunlardan biriydi. Köylere yakıp yıkan ordu, ciddi kayıplar verdi, çok sayıda silah Kürt savaşçıların eline geçti. Türk burjuva devleti bu Kürt direnişini 25 Ocak 1926'da bastırdı.

1926'daki diğer ayaklanma Haço isimli yerel Kürt liderin önderliğinde gerçekleşti. 11 Mart'ta Nusaybin çevresindeki birliklere saldıran Kürt isyancılar, Midyat ve Nusaybin yöresindeki Kürtlerin yanısıra Süryaniilerin de destek ve katılımıyla güçlendiler. Viranşehir aşiretlerinin ayaklanmayı sahiplendiği ve Güney Kürdistan'ın sınıra yakın bölgelerindeki kimi aşiretlerce de destekleneceği söylentileri büyük bir moral üstünlük sağladı. İşgalci güçler ancak uçakların desteğinde gerçekleştirdikleri katliamlarla durumu lehlerine çevirebildiler.

Arvo ve Pervari ayaklanmaları (Nisan), Van, Hakkari, Beytüşşebap ve Çölemerik'de lokal ayaklanmalar (Nisan) 1926 yılının diğer Kürt direnişleriydi.

Ayaklananlar genellikle askeri birliklere saldırıyor, telgraf tellerini keserek haberleşmeyi, köprüleri yıkarak ulaşımı engelliyor, kısacası işgalcilerin inisiyatifini yok etmeye yöneliyorlardı.

Bu süreçte Sason'da da bir ayaklanma patlak verdi. Türk burjuva devletinin "Askere gitmeyen, vergi vermeyen, kendilerine göre yaşayan" insanlar olarak tanınan Sasonluları denetim altına alma saldırısı silahlı direnişlerle karşılaştı ve ayaklanmaya dönüştü.

Ağrı'da ise 1926 Mayıs'ında bir direniş örgütlendi. Temel nedeni sürgün ve zulümdü. Ağrı Dağı'na çıkarak saldırıya geçen işgalciler Doğu Kürdistan'lı aşiretlerin de destek verdiği bir direnişle karşılaştılar. 28. Alay bozguna uğradı. İki topun da aralarında bulunduğu çok sayıda silah ve eşya Kürt savaşçıların eline geçti. Devlet ancak 16 Haziran'da büyük kuvvetlerle giriştiği saldırı sonucu denetimi sağlayabildi.

Türk burjuva devleti, işgal ve siyasi ilhak saldırılarının bir parçası olarak 1926 Eylül'ünde Koçuşağı aşiretini yoketme kararı aldı. İmha seferinin başında ünlü 33'ler katliamının sorumlusu Mustafa Muğlalı vardı. Henüz albay rütbesinde olan bu Kürt soykırımı suçlusu 33'leri katlettiğinde orgeneral rütbesine yükselmişti. Silahsızlandırma, askere alma, vergiye bağlama seferlerinden olan Eylül saldırısı, işgal edilen köylerin yakılmasıyla sürdü. 16 Ekim'de ise havadan ve karadan bombalanma başladı. Köyler yakılıyor, hayvanlar öldürülüyor, yiyecekler kullanılmaz hale getiriliyordu. Kürt direnişçiler bu vahşi soykırımı rağmen Kasım sonuna değin çarpışmaları sürdürdüler. Çekilmeye başladıklarında uçaklar geride kalan yüzlerce hayvanı bombalayarak yok etti. Ele geçirilen tüm Kürtler katledildiler. Mağaraların içleri otomatik tüfeklerle tarandı, bombalandı.

Askeri işgali güçlendirme ve politik ilhakı güvenceleme saldırısı tam bir soykırımı dönüşerek sürse de Kürtleri teslim almak hiç de kolay değildi. Ayaklanmalar 1927 yılında da sürdü.

Mayıs 1927'de Mutki ayaklanması meydana geldi. Başkaldırı 35 köyde yaşayan Kürtlerin sürgün edilmeleri kararı üzerine baş-

latıldı. Sayıları 6 bini aşan aşiret mensupları silahsızlandırmayı ve sürgünü reddederek isyana giriştiler. İşgalciler buna yok etme saldırısıyla karşılık verdiler. Kuşkusuz çok daha büyük kuvvetlere sahiptiler. Katliam, köylerin yakılması, hayvanlara ve eşyalara el konulması, sağ kalan insanların sürgün edilmesi bu seferinde amentüsyüdü. O yıllardaki Türk devlet belgelerine göre, "askere silah atanlar bu işi köyce yapmış-larsa bunların köyleri yakılır ve hayvanları müsadere edilir"di. Mutki ayaklanması böyle bir sürecin ardından 25 Ağustos 1927'de bastırıldı.

1926'daki tek tek kimi çarpışmalarda uğradıkları yenilgilerin intikam hırısını dindiremeyen ve bölgedeki hakimiyetlerinden emin olmayan işgalci güçlerin 1927'deki saldırısı üzerine Ağrı'da yeni bir direniş örüldü. İşgalcilerin 29. Alayı baskınla teslim alındı, alay komutan yardımcısı (yarbay) ve 1. bölük komutanı (yüzbaşı) dahil pek çok subay ve asker esir alındı. Katliamlar gerçekleştirilmelerine ve iki komutanları ile beş erin kaçıp kurtulmalarına rağmen işgal kuvvetleri "kesin bir sonuç" alamadılar. Bunun üzerine "bir takip komutanlığı kurulması, bu komutanlığa ayaklanmalara yataklık eden ya da başka yollardan yardım da bulunan köylerin yakılıp yıkılması, bir istihbarat teşkilatının kurulması yetkisinin tanınması" gibi kararlar alındı.

1927 yılı direnişlerinden biri de Bilar'da yaşandı. Murat Suyu-Sorum Havzası-Silvan-Hazro ve Ekil'le çevrili olan Bilar bölgesi Şeyh Sait ayaklanmasına katılan ve tutsak düşmeyen Kürtlerin sığınma alanıydı. Türk devlet kuvvetleri burada bir imha gerçekleştirmek istedilerse de başarılı olmadılar. Bozguna uğradılar. Fakat amaçlarına ulaşmak yani direniş kaynaklarını kurutmak için 1927 yazında yeni bir saldırı kararı aldılar. Soykırım görevinin başında yine Mustafa Muğlalı vardı. 1924-'38 Kürt direniş ve isyanlarını işgalci gözüyle "inceleyen" emekli general Reşat Hallı şöyle yazıyor: "Kül haline gelen saman yığınları

arasında mukadder akibetine uğrayan bir çok eşkiya avenesinin cesetleri teşhis edildiği gibi, takip müfrezeleri buraya yaklaştığı sırada elinden silahını atarak kendine masum hal ve tavır veren bir çok kimseler dahi hemen imha edildiler." Ağzının suları akarak soykırımı anlatan emekli generalin yazdıkları katliamın, tahribin, zoralmın ve sürgünün gerçek boyutlarını kavramamız için bir fikir verse gerek. Resmi verilere göre son seferde 60 köy yakılmış, 450 Kürt öldürülmüş, tüm hayvanlara el konulmuştu. Fakat işgalciler bununla da yetinmediler, 1927 nüfus sayımını fırsat haline getirerek, sayım memurlarının yanına verdikleri işgal müfrezeleriyle resmi rakamlara göre 70 köylüyü katlettiler. Hüveyden bölgesindeki köylerin tümünü de yaktılar.

1928, soykırım, zindan ve sürgün cendesinde öğütülen Kürtlerin belirgin bir direniş ve isyanına tanıklık etmedi. Adeta bir dinlenme, güç toplama yılıdır. Buna karşın iç kaynama sürmektedir. Örneğin gözlemlere göre Dersim'de huzursuzluk her zamankinden fazladır. İşgalciler ise yeni planlar yapmaktadırlar. Bir yandan ulaşım ağını kurarak askeri ve siyasi kontrollerini güçlendirmeye çalışmakta diğer yandan sayıları binleri bulan sürgünlerin bir kısmına geri dönme izni vererek kabaran öfkeyi yatıştırma hesapları yapmaktadırlar. Ancak yararlarına dair tüm inançlarına rağmen yine de aralarında çok sayıda etkili insanın da bulunduğu sürgünlerin bir kısmının dahi vatanlarına dönmesini göze alamamaktadırlar.

1929'da direnişler yeniden filiz sürdü. Bunlardan biri de Jilyan aşiret reisi Resul önderliğinde gerçekleşti. İşgalci kuvvetlerin "tenkil ve tedip" hedefi çerçevesinde yaklaşık 1.600 kişilik bir kuvvetle ve üç uçağın desteğinde giriştiği saldırı Jilyan aşiretinin silahlı direnişiyle karşılaştı. İşgalci bir anlatıma göre çarpışmalar sürecinde "asilerin ilişkisi bulunan köylerde silah aramaları yaparak bir hayli şaki ve bir o kadar da kadın ve çocuktan ibaret ailelerini yakala-

mışlar, hayvanları müsadere ve evlerini yakmışlardı." Saldırıları Ağustos başına kadar sürdürüldü.

Türk işgalci devleti, aşiret çelişkilerinden yararlanmak üzere Kuzey Kürdistan'ın yayla imkanlarından yararlanma izni verdikleri Doğu Kürdistan'lı Şeyh Abdülkadir'in "yararlı işler yapmaması" ve kendi başına buyruk davranması nedeniyle sefer düzenlemeye karar verdi. "Tendürek Harekatı" olarak anılan saldırı 14 Eylül 1929'da başlatıldı. Havadan bombalama yöntemine ağırlık verilen saldırılar Ağrı'da ciddi bir öfke birikimine yol açtı. Karakollara saldırı düzenlendi. Türk devlet birlikleri 27 Eylül'de "işlerini tamamlamış olarak" geri çekildiler.

1930 yılı devletin geniş çaplı saldırılarına ve Kürt direnişlerine sahne oldu.

İşgalci zulmüne karşı yerel direnişlerin sürdürdüğü, Kürt halkının boyunduruğa izin vermemeye çalıştığı 1930 yılı ortalarında Savur ve Midyat'a bağlı bazı köylerde işgal kuvvetlerine karşı saldırılar düzenlendi. Bunun üzerine devlet saldırıları pervasızlaştı. 26 Mayıs 1930'da üç ayrı koldan Kürt köyleri kuşatıldı. Direnişler kanla bastırıldı. Hava bombardımanı bu kez de Kürtlerin celladı oldu.

Ankara hükümetinin 29 Aralık'ta aldığı kararla işgalci birlikler saldırı için aylarca hazırlık yapıp mevzilendiler. Bu koşullarda Haziran 1930'da Zeylan ayaklanması meydana geldi. Zeylan'daki karakolu ve resmi kuruluşları basan isyancılar Erciş üzerine yürüdüler. Türk devlet kuvvetleri 6 aydır planladıkları "tenkil ve tedip harekatı"nı başlattılar. Süregiden çarpışmalarda Kürt güçleri yer yer zaferler kazandıysa da bu kalıcı olmadı. Güçler dengesi çok eşitsizdi, işgalcilerin sahip oldukları hava desteği kendi başına bir sorundu. Yine de Patnos, Zeylan ve Çaldıran bölgelerindeki pek çok köy direnişlere omuz verdi. Çarpışmalar günlerce sürdü. İşgalciler sağladıkları kimi inisiyatif, uçakların köylerdeki ve yaylalardaki halkın bombalanması suretiyle Eylül

başında kesinleştirdiler. Birinci umumi müfettiş İbrahim Tali (Öngören) (dönemin bölge valisi) daha Temmuz ayı ortalarında, "eşkiyaya yardım eden köyler halkının da imha olduğunu" açıklıyordu.

1930 Temmuz'unda Güney Kürdistan Kürtlerinin de omuz verdiği bir isyan Oramar'da meydana geldi. Oramar'daki işgal kuvvetleri kışlası kuşatıldı. Telefon bağlantısı kesildi. Ayaklanma yeni aşiret kuvvetlerinin katılımı ile genişletildi. İşgalciler hava saldırıları düzenleyerek isyanı ve kuşatmayı kırmaya çalıştılar. 28 Temmuz'da gün boyu sürdürülen bombardımanın ardından gece kasabaya girdiler. Çarpışmalar sonrası başkaldıran Kürt kuvvetleri geri çekildi ve çoğunluğu Güney Kürdistan'a sığındı.

Ankara hükümetinin siyasi ilhak saldırısının sonucu olarak 1925-1927 arasında 206 köy yakılıp yıkılmış, 15.206 Kürt insanı katledilmiş, 500.000 kişiyse sürgün edilmiştir.

İşgalciye ve onun soykırımcılığına karşı biriken öfkenin ayağa kalktığı en önemli Kürt direnişlerinden biri olarak Ağrı başkaldırısı, 1927 ilkyazında Kürdistan dağlarında toplanan bir kongrede mayalandı. Kongre kararlarına göre, "tek tek örgütlerin dağıtılıp tek bir yurtsever örgüt kurulması, işgalcilerin Kuzey Kürdistan topraklarından sökülüp atılması için savaşın büyütülmesi, bu amaçla bir başkomutan tarafından yönetilecek askeri birlikler oluşturulması, erzak ve cephane depolanması" yolundan yürünecektir.

Kararlara uygun olarak, Kürdistan Teali Cemiyeti, Kürt Teşkilat-ı İctimaiye Cemiyeti, Kürt Millet Fırkası gibi örgütlerin bileşimiyle Kürt Ulusal Birliği (HOYBUN) kuruldu. General İhsan Nuri Paşa başkomutan seçildi. İbrahim Paşa ve Haski Tello yönetiminde bir hükümet kuruldu. Ağrı dağında Kürt bayrağı dalgalandırıldı.

M. Kemal hükümeti gelişmeler karşısında panik halindeydi. Zaman kazanma taktiği güden ve "mecburi iskanın kaldırılması",

"sürgünlerin geri dönmesi" taleplerini ileri süren İhsan Nuri Paşa'yla görüşmeyi kabul etti. Eylül 1928'de yapılan görüşmede işgal kuvvetleri temsilcileri genel af vaadinde bulundular ve İhsan Nuri'yi kişisel çıkarlar temelinde satın almaya yeltendiler. Fakat bunlar hiçbir işe yaramadı. Kürt kuvvetleri 150 kmlik bir cephe hattı kurdular ve savaşı büyötmeye yöneldiler.

Türk burjuva devleti Mayıs 1930'da Ağrı Dağı'na 60 bin kişiden oluşan iki ordu yığıdı. 50 savaş uçağı desteğine sahip bulunan ve Salih (Omurtak) Paşa'nın komuta ettiği bu ordular 11 Haziran'da saldırıya geçti. Aralıksız bir ay süren çarpışmalarda Kürt ulusal özgürlük kuvvetleri 1700 esir aldı. 60 mitralyöz ve 2 top ele geçirildi. 2 uçak düşürdü. İşgal kuvvetlerinin buna yanıtı soykırım ve akıl almaz bir zulümdü. Onbin Kürt acımasızca katledildi. Van'da yüze yakın Kürt aydını diri diri torbalara konup Van Gölü'ne atıldı. Ermeni halkından ve Doğu Kürdistan Kürtlerinden lojistik destek alabilecekleri umuduyla Ağrı'yı isyan merkezi seçen Kürt Ulusal Özgürlük Kurmayı'nın beklentileri boşa çıktı. Kahraman çarpışmalar, sonucu değıştirmede ve başkaldırı askeri olarak ezildi. Şovenist Türk basını, ırkçı bir keyifle karikatür olarak Ağrı Dağı'nı çizer ve üzerine kondurduğu bir mezar taşına şunları yazar: "Muhayyel Kürdistan Burada Meftundur." Kürt ulusunun ve siyasal ilhak peşindeki düşman kuvvetlerinin eylemlerinin içeriğı bu kadar nettir.

Bu büyük başkaldırının yenilgiye uğratılması Türk burjuva hükümetini oldukça rahatlattı. Siyasal ilhakı tamamlama yolunda çok büyük bir engel daha aşmışlardı. Sınırlara ulaştırmak üzere oldukları demiryolu onların işgalci umutlarını daha da pekiştiriyordu. Çünkü böylelikle asker ve silah sevkiyatı için çok büyük bir avantaj elde edeceklerdi.

Türk burjuva devletinin 1930 yılındaki işgal ve siyasal ilhak saldırılarının sonucusu Pölümür'de ortaya çıktı. Dönemin Genelkur-

may Başkanı Fevzi Çakmak İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporunda Erzincan ilindeki incelemelerinin sonuçlarını şöyle ifade ediyor:

"Vergi ve asker konusunda itaatsız olan", "1- (...) Aşkirik, Gürk, Dağbey ve Haryi köylerinin tedip ve tenkiline zorunluluk olduğunu gördüm." (...)

"2- Erzincan merkez ilçesinde onbin Kürt vardır. Bunlar Alevilikten faydalanarak mevcut Türk köylerini Kürtleştirmeye ve Kürt dilini yaymaya çalışmaktadırlar. Bir kaç sene sonra Kürtlüğün bütün Erzincan'ı istila edeceğinden endişe edilebilir. (...) Bu işe önyak olan Rusanay, Mitini, Sınağı, Kürtkendi, Kelerik köylerinin esaslı bir şekilde kayda tabi tutularak buralardan gelenlerin Trakya'ya nakli ve bu bölgedeki bazı reislerin il merkezinde ve polis nezareti altında ikamet ettirilerek emniyete alınmaları gerekmektedir. (...) Türk dilinin bütün bölgeye yayılması için esaslı tedbirler almaya ihtiyaç vardır.

"3- İl bölgesinde bazı memurların Kürt ırkına mensup oldukları bilinmektedir. (...) Bu gibi memurlar hakkında da aynı işlemin (sürgün-bn) uygulanması lüzumu vardır." (...)

Ankara hükümeti istekleri yerinde gördü. Fakat pek kolay olamayacağını düşündüğü sürgün işleminde biraz görüşülmeliydi. Saldırı için 9. Kolordu görevlendirildi. Ayrıca 1. Genel Müfettişliğı Elaziğ ve Nazimiye'deki kimi köylerin bombalanmasını talep etti, bu genelkurmayca onaylandı.

İlk saldırı 25-26 Ekim gecesi başladı. Öncelikle Türk devlet kontrolünü kabul etmeyen üç feodal liderin mezralarına gidildi. Burası işgal ve tahrip edildi, Gürk'te ise işgalciler yenilgiye uğradı. Uçakların bombalarını bitirmelerine karşın sonuç alınamayınca Türk hükümet kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı.

İkinci saldırı 10 Kasım'da başlatıldı. Ağrı saldırılarından dönen general Ömer Halis

komutasındaki işgalcilere karşı Dağbey köyünün kuzeyindeki kayalıklara mevzi alan yüz kadar köylü gün boyunca çarpıştı. Ancak tümü katledilerek hedef seçilen Gürk'e girildi. Köy tümüyle yakılıp yıkıldı. 14 Kasım'da sefer tamamlanmıştı. Soykırım, yakıp-yıkma ve sürgün zincirine eklendiği bu yeni halkaya karşı Türk işgalci devleti Dersim'de kesin bir hakimiyet yine de sağlayamamıştır.

Türk burjuva devleti bu isyan ocağını söndürmeyi, işgalci otoritesini tanımayan Dersim'e büyük bir darbe vurarak ilhak amacına ulaşmayı stratejik görev haline getirmişti. M. Kemal 1936 yılında parlamentoyu açış konuşmasında bunu açıkça ortaya koydu: "Dahili işlerimizden en mühim bir safa varsa o da Dersim meselesidir. Dahilde iş bu yarayı, bu korkunç çıbanı, ortadan temizleyip koparmak ve kökünden kesmek işi, her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve bu hususta en acil kararların alınması için, hükümete tam ve geniş selahiyetler verilmelidir." (abç)

Aynı süreç Elazığ, Dersim ve Bingöl'de sıkıyönetim ilan edilmesi, general Abdullah Alpdoğan'ın 3. Genel Müfettişlik ve Dersim valiliğine atanmasına tanıklık eder. Tunceli adı bu dönemde gündeme sokulur.

Katil elebaşı Alpdoğan'ın Elazığ'da başlattığı idamlar ve diğer saldırılar üzerine Dersimliler direniş bağlarını güçlendirdiler. 1937 yılı başında M. Kemal hükümetine bir uyarı bildirisi sunarak, "bütün jandarma ve ordu mensuplarının bölgeden çekilmesini, her türlü imar (askeri amaçlı -bn) çalışmalarının (köprü, demiryolu vb.) durdurulmasını isteyip, silahlarını koruma hakkı ve vergilerin hafifletilmesi" taleplerinde bulundular. İşgalcilerse Dersim'e çoktan 25.000 asker yığılmış durumdadırlar. Belli başlı stratejik noktalar tutulmuş ve en modern silahlarla tahkim edilmiştir. Hava kuvvetleri keşif ve saldırılar için harekete geçer. Keza aynı dönemde kimi aşiretler parayla satın alınır.

Türk burjuva kuvvetleri 1937 ilkbaharında saldırıya geçtiler. Koçgiri isyanının önderlerinden olan ve sonraki yıllarda Dersim'de barınıp faaliyet yürüten Alişer ve bazı yerel önderleri katletmeyi başardılar. Kelle avcıları büyük bir hızla çalışmaktaydı. Seyit Rıza direniş sürecinde görüşmeler için Erzincan'a çağrılır ve tutuklanır. 75 yaşındaki bu halk önderi, 11 yerel Kürt liderle birlikte 18 Kasım 1937'de Elazığ Buğday meydanında asılarak katledilir. Cesetler Elazığ meydanlarında sürüklendikten sonra yakılır. Tüm bu süreçte Dersim'de yiğit bir direniş ve işgalcilerin korkunç katliamları sürmektedir. İsmet İnönü "Dersim sorununun çözüldüğünü" açıklar. Ancak yeni başbakan Celal Bayar farklı düşünmektedir. Ona göre hareket sürmektedir. Bunun anlamı, daha fazla kan, talan ve sürgündür. Önderlerinden yoksun kalan Dersim direnişi 1938 boyunca aşiretlerin parça parça mücadeleleri biçiminde de olsa varlığını korur. Destansı kahramanlıklar yaratılır. Ne var ki Türk burjuva devletinin hava ve kara bombardımanları, kurşuna dizme, yakma, uçurumdan atma, mağaraların girişini taşla örerek içerdekileri açlıktan öldürme vb. biçimlerdeki vahşi soykırımı Dersim'i kan gölüne çevirir. İsyan bastırılır. Sonuç, 60 bin Dersim'li Kürdün katledilmesi, onbinlercesinin sürgün edilmesi veya tutsak alınmasıdır. Bu düpedüz bir jenosiddir.

Koçgiri'yle başlayıp Dersim'le noktalanın süreç Türk burjuva ordusunun jargonuna göre "tenkil (ibret olacak şekilde cezalandırma) ve tedip (yola getirme, haddini bildirme)" sürecidir. Yüzbin aşkın Kürdün katledildiği, onbinlercesinin tutsak alınıp zindana atıldığı, yüzlercesinin idam edildiği, binlercesinin ağır cezalara çarptırıldığı, yüzbinlercesinin sürgüne gönderildiği bu süreç Kürt ulusunun soykırım sürecidir.

Ulusal kimliklerinin ve ulusal haklarının tanınması, Türk burjuva devletince ilkelerini siyasal ilhakının reddi temelinde geliştirilen kahraman Kürt isyanları yirmi yıl boyunca dinmek bilmemiştir. Dar bir coğrafyaya

sıkışıp kalmak, genellikle cephe savaşı tarzında gelişmek, aşiret ve mezhep bölünmesinin beslediği iç ihanetten kurtulamamak, uluslararası devrimci destekten yoksun bulunmak ve nihayetinde askeri olanaklar açısından kıyaslanamaz dezavantajlara sahip olmak bu isyanların yenilgisinin ana nedenlerini oluşturur.

Türk burjuva devleti Kürt ulusal özgürlük isyanlarını vahşice bastırarak, Kürt halkını silahsızlandırmış, askerlik ve vergi gibi yükümlülüklerle mecbur etmiş, Türk devlet yasalarını kabullenmelerini sağlamış, dillerine, kültürlerine yasak prangaları vurarak asimilasyonun yolunu düzlemiştir. Bu ırkçı işgalci egemenlik sürecinin başdönmesi altında küstahlaşan Türk politikacılar daha 1930'da şunları söyleyebilmişlerdir: "Beş seneden beri doğu vilayetlerimizde vukua gelen ve kökü dışarda entrikalarla körüklenen isyan bugün gücünün yarısını kaybediyor. Bu ülkede sadece Türk ulusu, etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur. (...)" (Başbakan İsmet İnönü, Ağustos 1930, abç)

"(...) Türk bu ülkenin yegane efendisi, yegane sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette tek bir hakları vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. (...)" (Adalet Bakanı M. Esat Bozkurt, Eylül 1930 abç)

Keza Mayıs 1932'de çıkarılan sürgün kanunu, Kürtlerin sürgün edildikleri yerlerde asimilasyon ve denetim için özel önlemler öngörüyordu. Buna göre;

"Ana dili Türkçe olmayanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, bir mahalleyi, bir işi veya bir sanatı kendi soydaşlarına inhisar ettirmeleri yasaktır." (abç)

Celal Bayar ise dünyanın en vahşi jenosidlerinden biri olan Dersim Katliamı sonrası

meclis önünde "Eşkiyalar kuvvet yoluyla medenileştirildiler" diyordu!

Dersim ayaklanmasının bastırılmasıyla Kürt ulusal özgürlük isyanları susar. Türk burjuva devleti Kuzey Kürdistan'da siyasi egemenliğini kesin biçimde kurar. Kışları, karakolları, cezaevleri, vergi memurları, askerlik şubeleri, işleyen yasaları, askeri kontrol olanaklarını pekiştiren demir ve kara yollarıyla Kürt ülkesinde siyasi ilhakını ete kemiği büründürür. Kürdistan ve Kürt sözcükleri konuşma ve yazı dilinden çıkarılıp, mutlak biçimde yasaklanır. Yatılı bölge okulları başta olmak üzere sistematik asimilasyonun tüm araçları devreye sokulur. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olarak anayasal ve yasal haklardan yararlanmak ancak, Kürt kimliğini inkar ve "Dağ Türkü" olduğunu kabullenmekle olanaklı hale gelir.

EKONOMİK İLHAK SÜRECİ

Türk burjuvazisi siyasi ilhak için son saldırılarına giriştiği '30'ların sonlarından başlayarak, ekonomik ilhak yolunda ilk adımlarını atıyordu. Bu, Kürdistan'da feodal ekonominin çözüleceği, yerel zanaatçılığın yıkıma uğrayacağı, Kuzey Kürdistan'ın Türk pazarına bağlanacağı, tarım, madencilik, enerji ve gıda sektörlerinden sağlanan artığın Türk burjuvazisinin sermaye birikimine, Türk kapitalizminin güçlenmesine hizmet edeceği, buna karşın yeraltı ve yerüstü zenginlikleri talan edilen Kürdistan'ın iktisadi ve sosyal geriliğe mahkum olacağı bir sürecin başlangıcıydı.

1930'ların başında Kuzey Kürdistan kırında feodalizmin açık bir egemenliği sözkonusuydu. İktisadi yaşamın belirleyici ögesi kırdı. Pazar için üretim çok sınırlıydı. Meta ekonomisinin alabildiğine zayıflığı kentler için de geçerliydi. Diyarbakır, Antep, Urfa ve Malatya gibi şehirlerde görece yaygın olan küçük işletmeler yerel ihtiyaçlara dönük üretim yapıyorlardı. Gıda, maden, dokuma, metal ve orman ürünleri dallarında faaliyet gösteren bu işyerlerinde genellikle beşten az kişi çalışıyordu. Bunların bir bö-

lümü aile işçisiydi. 1927 sanayi sayımı verilerine göre o yıllarda bahsedilen, işkollarında toplam 5021 işyeri mevcuttu. Bunlarda yaklaşık 5450'si ücretli olmak üzere 13872 kişi çalışmaktaydı. Türk sömürgecilerinin Kürdistan'ı ekonomik ilhak süreci bir yandan tedrici biçimde kapalı ekonomiyi yıkar, ticari tarımı geliştirirken, diğer yandan Türk sanayi mallarıyla rekabet edemeyen küçük işletmeleri iflasa sürükledi. Örneğin Antep'te 1941-'45'te 8000 el tezgahı işletiliyorken bu sayı 1954'te 1500'e düşmüştü. Çünkü söz konusu süreçte Sümerbank devreye girmiş ve pazara çok daha ucuza mal sürmeye başlamıştı. Ayakta kalmayı başaran işletmeler de giderek büyük dokuma fabrikalarının eklentisine dönüştü.

Türk burjuva devleti 1930-1950 döneminde Kuzey Kürdistan'da demiryolu yapımına girişti. Bunun iki amacı vardı. Birincisi, siyasi ilhaka karşı gelişen, gelişebilecek olan Kürt ulusal isyanlarını ezme, siyasi ilhakı tamamlama, güvenceleme amacına bağlanmış olarak askeri sevkیات ve saldırılar; ikincisi, ekonomik ilhakin altyapısını hazırlamak deyim uygunsu raylarını döşemektir. Demiryollarının maden, tarım ve hayvancılık bakımından zengin imkanlara sahip merkezlerden geçirilmesi ikinci hesabın açık bir kanıtıydı. Keza Türk burjuvazisinin sermaye birikimine ve ihtiyaçlarına uygun olarak, Kuzey Kürdistan'da 1950'den sonra karayolu ve köprü yapımına hız verildi. Kürt şehirlerinin birbirine değil fakat merkezi pazara bağlayacak bir planla hareket ediliyordu. Örneğin 1935'de demiryolunun girdiği Elazığ Maden'de, 1939'da bakır madeni işletilmeye açıldı. Yine demiryoluyla 1930'da tanışan Elazığ Guleman'da, 1936'da krom yatakları işletilmeye başlandı. Aynı şey Şırnak kömür madenleri için de söz konusuydu.

Türk devlet yatırımlarının maden işkolu dışındaki ilk adımları gıda ve tekstil sektörlerindedir. Bölgede yetiştirilen endüstriyel bitkiler dikkate alınarak, 1932'de Diyarbakır İçki Fabrikası, 1936'da Bitlis Sigara Fabrika-

sı, 1939'da Malatya Sigara Fabrikası, aynı yıl Malatya Bez Tesisi, 1942'de üretime başlayan Elazığ Şeker Fabrikası ve 1936'da inşa edilmesine karşın 1950'de işletmeye açılan Iğdır Pamuklu Fabrikası kuruldu. Tarım alanındaki girişimler ise 1939'da kurulan Malatya Deneme İstasyonu ve 1943'te kurulan Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği'yle sınırlı kaldı.

Bu yatırımların tümü devlet sermayesiyle gerçekleştirilmişti. Başta, Sümerbank ve Ziraat Bankası'nın yanısıra özel sermayeli İş Bankası'da Malatya Bez Tesisi'ne ortaklı. Fakat bir dönem sonra tüm tesisleri Sümerbank aldı.

30'lardaki sermaye birikimi ve gücüyle Türk kapitalizmi Kuzey Kürdistan'da ekonomik ilhakı gerçekleştirmeye henüz hazır değildi. Fakat yukarıda örneklendiği tarzda yola koyulmuştu.

Kuzey Kürdistan'ın feodal üretim ilişkilerinin egemenliğinde olduğu bu yıllarda, Türkiye kapitalist iç pazarını kurmuş, meta ekonomisinin yolunu temizlemişti. Ulaşım, haberleşme ve enerji alanındaki yatırımlarla pazar ilişkilerinin alt yapısı hazırlanmıştı. 1923'te 3.756 km olan demiryolu 1930'da 5.639 km'ye, 1940'da 7.381 km'ye ulaştı. 1923'te 18.335 km olan karayolları 1939'da 29.636 km'ye, 1949'da 41.582 km'ye çıkmıştı. Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki ilk dört yılın sonunda işyeri sayısı 65.245'e yükselmişti. Bu işletmelerde toplam 256.885 kişi çalışıyordu. Devlet kapitalizmi yoluyla sanayi yatırımlarına girişiliyor ve 1930'da hazırlanan Sanayi Plan'ında ifade edildiği üzere Türk ticaret burjuvazisinin sanayi alanına girmesi için devlet kapitalizmi yolundan yürünüyordu. Bu stratejiye göre: "(...) Devlet teşebbüsü ile kurulan ana demir sanayii, hususi müteşebbislerin yeniden tesis edecekleri makina, tel, çivi, döküm, boru, civata, vida vesaire fabrikalarına ve sanayiine ucuz ve kolay tedarik edilir yarı mamul emtia verilecektir. Yeni bez dokuma sanayimiz, mevcut milli fabri-

kalarımızın inkişaflarına bir pay bıraktığı gibi pamuk, iplik, halat, kadife, pelüş, kordela, şerit, pasmanteri eşyası ve pamuk örme sanayiine de yeni faaliyet imkanları bahşedecektir. (...) Sanayi programımızın tahakkuku neticesi olarak husul bulacak servet terakümünün sanayide plasman arayacağına ve yukarda bahsettiğimiz müştak sanayinin süratle inkişaf edeceğine muhakkak nazarıyla bakılabilir." (abç)

Burjuvazi bu yıllarda sanayi yatırımlarına girebilecek durumda değildir. Asıl olarak inşaat, ticaret, hizmet sektöründe palazlanmaktadır. Devlet yöneticileri örneğin demir ve karayolu ulaşımında "ikinci el işlerin" Türk kapitalistleri tarafından yapıldığından övgüyle söz ediyorlardı. İmalat sektörüne yönelecek burjuvalara "ucuz ve kolay tedarik edilir" yarı mamul madde sunan devlet, mali kurumlarını da onların hizmetine koşuyordu. Söz konusu yıllarda örneğin Sümerbank "gelirlerinin yarısını özel işletmelere borç vermekle" yükümlü kılınmıştı. Keza vergiden muafiyet, yatırım mallarının gümrüksüz ithalatı, nakliyat fiatlarının da indirilmesi de diğer destek türleri arasındaydı. 1927'de çıkarılan ve 1942'de kaldırılan Sanayii Teşvik Kanunu'nun ürünü olan bu tür devlet desteklerinden 1932'de 52.132 kişinin çalıştığı 1473 işyeri, 1941'de ise 1052 işyeri yararlanmıştı. Türk burjuvazisi tüm bu olanakların gölgesinde kuvvet biriktiriyordu. 1939'da 1114 özel işletmenin sermayesi 104 milyon liraya ulaşmıştı. Keza tarım sektörü için de destekleme kredileri dağıtılmıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan Su İşleri Teşkilatı öncelikle ihracata dönük tarım bölgelerinin su işlerine el attı. Ankara Barajı, Bursa Ovası, Tarsus bataklığı ıslahı, Cellat Gölü'nün kurutulması vb. öncelikle atılan adımlardı. 1937'de ise Marmara, Ege, Çukurova, Konya, Niğde ve Karadeniz bölgesinde sulama yatırımları için 10 milyon TL harcanmıştı. 1929'da 2000 traktör alınmıştı ve bunlar asıl olarak Çukurova ve Ege'nin kullanım alanına sunulmuştu. Genel olarak ulusal

gelirden yatırımlar için ayrılan pay da düzenli olarak artıyordu. 1923'de % 7.5 olan oran 1939'da % 11'e yükselmişti.

Kısacası Türkiye iktisadi açıdan Kürdistan'dan çok daha ileri bir konumdaydı ve sömürgeci amaçlarını gerçekleştirmenin ön koşullarına sahipti. 1950'den sonra kapitalist sömürü düzeninin Amerikan emperyalizminin desteğiyle sağladığı gelişme bunu tümüyle kolaylaştırdı. 1930'lu yıllarda kurulan bağlar 50'ler sonrası "kopmaz" hale geldi ve Kürdistan Türk pazarına kesin biçimde bağlandı. Bu süreç aynı zamanda Kuzey Kürdistan'da kapitalist ilişkilerin gelişme ve egemen olma sürecidir.

Son 45 yıllık süreçte Türk burjuvazisi Kuzey Kürdistan'a devlet kapitalizmi ile "müdahale etme" tavrını korudu. Özel sektör doğrudan yatırımlardan uzak durdu. Bir tarım, enerji ve maden deposu olarak görülen Kuzey Kürdistan Türk kapitalizminin, Türk burjuvazisinin ihtiyaçları doğrultusunda talan edildi. Ancak elde edilen değerler Türk kentlerine aktarıldığı için kuzey Kürdistan iktisadi ve sosyal açıdan geri bir durumda kaldı.

Türk devlet kapitalizmi Kuzey Kürdistan tarımını Türk pazarına bağlamanın yanısıra daha 1939 (Malatya Deneme İstasyonu) ve 1943 (Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği) yıllarında doğrudan yatırımlara girişmişti. 50'ler sonrası tarım alanındaki yatırımlarını büyüttü. Ziraat ve hayvancılıkla uğraşan pekçok devlet üretme çiftliği kuruldu. (DÜÇ). Kuşkusuz bunların en gözde örneği Ceylanpınar'dır. Bugün 1.7 milyon dekar alanda kurulu bulunan Ceylanpınar DÜÇ 366 traktöre, 79 biçerdöver, çeşitli tipte 1168 tarım makinasına sahip. Çiftlikte 2933 işçi ve 140 memur çalışıyor. Devlet ek iş gücüne duyulan ihtiyacı taşeron firma kullanılarak karşılıyor. Böylece her türlü sosyal haktan mahrum, düşük ücretli işçi çalıştırılmasını teşvik edip bunun avantajlarından yararlanıyor. GAP kapsamındaki 8 ildeki toplam ekilebilir arazinin 3.1 milyon dekar

olduğu koşullarda 1.7 milyon dekar araziye sahip olan Ceylanpınar DÜÇ'ün 1994 yılı karı 500 milyar lira olarak açıklandı.

Sömürgecilerin faaliyet alanlarından biri de maden sektörüdür. Türk devlet kapitalizminin bu alandaki ilk işletmeciliği Ergani Bakır (1939) ve Guleman Krom yataklarıydı (1936). Bugün maden sektöründe durum genel olarak şöyledir:

Bakır madenciliği alanında Ergani Bakır İşletmesi Türk kapitalizminin önemli bir dayanağı ve döviz kaynağıydı. Yıllarca tek dayanak olduğunu bir yana koysak bile günümüzde de bakır madenciliğinin üç önemli işletmesinden biridir.

Stratejik bir önemi bulunan ve 2. paylaşım savaşı yıllarında Türk burjuvazisine bir hayli döviz kazandıran krom madeni ise asıl olarak Elazığ'da çıkarılmaktadır. 1976'ya değin % 90'ı ihraç edilirken bugün iç pazarın talebi toplam üretimin % 60'ına ulaşmış durumda. Erzincan ve Erzurum'da da krom işletmeleri mevcuttur.

Antep ve Erzurum'da çıkarılan manganez, demir çelik endüstrisinde, kimya, cam ve seramik işkolllarında kullanılıyor.

Demir, Sivas-Divriği ve Malatya'da; kurşun ve çinko ise Elazığ Simli yöresinde çıkarılan madenler.

Kömür işletmeleri bir başka önemli maden kolunu oluşturuyor. Diyarbakır'da çıkarılan 5000 ton (yıllık) taş kömürünü bir yana bırakırsak, Kürdistan'da esas olarak linyit ve asfaltit kömür üretimi yapılıyor. Erzurum, Maraş, Siirt, Van ve Mardin'de işletmeler var. Yılda bir milyon tonu aşkın linyit ve yine yıllık bir milyon tonu aşkın asfaltit çıkarılıyor.

Bu madenlerin yanısıra fosfat, betonit, mangazit, perit, barit vb. madenler Antep, Maraş ve Mardin gibi illerde çıkarılmaktadır.

Türk kapitalizmi Kürdistan'ın enerji imkanlarından alabildiğine yararlanmaktadır.

Elektrik enerjisi üretmeye yönelik ilk adım 1957'de atıldı. Elazığ Hazar Gölü üzerinde kurulan Hazar 1'i, Hazar 2 izledi. Botan (1957), Tortum (1960) ve Kiti (1960) ilk santraller arasındadır. Daha sonraki yıllarda Kemah (1964), Çağçağ (1968), Erciş (1968) santralleri kuruldu. Yıllık kapasitesi ve fiili üretim gücüyle en önemli santraller ise 70'li yıllarda kurulmaya başladı. Keban (1974), Karakaya (1987), Afşin Elbistan (1984) bu nitelikteki santrallerdir. Keza aynı dönemde Diyarbakır Çıldır ve Van Erciş'te (1975) birer santral açılmıştır.

Kuzey Kürdistan petroleri de sömürgecilerin vazgeçilmez yatırımları arasındadır.

Türk burjuva devleti, Kuzey Kürdistan'nın petrol zenginliklerine yönelik çalışmalara 1935'te başlamıştı. İlk petrol kuyusu 20 Nisan 1940'da Batman Raman'da açıldı. Rezervin tükenmesi üzerine 1945'de ikinci bir kuyu açıldı ve burada üretim 70'lere değin sürdü. 1951'de ise Siirt-Raman'da üretime geçildi. Diyarbakır'daki üretim 1961'de başladı, bunu Adıyaman izledi. Bugün Siirt, Diyarbakır ve Adıyaman'da petrol üretimi sürdürülmektedir.

Türk devlet kapitalizminin el attığı Kuzey Kürdistan dokumacılığı bir diğer önemli sektördür. Bugün, toplam 7076 işçinin çalıştığı yedi fabrikada üretim yapılıyor. Bunlar Malatya (1935), Adıyaman (1959), Maraş (1965), Erzincan (1970), Diyarbakır (1975), Kars (1981) ve Van (1982) illerinde bulunuyorlar. Sözkonusu yedi fabrikanın 1983 itibariyle 11.468 ton iplik, 9.411 metre kare halı ve 32.456 milyon metre kumaş ürettiler.

Sömürgecilerin izlerinin sürülmesi gereken bir alan da gıda sektörüdür. Kuzey Kürdistan'ın endüstri bitkilerin dayalı bu sektörde '30'lı yıllarda Bitlis ve Malatya Sigara Fabrikalarının, '40'lı yıllarda Diyarbakır içki, Antep ve Elazığ Şarap Fabrikalarının kurulduğu daha önce vurgulanmıştı. 1956'da peşpeşe dört fabrika kuruldu. Bunlar 1980 yılı itibariyle "tüm Türkiye" şeker üretiminin

yaklaşık % 15'ini üreten, Malatya, Erzurum, Erzincan ve Elazığ Şeker Fabrikalarıydı. Gıda sektöründe '60'lı yılların sonlarında Antep, Urfa ve Elazığ Et Kombinaları ile Kars Süt İşleme Fabrikası üretime açıldı. '70'li yıllarda ise süt işleme ve yem tesislerinde hızlı bir artış oldu. 1983'e gelindiğinde Türk devlet kapitalizminin Kuzey Kürdistan'daki gıda işkolu işletmelerinin sayısı 47'ye ulaşmıştı.

Tüm bu faaliyet alanlarında sermaye sahibi kimdi? Kimlerdir? 1994 yılı kârı 500 milyar TL olan Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği, yılda 1.1 milyon ton demir cevheri elde edilen ve hayati öneme sahip Divriği Demir, "Tüm Türkiye" krom üretiminin % 25'ini karşılayan Elazığ krom işletmeleri, yılda 1 milyon tonu aşkın linyit ve yine 1 milyon tonu aşkın asfaltit elde edilen kömür işletmeleri, yıllık üretim bakımından "tüm Türkiye"deki üretimin % 60'ını karşılayan Ergani bakır, petrol üretiminin % 90'nın sağlandığı petrol yatakları, 1980 itibarıyla "tüm Türkiye"deki elektrik üretiminin % 22'sini, hidro elektrik üretiminin % 45.3'ünü sağlayan santraller ve yılda 11.468 ton iplik, 9.411 metre kare halı, 32.456 milyon metre kumaş üretilen dokuma fabrikaları kime, hangi sermayeye ait? Kuzey Kürdistan'daki bu açık iktisadi ilhakın gerisinde kim var?

Sıralayalım:

Madencilik sektöründe, Etibank, T. Demir Çelik İşletmeleri, T. Kömür İşletmeleri

Elektrik enerjisi, Türkiye Elektrik Kurumu (TEK)

Petrol işkolu, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Mobil, Shell ve Ersan.

Gıda sektörü, T. Şeker Fabrikaları AŞ., Et ve Balık Kurumu (EBK), Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), T. Yem Sanayi AŞ. ve Tekel

Tarım sektörü, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)

Petrol işkolunda pay sahibi olan Shell ve Mobil dışında emperyalistlere ait sermaye yok. Bu iki işletmenin payı da TPAO'nun gerisinde. Keza aynı işkolunda Adıyaman-Kahta'da faaliyet yürüten Ersan dışında özel sermaye bulunmuyor. Onun gücü de önemsiz hale gelecek denli zayıflamış bulunuyor.

Mülkiyet, sermaye, elde edilen ürünün nerede, nasıl kullanılacağı tamamen KİT adı verilen tekelci devlet kapitalizmi kuruluşlarına aittir.

Tüm veriler açıkça ortaya koyuyor ki Kürdistan ekonomik ilhak altındadır ve bu, Türk kapitalizmi, Türk burjuva devleti tarafından gerçekleştirilmiştir. Aksini iddia etmek için her tür bilimsel kriteri ve nesnelliği "çılğınca bir inatla" reddetmekten başka çare yoktur.

Sergilenen tabloya rağmen, Kürt çiftçilerinin endüstri bitkileri, Hollanda Şeker fabrikalarında, Belçika tütün işletmelerinde, Japonya içki fabrikalarında mamül madde haline getirilip ilgili sermayenin yararına pazara sürülüyor, Divriği'nin demiri İngiliz, Ergani'nin bakırı Amerikan, Şırnak'ın kömürü Fransız, Keban'ın elektriği Alman sermayesi tarafından işletilmektedir, elde edilen artık onların kasasına akmaktadır demek için "cesur ötesi" olmak gerekmez mi?

Burada bir kaç soru daha sormak gerekiyor. Türk kapitalizminin işbirlikçi karakteri ve mali olarak emperyalizme bağımlılığı onun sermayesiz olduğu anlamına mı geliyor? Eğer öyleyse Kuzey Kürdistan'ın yeraltı ve yerüstü zenginliklerini yağmalayan kapitalist devlet tekelleri basit bir taşeron mu? Bunlar, aslında sermayeden yoksun, dolayısıyla da sömürgeci eylemin asıl suçlusu sayılmaması gereken biçare kurumlar mıdır?

Yukarda sunulan bilgi ve kanıtlar bu tarz düşünüşün her tür bilimsellikten uzak, "psikolojik teori"ler oluşturmaya dönük nafil bir çaba olduğunu gözler önüne

sermektedir. Fakat yine de sermayenin kime ait olduğu, kullanım alanı ve biçimiyle ilgili başka bazı örnekler verelim. Ve soralım:

TPAO'nun elde ettiği artı değerın %96.3'ünü Türk şehirlerine aktarmasını, biriktirdiği sermaye ile ikisinin sermaye ağırlığı farklı holdinglere ait 10 şirkette pay sahibi olması nasıl açıklanmalıdır?

TEK'in biriktirdiği sermaye ile Türk şehirlerinde sermayelerinin yarısından fazlası Türk holdinglere ait on şirkette iştirakı nasıl izah edilmelidir?

Etibank'ın, sermayesinin %35.5'u holdinglere, %19.75'i İş Bankasına ait, Ankara Anonim Türk Sigorta şirketine %29.9 sermaye payıyla ortaklığı neyin nesidir?

T. Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin başta sermayesinin %77.5'u Vehbi Koç'a ait olan TAT konserve olmak üzere 8'den fazla işletmeye sermaye yatırmanın anlamı nedir?

Et Balık Kurumu'nun 4 özel şirkete ortaklığının; Sümerbank'ın değişik holdinglerle bir dizi yatırıma gitmesinin konumuz açısından önemi nerededir?

Kuzey Kürdistan'ı yağmalayan, biriktirdikleri sermayeyi sömürgeci ülkeye aktaran veya ortak yatırımlar yoluyla sömürge ülke burjuvazisinin hizmetine sunan bu kapitalist devlet tekelleri veya KİT'leri kime ucuz girdi sağlamaktadırlar? Enerji ve madencilik sektörlerindeki yatırımlar bütünüyle Türk kapitalizminin ihtiyaçlarını karşılamaya dönük değil mi? KİT'lerin faşist Türk burjuva devletin elinde toplanan sermayeleri işbirlikçi Türk holdinglerine değilde kime ucuz kredi olarak akmaktadır? Veya örneğin maden dışsatımından sağlanan gelirler kime sermaye birikimi yaratıyor? Türk burjuvazisine değil mi?

Bütün bu olguların yok sayılması temelinde kurulan veya kurulacak teorilerin bilimselliği, inanılabilirliği hayata vurulduğunda kendini doğrulaması mümkün olabilir mi? Açık ki olamaz.

Bölümü noktalarken kısaca da olsa sömürgeciliğin yağma eyleminin yeni bir örneği olarak GAP'a değinmekte yarar var.

Bilindiği üzere GAP, gerek hidroelektrik üretimi gerekse de oldukça büyük bir alanda kapitalist tarımı geliştirmek yönleriyle Türk burjuvazisi için oldukça önemli bir projedir.

GAP'la birlikte özel olarak GAP bölgesinin genel olarak Kuzey Kürdistan'ın kaderinin değişeceği iddiası doğru mudur? Veriler bunu, hayır, yalan diye yanıtlıyor.

GAP'la birlikte Kuzey Kürdistan'da sanayileşme yönünde bir gelişme sağlanacak mı? Hayır sanayi üretiminde beklenen katma değer artışı yalnızca elektrik enerjisiyle ilgili olacaktır. GAP, halen %10'u kullanılan hidroelektrik potansiyelinin %25'nin kullanımı anlamına geliyor. Ancak bunun Kuzey Kürdistan'a hiç bir yararı yok. O batıya aktarılacak. İhtiyaç duyulan bölümü Türk sanayi kuruluşlarının hizmetine sunulacak fazlası ise ihraç edilerek Türk sermaye birikimine dönüştürülecek.

GAP projesi, asıl olarak tarımsal üretime dönük. GAP bölgesinin tarımsal alandaki katma değerinin yaklaşık %300'lük bir artış göstereceği umuluyor. Elbette üretim sanayi bitkileri ağırlıklı olacak. Fakat bunun da Kuzey Kürdistan için bir anlamı yok. Çünkü sanayi bitkileri Türk burjuvazisine tekstil, gıda vb. sektörlerde genişleme imkanı tanıyacak. Keza elde edilecek artık ürün veya biriktirilecek sermaye Türk holdinglerini büyütecek. GAP bölgesindeki en büyük toprak sahibinin Türk burjuva devleti olması bir yana Koç, Sabancı, Hacı Ali Demirel başta olmak üzere Türk burjuvazisi bölgede binlerce dönüm arazi satın almış durumda!

GAP sürecinde inşaat sektörü yatırımlarının geliri Türk müteahhitlik şirketlerinin kasalarına akacak.

Tarımsal üretimle sanayi sektörlerine verilecek hammadde desteği ve tarımsal artık

ürünün Türk sermaye birikimine akacak oluşu bir yana kapitalist tarımın gerekleri olan tarım araç ve girdileri (traktör, gübre, ilaç, tohumluk vb) alanlarında Türk sermayesine yeni pazar imkanları yaratılmış olacaktır.

Kısacası GAP'la birlikte Kuzey Kürdistan enerji ve tarım potansiyelinin bir bölümü daha yitirirken veya bu açılardan yoksullaşırken, sömürgeci Türk burjuvazisi karlarını daha da arttıracak, sermaye birikimini büyütecek, yeni olanaklara kavuşacak ve bunları Türk şehirlerinde değerlendirecek! Emperyalistlerin alacakları pay ise bu zemin üzerinde gerçekleşecek.

SONSÖZ

Türk burjuvazisinin ve devletinin emperyalizmin işbirlikçisi olması, Türk ve Kürt coğrafyasında elde edilen artı değer ve soygun gelirlerinin önemli bir bölümünün borç, faiz veya "yatırım geliri" şeklinde emperyalist tekellerin ve mali kuruluşların kasalarına akması yukarıda vurgulanan nesnel gerçekleri yok saymak için bir gerekçe olamaz. Bunlar birbirini yadsıyan değil kendi tarihsel koşulları ve gelişimi içinde açıklanabilirliğe sahip, birbirini bütünleyen olgulardır. Lenin'in vurguladığı gibi, bu durum, "dünyanın paylaşımını örgütleyen ilişkiler bütünü'nün tamamlayıcı bir parçası" olarak varolmaktadır.

Kürdistan'ın dörde bölünmesi, siyasi ve iktisadi ilhak süreçleri incelendiğinde karşımıza çıkan yegane bilimsel gerçek, siyasi ve ekonomik ilhakın birlikte var olduğu 1950'ler sonrası Kürdistan'ın bir sömürge olduğudur. Aksini iddia edenlere ısrarla ve inatla sormak zorundayız: Politik ve ekonomik ilhaka rağmen Kürdistan'ı sömürge olmaktan kurtaran bir doğa üstü kuvvet mi mevcut? Siyasi ve ekonomik ilhakla yüzyüze bulunan bir ülkeye sömürge değildir demek marksist teoriye nasıl sığıyor?

İlgili bölümlerde pek çok çürütülmez kanıtla ortaya çıktığı gibi siyasi ve iktisadi ilhak

Türk burjuva devleti, Türk sermayesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Kuzey Kürdistan'ın yeraltı ve yerüstü zenginliklerini yağmalayanlar KİT adı verilen burjuva devlet tekelleridir. Bunların elde ettikleri değerlerin veya biriktirdikleri sermayenin, ücret-maaş, amortisman, ek yatırım vb. harcamalar dışındaki asgari %90'lık bölümü Kuzey Kürdistan dışına çıkarılmakta, Türk şehirlerine, Türk devletinin ve holdinglerinin kasalarına aktarılmaktadır. Sömürgeci olarak yargılanması ve sonsuz bir kinle cezalandırılması gereken kuvvet faşist Türk burjuva devletidir. Kuzey Kürdistan'daki siyasi ve ekonomik ilhak onun eseridir! Emperyalistler politik, iktisadi ve askeri-stratejik açıdan kendi planlarına zarar vermeyen, genel çıkarların önünde bir engel oluşturmayan bu durumu "anlayışla karşılamış" ve işbirlikçilerini sonuna değin desteklemişlerdir.

Türk burjuvazisinin, klasik sömürgelerde görüldüğü şekliyle bir yerli-efendi hukukunu geliştirememesi veya sömürgeci demagojiye konu olduğu şekliyle "bir Kürt'ün Cumhurbaşkanı bile olabileceği" savunmaları doğrudan sömürgeleştirme sürecinin ve sömürgeci ilişkilerin özgünlüklerin bir sonucudur. Görmek gerekir ki, Türk burjuvazisinin eylemi çok daha iğrençtir. Çünkü "yerli halkı" ikinci sınıf sayan sömürgeci ilişkilerde hiç olmazsa varlığı tanınan bir halk gerçeği vardır. Oysa Türk burjuvazisi Kürtlerin varlığını inkar etmekte ve binlerce yıllık tarihe sahip bu halkın Türk olduğunu iddia etmektedir. On yıllardır buna dayalı sistematik bir asimilasyon ve yasak düzeni kurmuş ve işletmektedir. Bu nedenledir ki, Türk olma önkoşuluna bağlı bir "eşit yurttaşlık" uygulamasını savunmaya mecbur olmaktadır. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere bu, klasik sömürgeci-sömürge ilişkisinden çok daha iğrenç ve ağır bir durumun ifadesidir.

DİPNOTLAR

*Burada, istisna sözcüğü salt nicel durumu değil fakat asıl olarak geçmişe ait, tarihe karışma sürecinde bulunan bir olguyu ifade etmektedir. Bunu hesaba katmayan ve istisna kapsamında bir çok örneğe rastlayan önyargılı incelemeçi veya tartışmacı bunun çağ gerçeğine aykırı olduğunu ileri sürmektedir. Bu değerlendirme mekanizmin, kaba materyalizmin ürünü olan bir değerlendirmedir.

** İstanbul'daki ABD yüksek komiseri Tuğamiral M.L.Bristol'un 20 fiubat 1922'de Washington'a iletilen rapordaki sözler gerçeğe ışık tutuyor:

"Fransız-Türk anlaşmasına karşı yürüttükleri kampanya ve Kürt ayaklanmasına verdikleri itici güç konusunda İngilizler'in eylemlerini yakından izlemek gerekir. İngiliz iddiasına göre gizli bir anlaşmayla Türkler, geri aldıktan sonra Musul'daki petrol yataklarının işletilmesini Fransızlar'a söz vermişlerdir. Böyle bir anlaşmanın varlığı konusunda ellerinde kanıt yoktur. fiimdi, aynı zamanda bizim Türklere yaptığımızı (yanlış olduğuna eminim) Kürtlere yapmaya çalışmaktadırlar. Kürtleri Mardin ve öteki bölgeleri ele geçirmeye, yani Türklerin bize verdikleri bölgeleri ele geçirmeye itiyorlar. Bu durumda İngilizler Fransız çıkarları aleyhinde çalışmıyorlar mı?" (abç)

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1- Emperyalizm/ Lenin (Sol Yayınları 3. Baskı)
- 2- Marksizm, Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu/Stalin (Sol Yayınları 4. Baskı)

3- Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi/Lenin (Sol Y. 2. Baskı.)

4- Ulusal Sorun Ve Sömürge Sorunu/SSCB Yabancı İşçiler Yayınevi Kooperatifinin Derlemesi (İnter Y.2. Baskı.)

5 - Kürtler/Minorsky (Koral Yayınları 2. Baskı)

6- Türkiye'de Toprak Meseleleri/Ö. Lütfü Barkan (Gözlem Yayınları 1. Baskı)

7- Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler/Hasan Yıldız (Fırat-Dicle Yayınları 2. Baskı)

8- Kürdistan'da Türk Endüstrisi/ Ömer Tuku (Doz Yayınları 1. Baskı)

9 - Doğu Anadolu'nun Hikayesi/ Mustafa Sönmez (Arkadaş Yayınları 2. Baskı)

10-Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye-Bizanstan Tanzimata Stefanos Yerasimos (Gözlem Yayınları 3. Baskı)

11- Çağdaş Kürdistan Tarihi/Lucien Rabout (Dilan Yayınları 4. Baskı)

12- Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Programı (1930) Ve Kürt Sorunu/İsmail Beşikçi (Belge Yayınları 1. Baskı)

13- Türkiye'nin Toplumsal Maddi Gerçeği Ve Devrimci Strateji/A. Can (Varyos Yayınları 1. Baskı)

14- Tarihimizde Kürtler ve Ayaklanmaları/Alpay Kabacalı (Cem Yayınevi 1. Baskı)

15- Paşaların Hesaplaşması/Kazım Karabekir (Emre Yayınları 2. Baskı)

TÜM BİRLİK BOLŞEVİK KOMÜNİST VE RUSYA KOMÜNİST İŞÇİ PARTİSİ'YLE GÖRÜŞME

SUNUŞ:

Kasım 1994'de Moskova'da yapılan Uluslararası "Stalin Semineri" sırasında, MLKP-K temsilcisi yoldaşla Kuzey Amerika'da kurulu Alliance (M-L) adlı örgütün temsilcisi yoldaş, bu seminerin ev sahipliğini yapan Rusya Komünist İşçi Partisi ve Tüm Birlik Bolşevik Komünist Partisi'nin yöneticileri ile bir görüşme yaptılar. Dile getirdikleri görüşlerden de anlaşılabilir gibi bu partiler, henüz Sovyet modern revizyonizmi ile ideolojik bağlarını bütünüyle koparmış olmaktan uzaktırlar. Ne var ki özellikle Tüm Birlik Bolşevik Komünist Partisi örneğinde çok daha açık bir biçimde görüldüğü gibi bu partiler Marksizm-Leninizm'e yönelmişlerdir. Dünden geleceğe uzanan kimliklerini karakterize eden budur. Siyasal açıdansa devrim cephesinde buldukları aşikardır.

Marksist Leninist Komünistlerin TBBKP ve RKİP'e başlıca eleştirilerini şöyle özetleyebiliriz:

a) Stalin'den sonra Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin restore edildiğini kabul etmelerine karşın, Kruşçev-Brejnev ve hatta Gorbaçov döneminde Sovyetler Birliği'nin sosyalist olduğunu düşünebilmekte, dahası bugün bile Rusya'da kapitalizmle sosyalizm arasındaki savaşımın -karşı-devrimin kesin bir zafer kazanmadığı ya da kapitalizmin

tam olarak restore edilmediği anlamında sürdürdüğünü,

b) Özellikle Rusya'da ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinde proletarya diktatörlüğünün, kitlelerin devrimci şiddeti olmadan ve var olan devlet aygıtları zorla yıkılmaksızın yeniden kurulabileceğini, yani kapitalizmden sosyalizme barışçı yoldan da geçilebileceğini,

c) Ukrayna, Tacikistan ve diğer bazı ülkelerde, bir yere kadar klasik kapitalizme ve üretim araçlarının dar anlamda özel mülkiyetine karşı çıkmakla (ya da çıkar görünmekle) birlikte, onun yerine tekelci-bürokratik devlet kapitalizminin geçirilmesinden yana olan eski, revizyonist parti bürokrasisinin komünist ve böylesi bir dönüşümün sosyalist olarak nitelendirilebileceğini,

d) Kruşçev, Brejnev ve Gorbaçov dönemi Sovyetler Birliği'nin sosyal-emperyalist olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğunu (Tüm Birlik Bolşevik Komünist Partisi Çekoslovakya'nın ve Afganistan'ın işgalini doğru görmektedir.) vb. savunmaktadırlar. Ancak, 1980'li yılların sonlarında revizyonist SBKP'nin içinden çıkan ve Gorbaçov kliğinin çıplak revizyonizmine karşı oluşan bir tepki hareketi niteliği taşıyan bu partiler,

a) İdeolojik evrimlerini tamamlamamış olmanın yanısıra içlerinde farklı ve bir ölçüde karşıt eğilimleri de barındırmakta ve,

b) Görece geniş bir üye sempatican kitlesine ve siyasal ortamın devrimci olduğu Rusya'da önemli bir siyasal ve örgütsel etkiye sahip bulunmaktadır. Bu koşullar altında giderek daha fazla sola yaklaşmakta ve Marksizm-Leninizm'den giderek daha fazla etkilenmekte olan bu partiler içinde yeni saflaşmaların olması ve Rusya'da oportünizmden ve revizyonizmden arınmış, kitlesel bir Marksist-Leninist komünist partisinin oluşması olanağının arttığı rahatlıkla söylenebilir. Bu iki partinin 1990 yılında hazırlanmış olan programlarının, bugünkü ideolojik konularını tam olarak yansıtmaması da, onların görece hızlı bir değişim süreci yaşamakta olmalarının bir sonucudur. Sosyal-demokratizme karşı çıkan, ama revizyonizmi neredeyse Kruşçev-Brejnev çizgisinden ibaret gören iki partide de, Fidel Castro'nun, Mao Zedung'un, Kim İl Sung'un vb. çizgilerini de Marksist-Leninist olarak görme eğilimi egemen gözüküyor. Uluslararası komünist hareket içindeki güçlerin de etkisiyle, özellikle Rusya Komünist İşçi Partisi, Enver Hoca'nın ve AEP'nin Marksist-Leninist çizgisine daha sıcak bakma eğilimi içindedir. Öte yandan, D. Perinçek'in İşçi Partisi adlı revizyonist çetesinin, özellikle Rusya Komünist İşçi Partisi'yle çeşitli kanallardan bağ kurmaya ve onu kendi sağ Maoist çizgisine çekmeye çalıştığı da biliniyor ve gözleniyor. Onların bu çabaları, Kasım 1994'de Moskova'da yapılan Uluslararası "Stalin Semineri" sırasında MLKP-K temsilcisi tarafından bir ölçüde de olsa sergilendi. Ancak bu alanda daha fazla çaba harcanması gerekiyor.

Daha çok Leningrad'da, ama belli ölçülerde Moskova'da ve diğer kentlerde de örgütlü olan Tüm Birlik Bolşevik Komünist Partisi'nin 100.000 dolayında aktivistinin yanısıra 500.000 işçi ve emekçiyi çatısı altında topladığı sanılan Trudava Rusiye (Rusya

Emekçileri) adlı bir cephesel kitle örgütü bulunuyor.

Başında Zuganov'un bulunduğu Rusya Federasyonu Komünist Partisi, RKİP ve TBBKP'nin sağında yer alan ve sosyal-demokratik siyasal bir çizgiye sahip bir örgüt. 3-4 Ekim 1993'de parlamentonun bombalanması ve devrimci güçlerin ve kitlelerin de yer aldığı sokak çatışmalarının ardından Yeltsin kligi, Ruts koy-Hasbulatov kligini devredışı bırakmış, ardından da Moskova'da sıkıyönetim ilan etmişti. Bu olayların ardından 12 Aralık 1993'de yapılan genel seçimlere, 3-4 Ekim 1993 olayları sırasında yapılan katliamı protesto amacıyla katılmayan RKİP ve TBBKP'nin tersine katılan RBKP, 450 üyeli Duma'da 64 sandalye elde etmişti. RKİP ve TBBKP, yabancı sermayeye karşı ulusal sermayenin çıkarlarını savunduğunu belirttikleri 300.000 üyeli RBKP'nin tabanında çok sayıda komünist ve komünizm sempaticanı bulunduğunu belirtiyorlar. Yazılı bir programı olmayan ve orta erimde dağılmaya ve devrimci öğelerini, RKİP ve TBBKP yararına yitirmeye aday gözükken RBKP'nin 1994'ün ikinci yarısında yapılan son kongresinde, Zuganov'un başını çektiği parti önderliği sert eleştirilere ve sosyal-demokratik bir çizgi izlediği yolda suçlamalara hedef oldu.

RKİP YÖNETİCİSİ V. ANPİLOV İLE GÖRÜŞME

Tanışma sözlerinden sonra söz alan (Rusya Komünist İşçi Partisi Yöneticisi) Anpilov, Uluslararası "Stalin Semineri"nin kendileri için bir ilk deneyim olduğunu, gelecekte de buna benzer toplantılar düzenlemeyi düşündüklerini belirtiyor ve insanın insan tarafından sömürülmesine ve bunun kaynağı olan özel mülkiyete karşı savaşım veren komünistlerin, ideallerini kararlılıkla savunmaları gereğine değiniyor. Rusya'daki komünistlerin başka ülkelerdeki, kendi hak ve çıkarları uğruna savaşım veren işçilerin ve halkların deneyimleri konusunda bilgilenme gereksinimi duyduklarını

anlatan Anpilov komünist parti ve gruplar arasında daha yoğun bir enformasyon akışından ve daha sıkı ilişkilerden yana olduklarını dile getiriyor. Gene o, uluslararası komünist hareket içinde sosyal-demokratizme, oportünizme ve revizyonizme karşı savaşımları son derece önemli gördüklerini, Sovyet halkının ikinci dünya savaşında faşizme karşı kazandıkları zaferin 50. yıldönümünde (Mayıs 1995) komünist güçlerin yeni bir uluslararası toplantısının yapılmasını gerekli gördüklerini belirtiyor. Kendisinin bir bilim adamı değil bir militan olduğunu söyleyen Anpilov sözlerine şöyle başlıyor:

Uluslararası komünist hareket içindeki sosyal-demokrat eğilime karşı savaşımları geliştirmek çok önemlidir. Rusya'daki geriye dönüşün asıl nedeni de budur. Asıl savaşım, kapitalizmle sosyalizm arasındaki savaşım değildir. Rusya'da bu savaşım bitmemiştir. Sosyalizm düşmanları henüz kesin bir zafer kazanmamışlardır. Uluslararası komünist hareket, Rusya'daki sosyalist yanını desteklemelidir. Biz North Star Copass'ın (Kanada'da "Sovyet Halkının Duyarlı Dostları" adlı bir dernek tarafından yayınlanan aylık dergi-bn) yalnızca bizim partimizi desteklemesini istemiyoruz. Sovyetler Birliği ile ilgili tüm materyalleri toplamanız ve bunları İngilizce olarak yayımlamanız son derece önemli ve yararlı bir iş. Ama biz, komünist idealler uğruna savaşım verilebileceğini ve verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Demokrasi aynı zamanda ve çoğulculuk uğruna savaşmadan değil, komünizm uğruna savaşmadan söz ediyorum. Demokrasi terimi, düşmanlarımıza aittir. Genel olarak demokrasi değil, ama sosyal-demokrasi olumlu bir geçmişe sahiptir; o, emekçi halkın iş ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynadı....

Eğer Nina Andreyeva bizim gazetemizde yazmak isterse ona sayfalarımızı seve seve açarız. Bu birlik ortamını güçlendirecektir. Komünistlerin birliği olayında esas olan söz değil eylem olmalıdır. Burada, Züganov'un

partisine, Rusya Federasyonu Komünist Parti'sine değinmek istiyorum. Bu partinin tabanı, kitlesi komünisttir. Ancak, Züganov yoldaş ulusal sermayeyi desteklediğini söylüyor. Biz ulusal sermaye ile uluslararası sermaye arasında önemli bir ayrım görmüyoruz. Uluslararası sermaye ulusal sermayeyi, ulusal sermaye de uluslararası sermayeyi destekler. Dolayısıyla, biz de başka ülkelerin komünistlerinin desteğine gereksinim duyuyoruz...Biz, Züganov'un partisinin tabanının, liderlerinin sosyal-demokratik görüşlerine hoşgörü ile bakmasını kabul etmeyiz. Aynı durum Gorbacov'la partinin tabanı arasındaki ilişkide de görülmüştü. Lenin'in de dediği gibi, gerçek bir M-L partide her militan liderlerden, liderler de her militandan sorumlu olmalıdır. Böyle olmadığında işçileri ve halkı aldatmış olursunuz...

Stalin büyük bir addır. Ama İtalya'daki yoldaşların yaptığı gibi, Stalin'in adını yinileyip durmanın ötesinde bir şey yapmayanlar, bununla yetinenler, uluslararası komünist harekete yarardan çok zarar getirecektir. Böyle bir tarz, insanı komünist yapmaya yetmez. Stalin, emekçilerin ve sosyalizmin düşmanlarına göz açtırmadı. Stalin'i savunmak böyle yapmakla olanaklıdır.

(Bu arada Kanadalı yoldaş, Anpilov'un, Amerikalı ve Kanadalı Marksist-Leninistlerin Ocak 1995'de yapılacağını belirttiği ilk kongrelerine davet ediyor. Anpilov'un bu kongrede konuşmasının, eski Sovyetler Birliği'nde neler olup bittiğinin anlaşılmasına önemli katkıda bulunacağını, durumu iyi kavramayan bir çok içtenlikli devrimcinin üzüntü içinde olduğunu, sorunu yakından gözlemleyen biri olması nedeniyle onun vereceği bilgilerin Kuzey Amerikalı yoldaşlar için büyük değer taşıyacağını söylüyor. Anpilov'da daveti olumlu karşılıyor ve kararı parti MK tarafından kesinleştirileceğini belirtiyor.)

Stalin'den önceki partiyi-partileri karşılaştırdığınızda ne gibi farklılıklar görüyorsunuz? Stalin'den önce ve sonra, ülkenizdeki komünist hareketin durumunu karşılaştırdığınızda nasıl bir sonuca varıyorsunuz?

Stalin zamanında devleti yöneten bir parti olarak SBKP, kendi tabanıyla, işçilerle bağlı olan bir partiydi. Stalin'in ölümünden ve 1956'daki 20. Kongreden sonra Kruşçev partinin sınıfsal niteliğini yadsıdı. Bu dönemde parti, sınıfsal niteliğinden uzaklaşmaya başladı. Bu siyasal revizyonizmi ekonomik revizyonizm izledi. 1972'de Kosigin ve Brejnev'in gerçekleştirdikleri ekonomik reformlar, kârı merkeze koydular. Stalin zamanında ekonominin amacı, emekçi kitlelerinin istemlerinin karşılanmasıydı. Bu sosyalizmin temel hedefidir. Stalin'den sonra, ilk başta siyasal revizyonizm geldi; sonra sosyalizmden kapitalizme dönüş başladı. Ve kâr, ekonomik etkinliğin başlıca amacı haline geldi. Özetlemek gerekirse, daha sonra adım adım kapitalizmin restorasyonu gerçekleştirildi.

Kruşçev ve onun siyasal revizyonizmi üzerinde biraz daha durabilir misin?

Kruşçev'in revizyonizminin temeli, partinin sınıftan koparılmasından oluşuyordu. Ona göre, sınıf savaşımı artık sona ermişti. Bu basit bir hata değil, komünist harekete karşı işlenmiş bir suçtu. Bu revizyonizm aynı zamanda idealist bir tarih görüşü doğrultusunda atılmış bir adım anlamına geliyordu. Sınıflar, bizim düşüncemizden bağımsız olarak vardır. Sınıflar var olduğu sürece sınıf savaşımı da var olmaya devam edecektir. Kruşçev idealizme vardı ve idealizm kaçınılmaz olarak onu burjuva felsefesine götürdü. O ekonomi alanında da bazı denemelere girişti. Materyalist bakış açısından uzaklaştığı ölçüde o, ekonomiyi volontarist bir yaklaşımla yönetmeye başladı...

Kruşçev, Sovyet ve Çin halklarını karşı karşıya getirdi. Bu, uluslararası komünist hare-

kete karşı işlenmiş büyük bir suçtu. Kruşçev iki büyük partiyi karşı karşıya getirdi ve uluslararası komünist hareket içinde bir bölünme başlattı. O önceleri Kübalılar'a kendilerini savunmaları için füze verdi. Daha sonra ise, F. Castro'nun itirazlarına karşın bu füzeleri Küba'dan çekti. Bu, Küba halkına ve Castro'ya saygısızlıktı. Kruşçev, diğer partilerle ilişkilerinde şovenist bir tutum takındı; başka ülkelerden yoldaşlara değer vermedi. Her ülkenin devriminin kendine özgü sorunları ve kendi özgünlüğü vardır. Kruşçev bunları dikkate almadı, diğer partilere karşı yoldaşça bir davranış göstermedi.

Sizin, Kruşçev'in, başka ülkelerin partileriyle kardeşçe ilişkilere son verdiğini düşündüğünüzü görüyoruz. Peki, Kruşçev'in sosyalizme barışçı yoldan geçilebileceğini savunması da onun revizyonizminin bir belirtisi değil mi?

Komintern'in Başkanı Georgi Dimitrov, savaşımın biçiminin güç ilişkilerinin durumuna bağlı olduğunu söylemişti. Öyle olabilir ki, güç ilişkileri (ya da dengesi) yarın, sosyalizme barışçı geçişe olanak verebilir. Bugün Rusya'da, Sovyetler Birliği'nde barışçı savaşım olanakları vardır. Biz kendimizi, burada Rusya'da karşı-devrimi durdurmakla ve 1917 Ekim Devrimi'ni sürdürmekle yükümlü görüyoruz. Bu bizim, uluslararası komünist harekete karşı da bir yükümlülüğümüzdür. Araçlar, yollar değişebilir. Geçen Ekim ayında (Ekim 1993'te parlamentonun bombardıman edilmesi-bn) düşmanlarımız, askeri güç kullanmaya hazır olduklarını gösterdiler. O halde bizim de bu olasılığı hesaba katmamız gerekir. Fakat bu, elimize silah alıp sokağa çıkmak anlamına gelmiyor. Ordunun içinde çalışmalıyız, kitleler içinde siyasal çalışma yapmalıyız vb. Köylülerin ve işçilerin oğulları olduklarını gözönüne aldığımızda, generalerin bile Yeltsin'in dostları olup olmadıkları tartışmalıdır. Dolayısıyla burada, askeri yoldan karşı-devrimi durdurmak, her alanda, bütün cephelerde çalışmaktan geçer.

Lenin "Marksizm ve Ayaklanma" adlı makalesinde bu konuyu işledi.

Kruşçev'in reklamını yaptığı barışçı yol, Sovyetler Birliği dışındaki ülkelerde çok daha büyük bir yanılısama anlamına geliyordu. Başka ülkelerde, burjuva demokrasisi konusunda çok daha yaygın bir hayal birikimi vardı ve dolayısıyla barışçı yol sorununa ilişkin bu yanılsamalar -özellikle burjuva-demokratik ülkelerde- çok önemli bir sorundu.

Sosyalist bir ülke olarak Sovyetler Birliği'nin varlığı, devrimci hareketin gelişmesi için büyük bir destektir. Sosyalizme barışçı geçiş olanağının doğmuş olması, Kruşçev'in bir erdemi değil, Büyük Ekim Devrimi'nin bir armağanıydı. Barışçı yolun mu, askeri yolun mu geçerli olacağı, yalnızca gelişmiş kapitalist ülkelerin değil, diğer ülkelerde de güç ilişkilerine bağlıdır. Hiç bir olasılığı dışlayamayız. Marks'ın kendisi de, iki ayrı yoldan söz ediyordu. Marksizm'e göre sosyalizm ve komünizm tarihin doğal gelişmesinin ürünüdürler.... Ama sosyalizme geçiş ancak proletarya diktatörlüğüyle olur. Olayın özü, esası budur. Biz bu ülkede sosyalizmi restore ettiğimizde proletarya diktatörlüğü kurulacaktır. Ama bu, nüfusun çoğunluğunun, yalnızca emekçi halkın değil, toplumun çoğunluğunun çıkarlarını gözetken bir diktatörlük olacaktır. Diyalektikçe göre, bu diktatörlük, insanlığın demokrasi doğrultusunda önemli bir ileri adım atması anlamına gelecektir.

Size göre, Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin restorasyonu ne zaman tamamlandı ya da başladı?

Rusya'da kapitalizm ile sosyalizm arasındaki savaşım sürmektedir. Ekim Devrimi'nden sonra toplumun bir kesimi, insanlığın bir kesimi sosyalizme karşı savaşımını sürdürdü. O zaman genç bir politikacı olan Churchill, Bolşevik devrimini beşikteyken boğmak gerektiğini söylüyordu. İkinci Dünya Savaşı gelindiğinde faşizm, tüm insanlık için bir tehdit haline gelmişti. O zaman,

ancak sosyalizmin insanlığı faşizm felaketinden kurtarabileceği görüldü. (1953-59 yılları arasında ABD Dışişleri Bakanı-bn.) John Foster Dulles, sosyalizmi cepheden bir savaşla yenemeyeceklerini söyledi. Bu yüzden emperyalistler, Sovyetler Birliği'ni çökertmek için örgütledikleri gizli savaşta milyonlarca ve milyonlarca dolar harcadılar.. SSCB'nde kapitalizmin restorasyonu tehlikesi, demek ki, Ekim Devrimi'nin yapıldığı günden beri hep vardı... Dünyada koşulların devrim için daha elverişli hale gelmesini bekleyemeyiz. Biz Rus komünistlerinin uluslararası komünist harekete karşı görevi, burada, Rusya'da karşı-devrimi durdurmaktan geçiyor. Ve bizim dayanışma gereksinimimiz var. Çünkü komünizmin geleceği, burada, bu ülkede belirlenecektir. Dolayısıyla, lütfen bizim dayanışma dileğimizi ve çağrımızı yoldaşlarınıza iletin.

Bu dileğinizi gereken yerlere iletteğimizden emin olabilirsiniz yoldaş. Sormak istediğimiz bir başka konu ise Rusya'daki değişik komünist örgütlerin programatik farklılıkları konusu. Bu konuda neler düşündüğünüzü söyleyebilir misin? Birliğin, savaşım yoluyla elde edilmesi ve ilkeli olması gerektiğinden söz etmiştin. Bizim burjuva basının parıltılı sayfalarına yansıyan haber ve bilgilerden ciddi ve güvenilir sonuçlara varmamız olanaksız. Türkiyeli komünistler, bu farklılıkları özellikle merak ediyorlar. Öte yandan, Kanada'da komünistlerin birliği konusunda büyük bir ideolojik karışıklık yaşıyor.

North Star Cumpass'ın tarzı çok iyi. Çünkü İngilizce evrensel bir dil. Sizin ülkenizde, bizim de yardımımızla teorik bir dergi çıkarılabilir.. Dünyanın her yanındaki komünist örgütlerin önde gelen kişilerinden, partilerin temel sorunlara ilişkin görüşlerini dile getirmeleri istenebilir. North Star Cumpass'ta çoğunlukla Rusya'yla ilgili haberler çıkıyor. Ama, komünist hareket evrensel bir olay. Bu hareket nedir, biz ne istiyoruz? Temel sorun budur. Zenginliklerimizi, de-

neyimlerimizi birbirimize aktarabilmeliyiz. Bu, büyük bir adım olurdu. Eğer bunu yapabilirsek, o zaman yüzyüze gelebiliriz. İtalya'ya bir bakın. Yeniden Kurulmuş Komünist Partisi. Bu, komünist bir partidir. Değişik kentlerde bir dizi başka örgüt var. Onlara, Yeniden Kurulmuş Komünist Partisi içinde komünistler olup olmadığını sorduğumda bana olumlu yanıt veriyorlardı. Yeniden Kurulmuş Komünist Partisi'nin komünist olup olmadığını sorduğumda ise, olumsuz yanıt veriyorlardı. Aynı görüntüye Zuganov'un partisi bağlamında rastlıyoruz.

Zuganov'un partisi, programına uygun bir etkinlik sürdürüyor mu?

Zuganov'un partisinin bir programı yok. Tezleri ve görüşleri sosyal-demokrat nitelik taşıyor. Onlar, özel mülkiyet ile toplumsal mülkiyetin barış içinde bir arada yaşamasını savunuyorlar. Sonra, "halk iktidarı" biçiminde soyut bir tezleri var. İktidar ya burjuvazinin elindedir, ya da proletaryanın. Üçüncü bir yol, ara bir yol yoktur ve olmaz.... Zuganov'un partisi, ulusal sermayenin çıkarlarını savunuyor. Oysa Lenin, Rusya'da özel mülkiyeti savunan bu partinin tersine, bunalımdan çıkmanın yolunun özel mülkiyetin kaldırılmasından geçtiğini söylemişti. Zuganov, toplumsal devrimin önemini, en azından kabul eder görünüyor. Ama bu tutumu, savaşımın, ürünü sonucudur. Komünist hareket büyük bir tehlikeyle yüzyüzedir. Bazıları, Komünizm bayrağı altındaymış gibi gözüküyorlar; ama aslında komünizme düşmandırlar.... Uluslararası komünist hareketin birliği yeniden sağlanmalı ve Komintern'i -biçiminin nasıl olacağından bağımsız olarak tartışıyor-yeniden diriltmeliyiz. İlkelerimizi savunmak zorundayız. Kim olduğumuzu, neyi savunduğumuzu açık bir biçimde ortaya koymalıyız.

Sizin partinizle Nina Andreyeva'nın Partisi (Tüm Birlik Bolşevik Partisi-bn.) arasında ne gibi programatik farklılıklar var?

İki parti arasında ciddi bir görüş farkı yok. Bizim partimiz başından beri bir eylem partisi olmuştur. Komünistlerin görevi, yalnızca birşeyler söylemek ya da yazmak değil, en zor koşullarda bile bir şeyler yapmaktır. Örneğin, N. Andreyeva, sosyalist devrimi bir ikinci baskısından, biz ise sosyalist devrimin sürdürmekten söz ediyoruz. Ve biz eyleme geçtik. Tüm Birlik Bolşevik KP'den bir çok yoldaş fabrikalardaki ve sokaklardaki savaşımelerde bizimle birlikte hareket ediyor. Biz, iki partinin birliği için savaşım vermemiz gerektiğini düşünüyoruz. Böyle bir sorunumuz var. Belki de bunun gerçekleşmemesinde önderler arasındaki yarışmanın bir rolü vardır. İki partinin de liderlerinin Moskova'da kaldıkları, Moskova'nın uzağında başka yerlerde kaldıkları biçiminde spekülasyonlar var. Moskova'da daha güçlü bir biçimde savaşım vermeliyiz. Çünkü ülkenin siyasal merkezi burasıdır.... N. Andreyeva'nın partisiyle bizim partimiz arasında ciddi bir programatik farklılık yoktur. N. Andreyeva bir teorisyen olarak Rus komünist hareketi içinde son derece önemli bir rol oynamaktadır.

Arnavutluk'u ve Enver Hoca'yı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Eskiden Arnavutluk'u ve Enver Hoca'yı çok az tanıyorduk. Hoca'nın teorik görüş açısını ve uluslararası komünist hareket içinde oynamış olduğu rolü şimdi yeni yeni değerlendirmeye başlıyoruz. Dolayısıyla şu anda bir şeyler söylemem zor. Uluslararası komünist hareket içinde yalıtıldığı tüm bir dönem boyunca, Hoca'nın takındığı tutuma saygı duyuyoruz. SBKP'nin AEP'ni yalıtması, Kruşçev'in siyasetinin, SBKP'nin şovenist siyasetinin bir sonucuydu.... Biz uluslararası komünist hareket içinde değişik bakış açılarının olabileceğini, çoğulculuğu kabul ederiz. Ancak doğru tektir. Dolayısıyla, tek olan doğruya ulaşma savaşımını da kabul ederiz. Materyalistler, her konuda tek doğru olduğunu savunurlar. Ya Zuganov komünisttir ve o durumda Anpi-

lov komünist değildir, ya da Anpilov komünisttir ve o durumda Zuganov komünist değildir... Ve şu da çok önemlidir: Tek başına olan, partisiz olan kişi bir hiçtir. Savaşımı, ancak parti aracılığıyla sürdürebiliriz. Fakat bir ülkede birden fazla komünist partisi olamaz. Bunun, gerçekleştirilmesi ne denli güç bir iş olduğunu şimdi daha iyi anlıyoruz. Bizim için önemli olan ilkelerdir. Andreyeva ve partisizle birlik konusunu bu bağlamda anlamanız gerekir.

Bununla bağlantılı olarak Komintern konusuna değinmek istiyorduk. Yeni bir enternasyonalin kurulması olanakları ve bunun zamanlanması konusunda neler düşünüyorsunuz?

Ben Komintern'den yanayım; ancak bu konunun ihtiyatlı bir biçimde ele alınması gerekiyor. İşlerin ve uluslararası komünist hareketin birliğinin temposunu hızlandırmak komünistlerin görevidir elbette. Ama bu, 1930'ların Komintern'inin yinelenmesi olmayacaktır. Komintern olmaksızın, tüm dünyada komünistlerin birliğini sağlamaksızın burada, Rusya'da zafer kazanmak olanaksızdır.

Orta Asya'daki eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'daki durum ve Türkiye'nin bölgeyle ilişkisi konusunda neler düşünüyorsunuz?

Biz komünist bir dünyadan, iktidarın emekçilerin elinde olacağı bir dünyadan yanayız... Orta Asya bölgesine nüfuz etmeye çalışan güçler arasında Türkiye de yer alıyor. Türkiye, kısmen dinin yardımıyla, ama daha çok bir burjuva devlet olarak bölgeye girmeye çalışıyor. Öte yandan, Suudi Arabistan tarafından desteklenen bir islami yayılma var. Biz şu anda bu yayılmaya karşı direnebilecek bir güçten yoksunuz. Ancak, Orta Asya Cumhuriyetlerindeki komünistler üzerlerine düşeni yapıyorlar. Tacikistan'daki seçimin sonuçlarına bir göz atalım. Bu ülkenin ekonomik durumu çok kötü. Tacikistan, Rusya'nın emperyal hırsı nedeniyle değil, coğrafik ve doğal nedenlerden

ötürü Rusya'ya bağımlıdır. Rusya kapitalizmden kurtulmadan Tacikistan'ın tam kurtuluşu olanaksızdır. Bu ülkede devlet başkanlığı seçimlerinin sonucu komünistlerin güçlenmekte olduklarını gösteriyor. Ancak, güçsüz oluşu yüzünden Tacikistan, askeri ve ekonomik bakımlardan Rusya'ya bağımlıdır. Gerek bu cumhuriyet ve gerekse Rusya için, bunalımdan çıkış yolu, sosyalizmin ve SSCB'nin restore edilmesinden geçmektedir.

Bir ölçüde değinmiş olduğunuz bir başka konuya geçelim. Rusya'nın Akdeniz ve Balkanlar'daki rolünü biraz daha açarmısın? Ülkenizin, Balkanlar'la ilişkisi konusunda neler düşünüyorsunuz?

Genel olarak dünyadaki durumu incelemekten Balkanlar'daki durumu anlayamayız. Sovyetler Birliği'nin bir devlet olarak ortadan kalkmasından sonra dünyada barış kalmamıştır. Somali'yi, Ruanda'yı, Haiti'yi, Irak'ı vb. anlamadan Balkanlar'ı anlayamayız. Şimdi Akdeniz'de Sovyet donanması yok. Buna karşın bölgede daha fazla askeri etkinlik var. NATO yalnızca Akdeniz'de değil, Balkanlar'da ve Karadeniz'de de gücünü ve etkisini artırmaya çalışıyor. Bu denizde kıyısı olmadığı halde ABD ve bağlantıları Karadeniz'e de egemen olmaya çalışıyorlar. ABD ve NATO, Türkiye'nin askeri gücüne de dayanarak yapmaya çalışıyor bunu. Bu siyaset, bölgeye barış değil, savaş getirir.

Son sorumuz, diğer cumhuriyetlerdeki komünistlerle ilişkileriniz üzerine olacak. Partiniz, esas olarak Rusya'da mı örgütlüdür? Yoksa diğer cumhuriyetlerde de kardeş partileriniz var mı?

Diğer cumhuriyetlerde komünizmin ilkelereğini savunan ve bizim dostlarımız olan kardeş partiler var. Sovyetler Birliği'ndeki komünist hareket açısından en önemli ülke Rusya'dır. Biz Diğer cumhuriyetlerdeki komünistlerle -örneğin Ukrayna ve Belorusya örneklerinde olduğu gibi- ilişki kurmaya karşı değiliz. Ancak, biz başka ülke-

lerdeki komünistlerin içişlerine karışma yanlısı değiliz. Geçenlerde Kiev'de büyük bir gösteri oldu. Şimdi komünist partisi Ukrayna'da parlamenter yoldan yeniden iktidara gelmiş bulunuyor. Bu, sosyalizme barışçı yoldan geri dönülebileceğini gösteriyor. Bu, Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin bir özgünlüğü. Biz bu savaşı destekliyoruz. Eğer Ukraynalı komünistler, elkonmuş olan parti mülklerinin bir bölümünü geri alabilirlerse, bizim de burada böyle bir girişimde bulunmamız gerekir. Eğer Züganov komünist ise, partinin mülklerinin geri verilmesini istemeli, bunun için savaşım vermelidir. Komünistçe davranmak böyle olur yoksa ulusal sermayeyi savunmakla olmaz. Eğer Ukraynalı komünistler bunu yapabiliyorlarsa çok iyi; bu bize de verilmiş bir destektir. Bizim Tacikistanlı ve Gürcüstanlı komünistlerle çok iyi ilişkilerimiz var. Ancak bunlar kendiliğinden gelme ilişkileridir. Bu ilişkileri sürdürmek çok zor oluyor.

TÜM BİRLİK BOLŞEVİK KOMÜNİST PARTİ YÖNETİCİSİ A. LAPİN'LE GÖRÜŞME

Partimiz, Rusya'daki durumu, ulusal bir çöküşün eşiği olarak değerlendirmektedir. Resmi verilere göre bile, nüfusun % 93'ü, resmi yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürdürmektedir ve nüfusun % 45'i minimum fiziksel gereksinimlerini karşılayabilecek durumda değildir. Rusya devlet televizyonu bile, soğukta ölen insanlar ya da açlıktan bayılan insanlar olgusunu gizleyemiyor. Eğitim, bilim ve kültür etkinlikleri hemen hemen durmuştur. Resmi verilere göre geçen yıl (1993) ülkemizin kentlerinde ve kırlarında 150.000 kişi cinayete kurban gitmiştir. Sovyet ordusu dokuz yıl süren Afganistan savaşında 14.000 asker yitirdi. Bu, ülkemizdeki insanların öldürülme olasılıklarını, Afganistan'da savaşan askerlerinin yüz katı olduğunu göstermektedir. Üretim düşmekte, ülkenin yıkımı ilerlemekte ve soğuk ve açlık çok sayıda insanın ölümüne yol açmaktadır. Sınai yapımız

bütünüyle çökmek üzeredir. Geçen yıl, ekime ayrılmış alanların % 90'ını gübrelenemedi. Petrol, kereste diğer hammaddeler ve yapay gübre, damping fiyatlarıyla ihraç edilmektedir. Politik görüşleri farklı da olsa pek çok kişi, Rusya'nın bir soykırım karşı karşıya olduğu görüşünde birleşmektedir. Geçen yıl Rusya'nın nüfusu % 13 oranında azaldı. Gene geçen yıl, Leningrad'da doğan çocukların sayısı, bu kentten Büyük Yurtsever savaş'taki (900 gün sürenbn.) kuşatması sırasında doğan çocukların sayısından daha azdı. İç siyaseti tam bir fiyasko olan bu rejim, ancak bir soykırım rejimi olarak nitelendirilebilir. Tarih, iç siyaseti fiyaskoyla sonuçlanan rejimlerin bunu maceracı bir dış siyasetle örtmeye çalıştıklarını göstermektedir. Ülkemizde faşist bir rejimin kurulması olasılığının artmasının nedeni işte budur. En azından son dönemde, Rusya yönetiminin büyük devlet şovenizminin belirtileri gösterdiği ortadadır. Bu yüzden ki, bugünkü yönetimin Kafkasya siyaseti kaygı yaratıyor. Tarih Rusya'nın sosyalist bir ülke olması ya da yok olması dışında bir alternatifin olmadığına karar vermiştir. Ulusumuz ya ortadan kalkacak, ya da sosyalizmin kırmızı bayrağı altında yeniden dirilecektir. Rusya'daki bu günkü rejimi para, kredi ya da diplomasi yoluyla destekleyenlere, bu ülkede faşist bir diktatörlüğün kurulması halinde bunun, kendilerinin denetimi altında kalabileceği yollu düşüncelerinin ham bir hayal olduğunu anımsatırız. Rejimin Kafkasya ve Orta Asya siyasetinin yakından izlenmesi, onun giderek daha fazla, büyük devlet şovenizmi siyaseti haline gelmekte olduğunu gözler önüne serecektir. İç siyaseti fiyaskoyla sonuçlanan bütün rejimlerin çareyi, maceracı bir dış siyasete yönelmede aramaları nesnelere doğası gereğidir. Bu rejimlerden kaynaklanan tehlikeleri ortadan kaldırmının yolu, bu rejimi ortadan kaldırmaktan geçer. Rusya'nın nükleer bir devlet olduğu, Rusya'da çok sayıda nükleer güçle çalışan elektrik santrali ve kimya işletmesi olduğu ve bir siyasal istikrarsızlık durumunda bü-

tün bunların, Çernobil felaketinden çok daha kötü ve çok daha tehlikeli bir çevre felaketine yol açabileceği unutulmamalıdır. Etnik gerginliklere gelince, bu sorunların çözümünün tek yolunun da SSCB'nin yeniden kurulmasından geçtiğini belirtmeliyim. Bu iki yoldan yapılabilir: Birincisi, tekelci burjuvazinin yoludur; ama bu, SSCB'nin değil, Rus Çarlığı'nın ikinci baskısı olur. İkincisi, SSCB'nin tabandan restore edilmesidir; Ekim devriminin bir ikinci baskısı ve ülkemizde sosyalizmin restorasyonu. Tarih, bu ülkede SSCB olmadan sosyalizmin ve sosyalizm olmadan SSCB'nin olamayacağı kararına varmıştır. Ve sosyalizm olmadan, dünyanın altıda birini kaplayan bu topraklarda sosyalizm olmadan barış olamayacağı gibi, Rusya sosyalist olmadan onun komşuları da barış yüzü görmez.

...Zuganov'un Krasnoyarsk'taki konuşmasından, ABD sermayesinin, onun partisinin -Rusya Federasyonu Komünist Partisi- iktidara gelmesine yardımcı olacağı anlaşılıyor. Eğer bu parti iktidara gelirse bu, kapitalizmin, sosyalizmin kıvılcık bayrağı altında kurulması anlamına gelecektir. Bunun sos-

yalizmle, uzaktan yakından bir ilgisi olmayacaktır. Bu, Latin Amerika ülkelerinde görülen bağımlı kapitalizmin sosyal-liberal bir ikinci baskısı olacaktır. Zuganov'un partisi, bugünkü durumuyla sosyal-demokrat bir parti bile sayılamaz. O, klasik türden bir liberal parti durumuna gelmiştir. Çünkü Sosyal-demokratlar, proletarya diktatörlüğüne kadar götürmemekle birlikte sınıf savaşımı olgusunu kabul ederler. Rus işçileriyle Rus kapitalistlerinin dayanışmasından söz eden Zuganov, sınıf savaşımı düşüncesinin kendini reddetmektedir. Bu yüzden biz, başlıca görevimizin Zuganov'un neo-Gorbaçovist partisini siyasal olarak yenilgiye uğratmak olduğunu düşünüyoruz. Sovyet komünistleri acılı ve kanlı deneyimleri sonucunda, Marksizm-Leninizm'den sağa ya da 'sol'a herhangi bir sapmanın eninde sonunda revizyonizme ve karşı-devrime yol açtığını öğrendiler. Bu yüzden bu gün, temel görevlerimizden biri, Lenin'in ve Stalin'in kıvılcık bayrağının arlığını korumak, revizyonizmin sağ ya da 'sol' tüm belirtilerini ortaya çıkarmak, eleştirmek ve mahkûm etmektir.

RWANDA'NIN DÜNÜ BUGÜNÜ

COĞRAFİK GİRİŞ:

Rwanda, Ekvator'un hemen güneyinde, batısında Zaire, kuzeyinde Uganda, doğusunda Tanzanya ve güneyinde Burindi bulunan ve denize kıyısı olmayan bir ülkedir.

Ülkenin yüzölçümü 23,338 kilometrekare ve nüfusu 7.1 milyondur. Nüfus üç etnik gruptan oluşmuştur: Hutu'lar (yüzde 85), Tutsi'ler (yüzde 14) ve Tva'lar (yüzde 1). Tva'ların, ülkenin en eski sakinleri olduğu sanılmaktadır. Hutu'lar ve Tutsi'ler aynı dili konuşurlar ve akrabadırlar. Ortalama nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 304 kişi olan Rwanda, Afrika'nın nüfus yoğunluğu en yüksek ülkesidir.

Rwanda dağlık bir ülkedir. Ovaları sıcak ve nemli ve yaylaları daha serin olan Rwanda, tropik bir iklime sahiptir. Ortalama ısı 14 derecedir. Ortalama yıllık yağış 100-125 cm. olup yağışların en yoğun olduğu dönem şubat-mayıs arasındır.

Ekonomi hemen hemen bütünüyle tarıma ve mera çiftçiliğine dayanır. Ekonomik olarak aktif nüfusun yüzde 93'ü yaşamlarını geçimlik tarımdan ya da tarım ürünlerinin işlenmesinden sağlarlar. Pazar için üretilen en önemli ürünler dış satım gelirinin yüzde 74-82'sini karşılayan kahve ile çay ve pirootumdur. Başka ülkelere satılan başlıca mineraller kalay, lasiterit ve volframittir.

1989'da, "...imalat sanayisi, enerji ve inşaat dallarını içeren sanayi sektörü, nüfusun yüzde 3'ünü istihdam ediyordu." ('Europa World Year Book: 1993', Cilt 2, Londra; 1993; s. 2,421)

Dolayısıyla işçi sınıfı çok küçüktür: 1966'da, "... geçici ya da sürekli olarak ücret karşılığı istihdam edilenlerin sayısı 84,000 dolayındaydı." (Randall Fegley, 'Rwanda', Oxford; 1993; s. XXVII).

Bu, nüfusun yüzde 1.2'sine denk düşen bir rakamdı.

Rwanda'da iki resmi dil vardır. Yerli dil Kinyanwanda ve Fransızca.

Nüfusun yüzde 50'si animist inançlara bağlıken geri kalanlar genellikle Katolik mezhebinden hristiyanlardır.

Ülkenin parası, 79 birimi 1 ABD doları kadar olan Rwanda Frangıdır.

Başkent, 182,000 nüfuslu Kigali'dir.

Emperyalizmin

Sömürgesi

Rwanda (1899-1962)

Şimdi Rwanda olarak anılan topraklar 1899'da Alman askeri birliklerince işgal edilmiş ve Alman Doğu Afrikası'nın bir bölümü haline getirilmiştir.

1916'da, Birinci Dünya Savaşı sırasında bu topraklar Belçika askeri birliklerince işgal

edilmişti. Almanya'nın yenilmesinden sonra ülke, Ağustos 1923'de 'Urundi' (daha sonraları 'Burundi') denen komşu topraklarla birlikte, 'Rwanda-Urundi' adıyla, Milletler Cemiyeti mandası görüntüsü altında Belçika emperyalistlerinin sömürgesi haline sokulmuştu.

İkinci Dünya Savaşından sonra bu sömürge konumu 'Birleşmiş Milletler Gözetimi Altındaki Toprak' görüntüsü altında devam etti.

Daha sömürge-öncesi dönemde Tutsi'ler, "Rwanda toplumunda egemen güç durumuna gelmişlerdi...

Hutu'lar ise ortaçağ Avrupa'sı serflerinden pek farklı olmayan bir statüye indirgenmiş bulunuyordu." (Randall Fegley: adı geçen yapıt; s. XIX, XXII)

Hem Alman, hem de Belçika sömürgecileri, azınlıktaki Tutsi aşiretine ayrıcalıklar verecek ve halkı yönetmede onların desteğini sağlayarak bir 'böl ve yönet' stratejisi uygulamaya çalışmışlardı.

Belçika denetimi döneminde, Tutsi'ler aracılığıyla dolaylı yönetim sürdürüldü." (Randall Fegley: aynı yerde; s. XXII)

"Tutsi'ler, nüfusun Hutu'lardan oluşan büyük çoğunluğunu yöneten egemen sınıf durumundadırlar... Ülkede, Tutsi'lerin düpedüz serfleri olan Tva aşiretinden bir miktar pigmi de bulunmaktadır." (Keesing's Contemporary Archives', Cilt 12; s.17, 146)

"Tutsi'ler diğer gruplar üzerinde siyasal denetim uyguluyorlardı...

Almanlar gibi Belçikalılar da Rwanda'yı, Tutsi üstünlüğü üzerine kurulu yapıyı muhafaza ederek geleneksel otorite aracılığıyla yönettiler." ("Encyclopedia Americana', Cilt 24; Danbury (ABD); 1992; s. 54,56)

Örneğin onlar, Tutsi aşiretinin, resmen,

"...Rwanda ... 'Mwami' (Kral)sı ..." ("Keesing's Contemporary Archives', Cilt 12; s.17,146) olarak tanınan şefine krallık yetkisi verdiler.

"Rwanda monarşisi, esas olarak bir Tutsi monarşisiydi." ("Encyclopedia Americana', Cilt 24; Danbury (ABD); 1992; s.55)

SÖMÜRGE STATÜSÜNDEN YENİ-SÖMÜRGE STATÜSÜNE GEÇİŞ (1959-'62)

Kasım 1959'da,

"...azınlıktaki Tutsi aristokrasisine karşı büyük ve kanlı bir ayaklanma gerçekleştirildi." (William L. Langer (Ed.): 'An Encyclopedia of World History: Ancient, Medieval and Modern'; Londra; 1972; s. 1, 272)

Belçika yetkilileri sıkıyönetim ilan ettiler,

"Kongo'dan askeri birlikler sevk edildi." ('Keesing's Contemporary Archives', Cilt 12; s. 17, 146)

Ve sonunda bu birlikler denetimi yeniden sağlayabildiler.

Bununla birlikte, bu olaylar Belçika emperyalistlerini, Tutsi azınlığına dayanan bir 'böl ve yönet' siyasetinin yeterince istikrarlı olmadığına ve dolayısıyla sürdürülemez hale geldiğine inandırdı. Bu nedenle onlar Hutu'ları ayrıcalıklı ajanları konumuna yükselttiler:

"İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda Tutsi aristokrasisiyle Hutu'lar arasında gerilim arttı...

Şiddetli çatışmalar patlak verdi...

Hutu hoşnutsuzluğu dalgasını durdurabilecek durumda olmadığı gibi, durdurmak da istemeyen Belçika, yönetsel aygıtının tüm gücüyle Hutu'ları destekledi." ("Encyclopedia Americana', Cilt 24; Danbury (ABD); 1992; s. 56)

"Rwanda'da yerel hükümetin denetimi tümüyle Tutsi'lerin egemenliğinde iken, bu kez tümüyle Hutu'ların egemenliğine geçti." (Randall Fegley; adı geçen yapıt; s. XXIII)

Fakat, Tutsi azınlığının Belçika tarafından desteklenmesi politikasının, yerini, Hutu

çoğunluğunun desteklenmesi politikasına bırakması, sömürge 'demokratik reformlar'ın yapılmasını olanaklı kıldı. Kasım 1959'da, Belçika'nın Kongo ve Rwanda-Urundi Bakanı Auguste de Schryer,

"...Rwanda-Urundi topraklarının belli bir süre sonra kendi kendini yönetmesinin yolunu açmayı amaçlayan bir reform programı ...açıkladı." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 12; s. 17, 146)

Ekim 1960'da,

"...esas olarak tüm-Hutu 'Hutu Kitlelerinin Kurtuluşu Partisi' (PARMEHUTU) üyelerinden oluşan geçici bir hükümet kuruldu..."

Ocak 1961'de hükümet Rwanda'nın bir cumhuriyet olduğunu ilan etti ve Mwembi (Kral-Ed.) Kigeri V'i görevden aldı." ('Encyclopedia Americana', Cilt 24; Danbury (ABD); 1992; s. 56).

Eylül 1961'de,

"PARMEHUTU parlamento seçimlerinde ezici bir zafer kazanırken, aynı günlerde Birleşmiş Milletler'in denetiminde gerçekleştirilen bir referandum sonucunda monarşi resmen feshedildi." ('Encyclopedia Americana', Cilt 24; Danbury (ABD); 1992; s. 56-57)

Temmuz 1962'de -şimdi Rwanda olarak anılan- topraklar emperyalizmin bir yeni-sömürgesine dönüştürüldü; yani bu ülkeye, gerçekte yabancı emperyalizm tarafından yönetilmesi ve sömürülmesi sürmekte olduğu halde, biçimsel bağımsızlık verildi.

Aynı ay içinde Rwanda, Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edildi." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 13; s. 18,895)

Kasım 1962'de kabul edilen anayasa, aslında başında Gregoire Kayibanda'nın bulunduğu tek parti diktatörlüğünden başka birşey olmayan

"...bir başkanlık cumhuriyeti kurdu." ('Collier's Encyclopedia', Cilt 20; New York; 1992; s. 308)

"Cumhuriyetin ilk başkanı Gregoire Kayibanda idi. Daha önceleri öğretmenlik ve bir Katolik gazetesinde gazetecilik yapan Gregoire Kayibanda, Rwanda'nın biricik partisi haline gelen PARMEHUTU'yu (Hutu Kitlelerinin Kurtuluşu Partisi) kurdu. O, 1965'de ve 1969'da yeniden başkan seçildi." ('Collier's Encyclopedia', Cilt 20; New York; 1992; s. 308)

Rwanda'nın, kurtuluşundan başlayarak bir yeni-sömürge statüsünde olduğu açıktı. "Bağımsızlık" töreninden sonra,

"...Başkan Kayibanda Belçika'ya 'en içten minnettarlığı'nı dile getirdi..."

Başkan Kayibanda 4 Temmuz'da (1962-Ed.) basınla yaptığı bir görüşmede Rwanda'nın, 1 Ağustos'a kadar Belçika askeri birliklerinin bu ülkeden çekilmesini istemesinin sözü konusu olmadığını söyledi." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 13; s. 18,895)

Hutu üstünlüğünü esas alan Kayibanda diktatörlüğü, Tutsi azınlığına karşı ayrımcı bir siyaset izledi.

"Rwanda'da kalan Tutsi'lerin okullara ve kamuya ait işyerlerine girme olanakları kısıtlanmıştı." ('Collier's Encyclopedia', Cilt 20; New York; 1992; s. 308)

Bu siyaset zaman zaman düpedüz bir soykırım siyasetine dönüştü. Rwanda'da bulunan İngiliz gezginleri Kayibanda'nın,

"...iki ana etnik grup, yani Hutu'lar ve Tutsi'ler arasındaki çatışmanın yeniden şiddetli bir biçimde patlak vermesine ve binlerce kişinin ölmesine yol açan" ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 14; s. 20,085)

"...kasıtlı bir soykırım siyaseti" (aynı yerde, s. 20,085) sürdürdüğüne tanıklık ediyorlardı.

Kayibanda bu katliam sırasında

"Bakanlarını, Tutsi aşiretinden halk arasında kitlesel katliamlar gerçekleştirmeleri için değişik illere yollamıştı." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 14; s. 20,085)

HABYARİMANA ASKERİ DİKTATÖRLÜĞÜ (1973-'94)

Ancak, Temmuz 1973'e gelindiğinde Kayibanda diktatörlüğünün, halkın büyüyen muhalefeti karşısında iktidarını sürdüremeyeceği ortaya çıkmıştı. Savunma Bakanı Tümgeneral Juvenal Habyarimana yönetimi altındaki subaylar, 3 Temmuz 1973'te bir askeri darbe gerçekleştirdiler.

Yüksek Komuta Kurulu'nun darbe günü yayımlanan bir açıklamasında,

"Rwanda'nın bütününde her türden siyasal etkinliklerin askıya alındığı; Ulusal Meclis'in dağıtıldığı; Hükümetin görevden alındığı...subaylardan oluşan 'barışı yeniden kurma komisyonu'nun onun yerini alacağı söyleniyordu...

Başkan Gregorie Kayibanda'nın (49) ev hapsinde tutulduğu gelen haberler arasındaydı." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 19; s. 26,003)

Temmuz 1974'te,

"...eski-Başkan Gregorie Kayibanda ile hükümetin bir dizi üyesinin de aralarında bulunduğu sekiz kişinin ölüm cezasına mahkum edildiği, fakat bu cezaların ömür boyu hapse indirildiği açıklandı." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 20; s. 26,644)

Şubat 1975'de (Togo'nun başkenti) Lomé'de Avrupa Ekonomik Topluluğu ile (aralarında Rwanda'nın da bulunduğu) 46 'gelişmekte olan' ülke arasında 'ekonomik işbirliği' ilişkisi kuran bir anlaşma imzalandı. ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 21; s. 27,050)

Temmuz 1975'de,

"... 'Ulusal Devrimci Gelişme Hareketi' (MRND) adında yeni bir yönetici parti oluşturuldu."('Europa World Year Book: 1993'; adı geçen yapıt; s. 2,419)

Aralık 1978'de yeni bir anayasa kabul edildi. Anayasaya göre,

"...iktidar başkanın elinde toplanıyordu... Ulusal Gelişme Konseyi adlı bir organ... yasama yetkisine sahip olacaktı. 1975'de Başkan Habyarimana tarafından kurulan 'Ulusal Devrimci Gelişme Hareketi' (MRND), ülkenin tek siyasal örgütü olarak kalacaktı." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 25; s. 29,487)

Habyarimana'nın Aralık 1983'te Başkanlığa 'muhalefetsiz olarak yeniden seçildiği' duyuruldu. O, Aralık 1988'de üçüncü kez bu göreve geldi. ('Europa World Year Book: 1993'; adı geçen yapıt; s. 2,419)

Şubat 1979'da hükümetin,

"... Aralık 1976'da ölmüş olan eski Başkan Gregorie Kayibanda'yı ölümünden sonra başışladığı bildirildi." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 27; s. 30,740)

Habyarimana askeri diktatörlüğü, Rwanda'nın yeni-sömürge statüsünü sürdürmeye çalıştı. Şubat 1980'de,

"... Belçika hükümeti (Rwanda için) ... 4 yıl içinde 180 milyon dolara eşdeğer miktarda... bir yardım programı gerçekleştireceğini açıkladı." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 27; s. 30,740)

Ve Mayıs 1980'de,

"... Başkan Habyarimana, esas olarak gelişme politikası ve ekonomik yardıma ilişkin görüşmelerde bulunmak üzere... beş Avrupa ülkesini (Belçika, Fransa, Batı Almanya, Hollanda ve İsviçre) ziyaret etti." ('Keesing's Contemporary Archies', Cilt 27; s. 30,740)

ULUSAL DEVRİMCİ SAVAŞ (1990-)

30 Eylül/1 Ekim 1990 gecesi Uganda'dan Rwanda'ya, Habyarimana rejimini devirmek için savaşa başlayan bir devrimci gerilla gücü girdi.

"Rwanda Yurtsever Cephesi (FPR) olarak bilinen 4,000 kişilik asi ordu...esas olarak aralarında, Uganda ordusunda komutan yardımcısı olarak görev yapan Tümgeneral Fred Rwigyema'nın da bulunduğu Rwan-

da'lı Tutsi sığınmacılarından oluşmuştu...FPR hedefinin, Habyarimana rejiminin yıkılması ve tüm Rwanda'lı sığınmacıların anayurtlarına dönmeleri olduğunu açıkça belirtiyordu." ("Europa World Year Book: 1993"; cilt:2 adı geçen yapıt; s. 2,420)

Doğal olarak,

"Aralarında Belçika, Fransa ve ABD'nin de bulunduğu bir dizi yabancı hükümet FPR'yı kınadılar." ("Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,304)

BARIŞ GÖRÜŞMELERİ (1990-'93)

Rwanda hükümet güçlerinin ve emperyalist askeri birliklerin Rwanda Yurtsever Cephesi'nin güçlerini yenme yeteneğine sahip olmadıkları ortaya çıktı; içindeki sivil muhalefet onların konumunu daha da zayıflattı.

Bu koşullarda rejim daha başka 'demokratik' jestler yapmak ve Rwanda Yurtsever Cephesi'yle barış görüşmeleri düşüncesini en azından sözde desteklemek zorunda kaldı.

Kasım 1990'da Başkan Habyarimana

"...tek-parti yönetiminden vazgeçme ve görevi, ülkenin siyasal sisteminin geleceği konusunda tavsiyelerde bulunmak olacak olan bir komisyon kurma yolundaki planını açıkladı." ("Keesing's Record of World Events', Cilt 37; s.38,046)

Nisan 1991'de, iktidardaki parti adını,

"... 'Ulusal Cumhuriyetçi Demokrasi ve Gelişme Hareketi' (MRNDD) olarak değiştirdi. ("Europa World Year Book: 1993'; Cilt 2; adı geçen yapıt; s. 2,420)

Haziran 1991'de, yapılan anayasal değişiklikler açıklandı. Bunlara göre,

"Başkanın görev süresi en fazla ardı ardına iki beş-yıllık dönemle sınırlanacaktı... yeni bir başbakanlık koltuğu oluşturulacaktı...Bu değişikliklerle birlikte, siyasal partilerin oluşumunu düzenleyen yeni bir yasa da

kabul edildi." ("Europa World Year Book: 1993'; Cilt 2; adı geçen yapıt; s. 2,420)

Ancak, Rwanda Yurtsever Cephesi,

"...anayasal değişiklikleri reddetti ve savaşmaya devam etti." ("Keesing's Record of World Events', Cilt 37; s. 38,277)

Eylül 1991'de,

"...Zaire'de Afrika Birliği Örgütü'nün (DAU) gözetimi altında Başkan Habyarimana'nın, Burundi, Zaire ve Nijerya Başkanlarının, Tanzanya Başbakanının ve Uganda Dışişleri Bakanının katılımıyla yapılan ve bir barış anlaşmasına varılmasını amaçlayan görüşmeler... bir ateşkes yüklenimiyle sonuçlandı... Bir kaç gün sonra, Rwanda Dışişleri Bakanı, Hükümetin, FPR'yle koşulsuz olarak diyaloga girmeye hazır olduğunu açıkladı." ("Europa World Year Book: 1993'; Cilt 2; adı geçen yapıt; s. 2,420)

Ekim 1991'de,

"... Adalet Bakanı Sylvestre Nsanzimana... Başbakanlığa atandı." ("Keesing's Record of World Events', Cilt 37; s. 38,520)

Kasım 1991 ve Ocak 1992'de,

"... Başbakanın, MRNDD dışında bir partiden olmasında direttikleri için geçici hükümete katılmalarına izin verilmeyen...belli başlı muhalefet partileri, Başbakanın görevden alınması istemiyle hükümet-karşıtı gösteriler düzenlediler." ("Europa World Year Book: 1993'; Cilt 2; adı geçen yapıt; s. 2,419)

Aralık 1991'de, Nsanzimana,

"...iki partiden oluşan bir geçici hükümetin kurulduğunu açıkladı. Aslındaysa, Hristiyan Demokrat Partiyle (PDC) işbirliği halinde kurulan yeni hükümetteki koltukların ikisi dışında tümü MRNDD üyelerine ayrılmıştı." ("Europa World Year Book: 1993'; Cilt 2; adı geçen yapıt; s. 2,419)

Artık hükümetin, 'iktidarın paylaşılması'na ilişkin vaatlerinin içtenlikli olmadığı hemen

hemen herkesçe anlaşılıyordu. Aralık 1991'de,

"...kilise önderleri hükümetin FPR'yle 'sahte görüşmeler'ini kınadılar ve gerçek görüşmelere girişebilecek yeni ve bağımsız bir geçici hükümetin kurulması için çağrı yaptılar." ('Economist Intelligence Unit: 'Country Report: Zaire, Rwanda, Burundi', No. 1, 1992; s.22)

Bu protestoların ardından, Nisan 1992'de Başkan yeni ödünler vermeyi kabul etti. Bunlara göre,

"... MDR'den Dismas Nsengiyaremye'nin Başbakanı olacağı yeni bir geçici hükümet kurulacaktır. 19 bakanlık koltuğundan 9'u MRNDD'de kalırken, geri kalan koltuklar muhalefet partileri arasında paylaşılacaktır." ('Europa World Year Book: 1993'; Cilt 2; adı geçen yapıt; s. 2,419)

Ancak, Temmuz 1992'de,

"...iki taraf ateşkesi kabul ettiler. Ateşkesin denetimi bir Askeri Gözlemci Komitesi (GOM) tarafından gerçekleştirilecekti." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 38; s. 38,996)

Ağustos 1992'de ilk kez, geçici hükümetle FPR arasında Aruşa (Tanzanya)'da yapılan barış görüşmelerinde,

"...FPR üyelerinin yeni geçici hükümete katılmaları konusunda anlaşmaya varıldı." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,040)

Ocak 1993'de,

"...Aruşa (Tanzanya)'da imzalanan iktidar paylaşımı anlaşması...Başkan Juvenal Habyarimana'nın Ulusal Cumhuriyetçi Demokrasi ve Gelişme Hareketi (MRNDD) tarafından derhal reddedildi...

Anlaşma, geçici parlamentoda ve hükümette koltukların değişik partiler arasında paylaşımını öngörüyordu (FPR ve MRNDD'ye beşer koltuk verilirken, Cumhuriyetçi Demokratik Harekete (MDR) dört,

Sosyal-Demokrat Partiye (PSD), Liberal Partiye (PL) ve Hristiyan Demokrat Partiye (PDC) üçer koltuk ayrılacaktı)." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,257).

Bu koşullarda, Şubat 1993'de,

"...FPR, Aruşa, Tanzanya'daki barış görüşmelerinden ayrıldı ve yeni bir saldırıya girişti." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,304)

Mayıs 1993'de, Ruwanda hükümeti,

"...FPR'nin istemine uyararak, 13,000 askeri ve 6,000 jandarmayı kapsayan dokuz aylık bir terhis programını kabul etti...

İki taraf bir tampon bölgenin oluşturulmasında anlaşta...Bu bölgede güvenlik, Temmuz 1992 ateşkes anlaşması uyarınca oluşturulan tarafsız Askeri Gözlemci Komitesi (GOM) tarafından sağlanacaktı." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,542).

Temmuz 1993'de Başkan Habyarimana,

"...Cumhuriyetçi Demokratik Hareket'ten (MDR) Agathe Uwilingimana'yı Başbakanlığa atadı...Onun atanması, Haziran'da Başbakan Dismas Nsengiyaremye'nin görevden alınmasının ardından geldi." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,547).

Ağustos 1993'de,

"...Rwanda Yurtsever Cephesinin (FPR) Ekim 1990'da başlattığı ayaklanmayı sona erdiren barış anlaşması, sonunda Başkan Juvenal Habyarimana ve FPR'den Albay Alex Kanyarengwe arasında Aruşa, Tanzanya'da imzalandı...

Geçiş döneminin, Ulusal Gelişme Konseyinin (yasama aygıtı) yerini bir Geçici Ulusal Meclise bırakacağı 10 Eylül 1993'de başlaması ve Cumhuriyetçi Demokratik Hareket'in (MDR) Başkanı Faustin Twagiramungu'nun, geniş tabanlı bir geçici hükümetin başbakanlığını üstlenmesi üzerinde anlaşmaya varıldı...Twagiramungu yönetimi, Haziran 1995'de yapılması planlanan se-

çimleri kadar olan sürede denetimi elinde bulunduracaktı." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,586).

EMPERYALİST ASKERİ MÜDAHALE (1993-'94)

Rwanda Yurtsever cephesinin Rwanda askeri diktatörlüğüne saldırısını başlatmasından üç gün sonra, 4 Ekim 1990'da Fransa ve Belçika askeri birlikleri Rwanda'ya girmiş ve bir süre için FPR güçlerinin ilerlemesini durdurmada belirleyici rol oynamışlardı.

"Ayaklanmanın denetim altında tutulmasının, hükümetleri tarafından, sözde yurttaşlarını korumak amacıyla Rwanda'ya gönderilen 300 Fransız ve 535 Belçika'lı askerin varlığına bağlı olduğu düşüncesi yaygındı." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 36; s. 37,766).

Fransız hükümeti,

"...1990-'93 yılları arasında Rwanda'ya, hepsi de Hutu'lara verilen çok miktarda silah akıttı...

Fransa'nın Hutu hükümetini silah göndererek desteklemesinin nedenlerinden biri, Rwanda'yı Fransızca konuşan Afrika devletleri grubunun safları arasında tutmaktı. Fransızca 1916'dan bu yana Rwanda'da ikinci dil konumunda bulunuyordu; fakat Paris, Uganda'nın desteklediği muhalif ve sürgün Tutsi'lerin egemen olduğu FPR'nin ülkeyi, İngilizce konuşan ülkelerden oluşan Doğu Afrika Birliği'ne yakınlaraştıracığından korkuyordu...Bu nedenle Fransa, Hutu güçlerine hafif makinalı tüfeklerden sahra toplarına, Alouette ve Gazelle helikopterlerinden Guerrier savaş uçaklarına kadar her türlü silahı gönderdi. Fransız silahlarına 150 'gelişme uzmanı', (yani, daha sonra Hutu ölüm mangalarını oluşturacak olan askerleri eğiten Fransız deniz kuvvetlerine bağlı paraşütçüler) eşlik etti." ('Evening Standard', 24 Haziran 1994; s. 13)

Şubat 1993'de,

"...Ekim 1990'dan bu yana Rwanda'da konuşlandırılmış bulunan Fransız askeri birliklerini takviye etmek için bu ülkeye bir Fransız alayı gönderildi. Daha sonra bunlara 250 asker daha katıldı." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,496).

Haziran 1993'de, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 846 Sayılı kararı kabul etti. Buna göre,

"...FPR'ye herhangi bir askeri yardım ulaşıp ulaşmadığını saptamak amacıyla, Uganda-Rwanda sınırını denetleyecek olan bir 'BM Uganda-Rwanda Gözlemci Misyonu' (UNOMUR) kurulacaktı." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,496).

Ağustos 1993'de, Birleşmiş Milletler'in 846 sayılı kararı uyarınca,

"... 'BM Uganda-Rwanda Gözlemci Misyonu' (UNOMUR) FPR'ye herhangi bir askeri yardım ulaşıp ulaşmadığını saptamak amacıyla...sınırın Uganda tarafına konuşlanmaya başladı. Uluslararası barış gücünün mensuplarının, eylül başında yerlerine vararak, orada bulunmakta olan Askeri Gözlemci Komitesini (GOM) takviye etmeleri umuluyordu. Bu güç, iki taraf arasındaki tampon bölgede güvenliği sağlayacak, terhis sürecini gözetim altında tutacak ve birleşik bir ordunun oluşturulmasını güvence altına alacaktı." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,496).

Ekim 1993'de,

"...BM Güvenlik Konseyi, Ağustos'da imzalanan barış anlaşmasının yaşama geçirilmesine yardımcı olacak 'BM Rwanda'ya Yardım Misyonu'nu (UNAMIR) kuran...872 Sayılı Kararı kabul etti." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 39; s. 39,672).

HABYARİMANA'NIN ORTADAN KALDIRILMASI (1994)

Habyarimana rejiminin, iktidarın paylaşımı doğrultusunda, Rwanda Yurtsever Cephesine ve Rwanda halkına vermek zorunda kaldığı ödünler, emperyalistler ve onların

Rwanda ordusu içindeki ajanları açısından kabul edilemez nitelikteydiler.

6 Nisan 1994'de, Başkan Juvenal Habyarimana ve kendisiyle birlikte bulunan Burundi Başkanı Cyprien Ntaryamira, içinde buldukları uçağın Kigali havaalanına yaklaşırken düşürülmesi sonucu öldürüldüler.

"İlk raporlar uçağın top ateşine hedef olduğunu gösteriyordu." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 40; s. 39,943). Ve güvenilir gazete haberlerinde açıkça,

"...Başkan Juvenal Habyarimana'nın öldürülmesi" ('Guardian', 20 Haziran 1994; s. 9)nden söz ediliyordu.

Rwanda Yurtsever Cephesi,

"...bu olaydan ordu içindeki aşırı Hutu ögeleri sorumlu tuttu ve değerlendirme daha sonraları, Cumhuriyetçi Demokratik Hareketin (MDR) önderi ve geleceğin tasarlanan geniş tabanlı geçiş hükümetinin Başbakan adayı Faustin Twagiramungu tarafından da onaylandı. Twagiramungu, 25 Ağustos'taki konuşmasında FPR'nin Habyarimana'nın ölümünden 'kazanacağı hiçbir şey' olmadığını ileri sürdü ve Habyarimana'yı, iktidarı Tutsi'lerle paylaşmayı içlerine sindiremedikleri için 'iç savaşı yeniden canlandırmak' isteyen ordu içindeki Hutu aşırılarınca öldürmüş olmaları olasılığının daha yüksek olduğunu belirtti." ('Keesing's Record of World Events', Cilt 40; s. 39,943).

Haziran 1994 tarihli bir BM raporu, hükümet içindeki daha aşırı ögelerin,

"...çoktan planlanmış olan bir Tutsi katliamını başlatmak için Habyarimana'yı seve seve kurban ettiklerini belirtiyordu. Geçen ay bir Belçika gazetesi uçağa ateş açanların... Fransızlar olduklarını ileri sürüyordu." ('Sunday Times', 3 Temmuz 1994; s. 23)

Habyarimana'nın öldürülmesiyle, onun rejiminin Rwanda Yurtsever Cephesiyle sonuçlandığı barış anlaşmasının hemen yürürlükten kalktığı kuşkusuzdu:

"Kigali hükümetiyle FPR arasındaki anlaşma, Başkan Juvenal Habyarimana'nın öldürülmesiyle suya düştü." ('Evening Standard', 24 Haziran 1994; s. 23)

7 Nisan'da Başkanın öldürüldüğü haberi duyulur duyulmaz,

"...Kigali hızla kaosa yuvarlandı. Ellerinde maşetler, sopalar ve tabancalar bulunan güvenlik güçleri mensupları ve silahlı gençler sokaklarda terör estirdiler...Şiddete hedef olanlar yalnızca BM gözetimindeki barış planı uyarınca kentte üslenmiş olan 600 FPR savaçısı değildi; muhalefete mensup politikacılar ve Tutsi ya da Hutu, FPR asilerine sempati duyduğuna inanılan herkes şiddetin hedefi durumundaydı. İlk birkaç saat içinde, Başkanlık Muhafızları'nca aile üyeleriyle birlikte katledilen Başbakan Agathe Uwilingiyimana da içinde olmak üzere yüzlerce kişi öldürüldü." ('Keesing's Record of World events', Cilt 40, s. 39,944).

"Başkan Juvenal Habyarimana'nın öldürülmesi... bir katliam dalgasını zincirinden boşandırdı. Yarım milyon insanın öldüğü tahmin edilmektedir." ('Evening Standard', 24 Haziran 1994; s. 23)

Güvenilir gözlemciler Rwanda'daki çatışmanın etnik gruplar arası bir çatışma olduğu söylencesini reddetmektedirler:

"Söylenceye göre, Rwanda'daki çatışma etnik bir nitelik taşımaktadır...Fakat bu değerlendirme, bir yanında, etnik ögeyi kullanarak, demokratik bir toplumda iktidardan pay almak isteyen FPR'ye karşı muhalefeti kızıştırmaya çalışan hükümetin bulunduğu savaşın gerçekliğini gözlerden gizlemeye hizmet eder." ('Guardian', 20 Haziran 1994; s. 22)

9 Nisan 1994'de,

"...Ulusal Gelişme Konseyi'nin (yasama aygıtı) sözcüsü Theodore Sindikubgabo, anayasa uyarınca başkanlığı üstlendiğini açıkladı.

O, görevden ayrılan kabinede yer alan beş siyasal partinin üyelerinden oluşan yeni bir geçici hükümet atadı." (Keesing's Record of World events', Cilt 40, s. 39,944).

Ancak bu hükümette Rwanda Yurtsever Cephesinin hiç bir temsilcisi bulunmuyordu.

Jean Kambanda başbakanlığa atandı.

FPR'nin 9 Nisan'daki bir radyo yayınında,

"...yeni hükümetin üyeleri, Aruşa anlaşmasının, iktidara umutsuzca sarılan 'şiddetli muhalifleri' olarak tanımlanıyordu." (Keesing's Record of World events', Cilt 40, s. 39,944). Ve 12 Nisan'daki bir radyo yayınında,

"...savaşa yeniden başlayacağını açıklayan ve...yeni hükümeti bir 'katiller çetesi' olarak damgalayan FPR, Kambanda hükümetinin meşruiyetini kabul etmedi." (Keesing's Record of World events', Cilt 40, s. 39,944).

EMPERYALİST ASKERİ MÜDAHALE (1993-'94)

9 Nisan 1994'te Belçika ve Fransa Rwanda'ya sözde,

"...kendi yurttaşlarının güvenliğini sağlamak için ek askeri birlikler yolladılar.

UNAMIR ile FPR arasında varılan ve boşaltma konvoylarının güvenli geçişine olanak veren bir anlaşma, koloninin hemen hemen tümünün boşaltılması işleminin 14 Nisan'a kadar tamamlanmasını kolaylaştırdı." (Keesing's Record of World events', Cilt 40, s. 39,944).

Fakat, terör rejimi ve emperyalist askeri müdahale Rwanda Yurtsever Cephesi güçlerinin ilerlemesini durduramadı. Daha 12 Nisan'da,

"...FPR güçleri Kigali'yi kuşatırken, yeni hükümet başkentten 50 km. güneydeki Gitarama'ya kaçtı." (Keesing's Record of World events', Cilt 40, s. 39,944).

"...artık, orduya muhalif Hutu sivillerin de saflarına katılmaya başladığı FPR, 13 Nisan'a gelindiğinde, kuzey Rwanda'daki geniş bölgelerin yanı sıra, Kigali'deki 'dört stratejik nokta'yı da denetim altına aldığını ileri sürüyordu. Kigali'ye top mermileri ve roket güdümlü bombalar yağarken kentin merkezinde asi güçlerle hükümet birlikleri arasında şiddetli çatışmalar sürüyordu." (Keesing's Record of World events', Cilt 40, s. 39,944).

8 Haziran 1994'de Birleşmiş Milletler,

"...sonunda 5,500 kişilik taze bir barış gücünün yeni yetki belgesini onayladı." (Guardian', 10 Haziran 1994; s. 24)

12 Haziran 1994'de,

"...asi güçler güneydeki Gitarama kentini ele geçirdiler ve son hükümet görevlilerini ve güçlerini karargahlarından kaçmak zorunda bıraktılar...

FPR, başkent Kigali'deki hükümet güçlerini tümüyle kuşatmış bulunuyordu...

Başkent Kigali'deki BM görevlileri, Başkan Theodore Sindikubwabo'nun kendi kendini göreve atamış olan geçici hükümetinde yer alan bakanların (12 Haziran 1994) Pazar günü uzak kuzeybatıdaki Gisenyi kentine kaçtıklarını doğruladılar." (Guardian', 14 Haziran 1994; s. 16)

22 Haziran 1994'de BM Güvenlik Konseyi, Fransız emperyalistlerinin Rwanda'ya 'insani nedenlerle' müdahalesini onayladı:

"BM Güvenlik Konseyi Fransa'nın, tümüyle insani amaçlı olduğunda belirttiği tartışmalı operasyonuna yeşil ışık yaktı...

Fransız operasyonuna ilişkin kuşkular, beş Güvenlik Konseyi üyesinin -Brezilya, Çin, Yeni Zelanda, Nijerya ve Pakistan- çekimsiz oy kullanmasına yol açtı." (Guardian', 23 Haziran 1994; s. 28)

Aynı günün ilerleyen saatlerinde,

"...Başbakan Edouard Balladur Rwanda'ya Fransız askeri birliklerinin yollanmasını

kararlaştırdı." ('Evening Standard', 24 Haziran 1994; s. 13)

Ve 23 Haziran 1994'de Fransız askeri birlikleri batı Rwanda'da 'Turkuaz Operasyonu' kod adlı operasyonlarını başlattılar.

Fransa bu kararı,

"...belli başlı tüm bağlaşıklarının askeri birlik katkısı yapmayı reddetmelerine karşın aldı...

Diplomatik ve askeri kaynaklar, bir kaç yüz Senegal ve bir olasılıkla bir miktar Gana askerinin destekleyeceği 2.000 kişilik Fransız birliğinin kuzey Zaire'de üsleneceğini belirtiyorlardı." ('Guardian', 21 Haziran 1994; s. 12)

Emperyalist askeri müdahalenin 'insani amaçlı' olduğu yolundaki resmi sav son derece sınırlı bir kabul gördü:

"Yetkililerin sınırlı bir biçimde insani amaçlı olarak göstermeye çalıştığı halihazırdaki Fransız askeri seferberliği...daha çok, Elize'nin (Fransa'da devlet başkanının konutunun adı-Ç.N.), Rwanda Yurtsever Cephesinin iktidarı ele geçirmesini engellemeyi hedefleyen eski siyasetinin bir devamıdır. Fransızlar, Rwanda'da aydın ve demokratik bir hükümetin bulunmasının, kendi bölgesel nüfuzları (örneğin Zaire) üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurabileceğinden haklı olarak kaygı duymaktadırlar." ('Guardian', 24 Haziran 1994; s. 22)

Fransız emperyalist müdahalesi, Rwanda ordusu ve milislerine bağlı ölüm mangalarıyla tam bir işbirliği halinde gerçekleştirilmişti:

"Zaire'nin, Fransız silah tüccarları tarafından Birleşmiş Milletler'in uyguladığı ambargoyu delmek ve Rwanda güçlerine silah yollamak için de kullanılan Rwanda sınırındaki Goma kentine...uçaklar dolusu Fransız paraşütçüleri gönderildi...

Silahlar bekletilmeden, Zaire ordusunun koruması altında kamyonlarla Rwanda'ya geçiriliyordu.

Bu silahların bir bölümü, Rwanda hükümetinin denetimindeki giderek küçülen toprakları asi FPR güçlerine karşı savunmak için kullanılacaktı.

Fakat, hükümet ordusuyla milisler arasındaki ilişki nedeniyle, bu silahların, etnik katliamlardan sorumlu ölüm mangalarının da donatılmasında kullanıldıkları kuşkusuzdur.

Goma'daki Fransız konsoloslu, uluslararası haber ajanslarıyla söyleşilerinde, bu silah yollama işlemini, özel Fransız (işadamlarının-Ç.N.) sözleşmelerinin yerine getirilmesi olduğunu söyleyerek savunmuştur." ('Guardian', 23 Haziran 1994; s. 28)

"Rwanda'daki Fransız ordu komutanları, Tutsi'lerin hedef oldukları zulüm ve katliamda parmağı olan görevlilerle işbirliği yapmaktadırlar...

Fransızların, katillerle işbirliği yapmaları, onların bazı gizli amaçlara sahip oldukları kuşkusunu uyandırmaktadır...

Cyangungu'daki Fransız komutanı Albay Didier Ihibaut...Fransız ordusunun, sivillerin yaşamlarına yönelik bir tehdit oluşturmalarına karşın milisleri silahsızlandırma ya da yollardaki barikatları kaldırma yetkisine sahip olmadığını söyledi...

Albay Ihibaut, polis müdürü Mgambiki Emanuel ile yakın bir çalışma ilişkisi kurmuştur...

Albay Ihibaut, Bay Mgambiki'nin cinayetlerin doğrudan sorumluluğunu taşıyan kişilerden biri olmasının, onunla birlikte çalışmayı engellemediğini belirtti." ('Guardian', 1 Temmuz 1994; s. 26).

Operasyon, 5,500 'barış gücü' askerinin Rwanda'ya gelişine hazırlık niteliği taşıyordu:

"Operasyonun 2,500 Fransız kırmızı berelisini kapsamaması beklenmektedir...O, gelecek ayın sonlarına doğru Rwanda'ya gelecek olan 5,500 BM 'barış gücü' askerinin ülkeye

yerleşmesinin koşullarını hazırlamayı amaçlıyordu." ('Guardian', 24 Haziran 1994; s. 1)

Brüksel'deki Rwandalılar müdahaleyi gösteriler yaparak protesto ettiler:

Fransa'nın müdahalesine ateş püsküren Brüksel'deki göstericiler...Paris, eylemine son verinceye değin orada nöbet tutmaya yemin ettiler." ('Guardian', 24 Haziran 1994; s. 11)

30 Haziran 1994'de,

"...Rwanda'daki Birleşmiş Milletler insan hakları gözlemcisi...azınlıktaki Tutsi aşiretine karşı gerçekleştirilmiş olan soykırımdan sorumlu olduğundan kuşku duyulan askeri ve siyasal görevlilerin yargılanması için uluslararası bir mahkeme kurulması çağrısında bulundu..."

Rene Degni-Segui, ara hükümetin silahlı milislerin vahşetini önlemeyi başaramamış olmasından ötürü, olayların sorumluluğunu taşıdığını da belirtti." ('Guardian', 1 Temmuz 1994; s. 26).

Ancak, emperyalist askeri müdahaleye karşın 1994'e geldiğinde FPR güçlerinin,

"...son on hafta içinde ülke topraklarının üçte ikisine egemen oldukları açıldı." ('Guardian', 20 Haziran 1994; s. 9)

Ve 4 Temmuz 1994'de Rwanda Yurtsever Cephesi askerleri,

"...başkent Kigali'yi ve hükümetin elindeki son büyük güney kenti Butare'yı ele geçirdiler." ('Guardian', 5 Temmuz 1994; s. 1).

Bu noktada Fransız emperyalistleri, Rwanda Yurtsever Cephesi güçlerine karşı batı Rwanda'da bir 'insani amaçlı güvenli bölge' kurarak ulusal kurtuluş savaşına aktif olarak müdahale etme yolundaki planlarını açıkladılar.

"Fransa, BM Güvenlik Konseyine... 'halkın savaştan korunabileceği bir insani amaçlı güvenli bölge' kurmayı planladığını bildirmiştir.

Fransız dışişleri bakanı, önerinin, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Gali tarafından desteklendiğini söyledi." ('Guardian', 4 Temmuz 1994; s. 9).

"Temelli bir politika değişikliği sonucu, Fransız askeri birliklerine ilerlemelerini durdurmaları buyruğu verildi..."

FPR Genel Sekreteri Theogene Rudasingwa dün Londra'da, asileri Gikongo'nun batısındaki bölgeye sokmama yolundaki herhangi bir girişime karşı koyacaklarını belirterek Fransızları uyardı: O, 'biz ülkemizin herhangi bir köşesinde bulunma hakkına sahibiz. Bu, Fransızların amacının insani bir nitelik taşımadığını doğrulamaktadır.' dedi..."

FPR'nin BM ve ABD katındaki özel temsilcisi Gerald Cahima: 'sözümüne güvenlik bölgesi gerçekte, yalnızca soykırımı planlayanlar ve gerçekleştirenler için bir güvenli bölgedir.' dedi." ('Guardian', 5 Temmuz 1994; s. 1).

SONUÇ

Marksist-leninist teoriye göre sömürge-tipi bir ülkede işçi sınıfı ulusal-demokratik devrimin önderliğini ele geçirmeye ve onu sosyalist devrime dönüştürmeye çalışmalıdır.

Ancak, Rwanda gibi henüz sözü edilir bir işçi sınıfının ve marksist-leninist bir partinin olmadığı sömürge-tipi bir ülkede devrimin sosyalist aşamasına geçiş olanaksızdır.

Rwanda Yurtsever Cephesi'nin yürüttüğü savaşım, dünyanın her tarafındaki ilerici insanlar ve örgütlerce desteklenmesi gereken bir ulusal kurtuluş savaşımıdır.

Bu savaşımın hedefi Rwanda halkı üzerindeki emperyalist sömürü ve egemenliğe son verilmesi ve bütün etnik gruplardan halka fırsat eşitliği tanıyan demokratik bir toplumun kurulması olmalıdır. Fakat bu hedefe ulaşılmasını, ancak Rwanda halkı güvence altına alabilir.

Rwanda dışındaki marksist-leninistlerin baş görevi, Rwanda'ya yönelik dış emperyalist müdahaleyi sona erdirmek ve Rwanda halkının kendi yazgısını kendisinin belirlemesine olanak vermek için ellerinden gelen her şeyi yapmaktır.

Bu rapor, MARKSİST-LENİNİST ARAŞTIRMA BÜROSU* tarafından yayınlanmıştır.

Temmuz 1994

* Marksist-Leninist Araştırma Bürosu, İngiltere'de bulunan Komünist Liga'nın; Yeni Komünist Partisi, Komünist İşçi Birliği gibi, genel olarak devrimci bir tutuma sahip "liberal" maoist (yani Meo Zedung'u katı bir biçimde savunmayan) örgütlerle birlikte oluşturduğu ve üzerinde genel bir görüş birliği bulunan konularda ortak araştırmalar yapan görece yeni bir kuruluştur.

İKİ ARNAVUTLUK

YA DA GERÇEKLER VE YALANLAR

Ramiz Alia yönetimindeki AEP aracılığıyla kapitalizm yoluna sokulan ve şimdilerde emperyalist dünya ekonomisinin bir parçası haline gelmiş bulunan Arnavutluk'un devrimci dönemine veya sosyalist kazanımlarına ilişkin spekülasyonlar ve palavralar durmak bilmiyor.

Günümüz Arnavutluk'unu yoksulluğa, karanlığa, toplumsal ve doğal kirlenmeye bulayan hainler ve emperyalist dünya burjuvazisinin sözcüleri yalan ve demagoji bombardımanıya her şeyi tersyüz etmeye çalışıyorlar.

Elinizdeki yazı, nesnel veriler ışığında okuyucuya iki Arnavutluk'u tanıma ve kıyaslama olanağı yaratmayı amaçlamaktadır.

*****

1989-'90 döneminde, başını Gorbaçov kliğinin çektiği Sovyet bürokratik burjuvazisinin, revizyonist ihaneti mantıksal sonucuna götürerek revizyonist blokun dağılmasına yol açmasının hemen ardından, AEP'nin ve sosyalist Arnavutluk'un emperyalist burjuvazinin önünde diz çökmesi geldi. Burjuvazi ve onun revizyonist, troçkist, Avrokomünist vb. uzantıları sosyalist Arnavutluk'un çöküşüyle Sovyet sosyal-emperyalizminin denetiminde bulunan revizyonist blokun çöküşünü, aynı sürecin organik parçaları olarak algıladılar. Ve sözümona sosyalizmin yaşanmış deneyimle-

rinden dersler çıkarma adına, üzerine 'sosyalist demokrasi' etiketi yapıştırılmış olan burjuva demokrasisini savunma çabalarını daha da yoğunlaştırdılar. Stalin'e ve onun SBKP'sine ve umursamaz gözükmeye çalıştıkları Enver Hoca'ya ve onun AEP'sine karşı dinmek bilmeyen bir burjuva sınıf kini besleyen bu akımların temsilcileri için Tito'dan Mao Zedung'a, Gomulka'dan Dubçek'e, Çavuşesku'dan Kim İl Sung'a, Honecker'den Togliatti'ye, Jivkov'dan Kastro'ya, Kruşçev'den Brejnev'e ve Gorbaçov'a kadar herkes -bazı "nüanslar" bir yana bırakılırsa "komünistti"-. Tekelci devlet kapitalizmi ile sosyalizm arasındaki ayrımı kavramamakta inat eden bu kişilerin kavrayış düzeylerinin, Engels'in anlatımıyla, genelevlerin devletleştirilmesini bile "sosyalist bir önlem" olarak görenlerin ya da devlet sektörünün kapitalist Türkiye ekonomisinde görece geniş bir yer işgal etmesinden yola çıkarak Türkiye'yi "son sosyalist devlet" olarak tanımlayan Tansu Çiller'in kavrayış düzeyinin üzerinde olmadığı açıktır. Onlar, Kruşçev, Brejnev ve hatta Gorbaçov'un adlarının simgelediği revizyonist ve sosyal-emperyalist Sovyetler Birliği'ni sosyalist olarak görmek ve göstermek, modern revizyonizmin ve varyantlarının dejenerasyon ve sefaletinin Marksizm-Leninizm'in hanesine yazmak suretiyle burjuvaziye ve emperyalizme paha biçilmez bir hizmet sundular. Dünyanın efendi-

leri, sosyalizmin ve Marksizm-Leninizm'in işçiler ve diğer emekçiler katında kötülenmesine ve dünyanın hemen hemen her köşesinde bir dizi içtenlikli devrimcinin kafalarının bulandırılmasına olan katkılarında dolayı bu hainlere minnettarlık duyuyor ve onları bazen bir kaç kemik parçası atarak ödüllendiriyor da. Bu akımların, bilimsel sosyalizmle olan biçimsel bağlarını hala muhafaza eden temsilcileri, Sovyet bürokratik burjuvazisinin geleneksel kapitalizme, sözümona "serbest pazar ekonomisi"ne dönüşünden sonra da Çin, Küba, Vietnam, Demokratik Kore gibi ülkeleri sosyalist ve bu ülkeleri yöneten partileri marksist-leninist olarak nitelendirmeye ve dolayısıyla devrim ve komünizm davasına ihanet etmeye devam ediyorlar.

Ancak, içtenlikli devrimcilerin ve sınıf bilinçli proleterlerin, hatta ideolojik olarak sağlam olmayan ya da yeterince olgunlaşmamış komünistlerin de süre gelen bu karşı-devrimci kampanyadan şu ya da bu ölçüde etkilendikleri ve sosyalizmin kapitalizm karşısındaki üstünlüğüne olan inançlarını şu ya da bu ölçüde yitirdikleri bir gerçektir. Onların, sözünü ettiğimiz burjuva uşaklarının tersine, dostça eleştirilmeleri ve eğitilmeleri gerekiyor. Ve bu arada onların, başında Enver Hoca yoldaşın bulunduğu AEP'nin yönettiği sosyalist Arnavutluk'un 45 yıllık sosyalist inşa dönemi boyunca elde ettiği başarıları ve kazandığı zaferleri bilmesi, öğrenmesi ya da unutmaması gerekiyor. Sosyalizm, Avrupa'nın en geri ülkesi olan ve İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlayan faşist işgal sırasında tümüyle harabeye dönen bu küçük ülkenin kahraman halkına, gerek daha önceki dönemle ve gerekse de revizyonist ihanet sonrası işbaşına gelen Berişa kliği dönemiyle karşılaştırılmayacak bir maddi ve kültürel ilerleme getirdi. Enver Hoca'nın Arnavutluk'unun iki süper devlete ve dünya gericiliğine karşı aldığı kararlı, uzlaşmaz ve enternasyonalist tutum ve AEP'nin Sovyet modern revizyonizmine, Maoizm'e, Troçkizm'e,

Avrokomünizme vb. karşı yürüttüğü ideolojik savaşım bu yazının kapsamı dışında tutulacaktır. Bu yazı dikkatini, sosyalizm döneminde Arnavutluk'un kaydettiği ekonomik ve toplumsal ilerleme ve sosyalizm sonrası dönemde, özellikle Berişa yönetimi altında içine düştüğü sefalet ve alçalmayı gözler önüne sermeyi amaçlıyor. Önce, Arnavutluk'un faşist istilacılardan kurtuluşu sürecine değinelim.

Beş yüz yıla yakın bir süre Osmanlı İmparatorluğu'nun boyunduruğu altında yaşayan Arnavutlar, ancak 1912 yılında bağımsızlıklarına kavuştular. Ancak, bu tarihten sonra da emperyalistlerin ve komşu burjuva devletlerini yöneten şoven kliklerin saldırılarına uğramaktan kurtulamayan Arnavutluk, Nisan 1939'da yeniden faşist İtalya tarafından işgal edildi ve onu pençelerini Balkanlar'a uzatan nazi Almanya'sı izledi. O zamanlar bir milyon dolayında olan (1938'de 1,040,000) Arnavutluk halkı, İtalyan ve Alman istilacılarına ve onların işbirlikçilerine karşı 5,5 yıl boyunca kahramanca savaştı. Yüzölçümü 28,000 kilometrekareyi ancak bulan (Türkiye'nin Trakya bölgesi kadar) Arnavutluk'u işgal eden faşist güçlere karşı başında Arnavutluk Komünist Partisi bulunduğu halde savaştan Arnavutluk halkı, dünya halklarının faşist bloka karşı savaşına değerli katkılarda bulundu; bu kahraman halk, yurdunun yerle bir edilmesi pahasına yürüttüğü kurtuluş savaşı sırasında 15'ten fazla İtalyan ve Alman tümenini bozguna uğrattı ve 70,000 dolayında düşman askerini safdışı etti.

Faşist istilacılar, zaten son derece geri olan Arnavutluk ekonomisini ve ülkenin yetersiz alt yapısını iyice yıkıma uğratmışlardı. Savaştan önce, 1938 yılında aktif nüfusun yüzde 87'si tarımda, geriye kalan yüzde 13'ü ise sanayide ve ekonominin diğer sektörlerinde çalışıyordu. Sanayi ve zanaat üretimi, toplam üretimin yüzde 9,8'ini oluşturuyordu. Nüfusun yüzde 90'ını okuma yazma bilmiyor ve hiçbir yüksek öğrenim kurumunun olmadığı ülkede çok az sayıda

okul bulunuyordu. Sağlık hizmetlerinin hemen hemen hiç olmadığı Arnavutluk'ta salgın hastalıklar ülkeyi kasıp kavuruyor ve ortalama yaşam beklentisi 38 yıl dolayında kalıyordu. AEP'nin resmi belgeleri savaştan sonraki durumu ise şöyle tanımlıyordu:

"Ülkemiz kurtulduğu zaman acıklı bir durumdaydı. Arnavutluk, savaşta çok büyük zarara uğramıştı. Ekonomisi temelinden sarsılmıştı. Büyük küçük bütün köprüler havaya uçurulmuş, karayolları, limanlar ve telefon şebekesi işlemez hale getirilmişti. Elektrik enerjisi yoktu, madenler çalışmaz durumdaydı ve yıkılmaktan kurtulan yeni fabrikalar bile hammadde yokluğundan dolayı çalışmıyordu. Bütün ülkede işsizlik yaygındı.

"Tarım da çok kötü bir durumdaydı: Toprakların bir kısmı işlenmemiş haldeydi; büyük baş hayvanların üçte biri, özellikle de yük hayvanları yok edilmişti.

"Mal yokluğu ve ulaşım araçlarının bulunmayışı yüzünden, ticaret tam bir durgunluk içindeydi. Hiç bir mali kaynak yoktu; bankadaki altın rezervi istilacılar tarafından yağma edilmişti; enflasyon görülmemiş bir dereceye varmıştı. Halk, kışa, giyecekten, yiyecekten ve barınaktan yoksun olarak giriyordu. Bütün ülke kıtlık ve salgın hastalık tehdidi altındaydı." (1)

AKP ve onun yönettiği Arnavutluk halkı, bütün bu zor koşulların yanı sıra; ABD ve İngiliz emperyalistlerinin ve gerici burjuvazi ve toprak ağalarının kalıntılarının örgütlediği karşı-devrimci çetelerle savaşmak, İkinci Dünya Savaşının son yıllarında — anti-faşist blokta yer alan güçler arasında varılan anlaşmalar uyarınca— Tiran'da üslenmiş bulunan ABD ve İngiliz Bağlantı Kurullarının ve Arnavutluk gericiliğinin ve burjuvazisinin yıkıcı eylemlerine karşı önlemler almak, Yugoslav revizyonistlerinin ve onların uzantılarının parti ve devlet aygıtı içindeki baltalama etkinliklerine karşı savaşım vermek zorundaydılar. Kasım 1941'de kurulmuş olması nedeniyle, çok

kısa bir geçmişi ve son derece sınırlı bir deneyimi olan AKP, bütün bu güçlükleri, başında Stalin'in bulunduğu SBKP'nin ve Sovyet devletinin de desteğiyle, ama esas olarak kendi gücüne dayanarak aştı.

AKP'nin önderliğinde yürütülen anti-faşist ve anti-emperyalist kurtuluş savaşı, devrimin ilk aşamasında yalnızca istilacı faşist güçleri ve onların yerli işbirlikçilerini hedef alıyordu. Ancak, gerici burjuvazi ve toprak ağalarının faşist istilacılarla birlikte saf tutması ve AKP'nin bu savaşta tüm devrimci sınıf ve katmanlar üzerinde kendi proleter hegemonyasını kurması, bu savaşın devrimci niteliğini derinleştirdi ve anti-emperyalist demokratik devrimden sosyalist devrime geçişin temposunu hızlandırdı. Başını, Sovyetler Birliği'nin çektiği anti-emperyalist ve demokratik kampın İkinci Dünya Savaşından, güç, etki ve saygınlığını arttırarak çıkması, dünya ölçeğinde güç dengesinin devrim ve sosyalizm güçlerinden yana değişmesi, Arnavutluk'taki devrimci süreci hızlandıran son derece önemli bir dışsal etkendi. AEP resmi belgeleri bunu şöyle anlatıyor:

"Arnavutluk'ta kurulan halk iktidarı ve devlet üzerindeki önderliğin Komünist Partisinde olması, anti-emperyalist demokratik halk devrimini iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda sonuna kadar sürdürmenin gerekli siyasi şartlarını yarattı. Bu, devrimin kesintisiz gelişmesini ve sosyalist devrime derhal geçilerek sosyalist nitelikteki iktisadi ve sosyal değişikliklerin gerçekleştirilmesini mümkün kıldı." (2)

"Kurtuluştan sonra en acil sosyal ve iktisadi görevler, demokratik, anti-emperyalist ve anti-feodal nitelikteki değişikliklerin gerçekleştirilmesiydi. Bu, sonuna kadar sürdürülen halk devriminin kaçınılmaz ve mantıklı sonucuydu.

"Ne var ki, halk iktidarının proletarya diktatörlüğünün görevlerini yerine getirmeye başladığı bu yeni siyasi şartlarda, Parti sosyalist nitelikteki meseleleri çözmeye

başlamak için bütün bu demokratik dönüşümlerin sonuna kadar gerçekleştirilmesini bekleyemezdi; nitekim beklemedi de. Arnavutluk'taki sınıf güçleri dengesi, demokratik nitelikteki hızlı değişikliklerle sosyalist nitelikteki değişikliklerin aynı anda gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktaydı."(3)

Devrimin zaferinden ve halk demokrasisi biçimindeki proletarya diktatörlüğünün kurulmasından sonra İtalyan ve Alman faşist istilacılarıyla işbirliği yapan sömürücü sınıf kesimleri siyasal, ekonomik ve yer yer de fiziksel olarak tasfiye edildiler. Öte yandan Arnavutluk Emek Partisi, devrimden hemen sonra kendisine karşı yalıtma politikası izlediği orta burjuvaziyi ve kulakları 1950'li yıllar içinde derece derece mülksüzleştirdi. Aynı süreçte, kentlerdeki küçük esnaf ve zanaatkarlar sanayinin ulusallaştırılması ve ticarete devlet tekelinin kurulması yoluyla ortadan kaldırılırken, kırlardaki orta ve küçük köylülük, yoksul köylülükle birlikte kooperatif çiftliklerde örgütlendi. AEP, kent ve kırsal küçük üreticilerini ve küçük mülk sahiplerini sosyalist inşa sürecine ikna ve inandırma temelinde katarken, burjuvazinin ve diğer sömürücülerin ekonomik ve siyasal olarak tasfiyesinde kararlı ve uzlaşmaz bir çizgi izledi. Bu bakımdan, başında Enver Hoca'nın bulunduğu AEP'nin çizgisinin Rusya'da Buharin ve yandaşlarınca savunulan ve Çin'de Mao Zedung ve Çin revizyonistlerince uygulamaya geçirilen "kapitalistlerin sosyalizmde bütünleşmesi", burjuvaziyle sosyalizm döneminde barışçı işbirliği çizgisinin tam karşıtı olduğu belirtilmelidir. Enver Hoca, bu dönüşümler sonucunda 1960 yılına gelindiğinde nüfusun % 22.5'ini işçi sınıfının, % 62.7'sini kooperatifçi köylülüğün, % 13.6'sını aydınların oluşturduğunu, hemen hemen tümüyle ortadan kalkmış olan sömürücü sınıfların kalıntılarının ise nüfusun yalnızca % 1.1'inden ibaret olduğunu belirtiyordu.

Sosyalist Arnavutluk, Kurtuluş'tan sonra ekonomik ve toplumsal gelişmesine çok geri bir noktadan başlamasının yanı sıra,

nüfusunun, yüzölçümünün, iç pazarının ve doğal kaynaklarının çok küçük ve az, dolayısıyla üretici güçlerinin gelişme potansiyelinin sınırlı olduğu bir ülkeydi. Öte yandan, bu ülkenin, çeşitli emperyalist ve gerici güçlerin (ABD, İngiltere, İtalya, Yugoslavya, modern revizyonist iktidarındaki Sovyetler Birliği ve bağlaşıkları) saldırgan eylemleri ve saldırı tehditleriyle karşı karşıya olduğu için, daha elverişli koşullarda ekonomik-toplumsal gelişmesi için kullanabileceği değerli kaynakları, anayurdun savunmasına ayırmak, hedef olduğu az çok sürekli ekonomik ve ticari ambargonun sıkıntılarını çekmek ve pek çok malı kendi sınırlı olanaklarıyla üretmek zorunda kaldığı hesaba katılmalıdır. Bütün bunlara, Parti ve devlet aygıtının yanı sıra, ekonomik organlar içinde de yuvalanan gizli revizyonistlerin ve onların yarıdaklarının, plan ve hedeflerine ulaşılmasını güçleştiren ya da olanaksızlaştıran, baltalamalarının olumsuz etkileri eklenmelidir. Ancak, bütün bu olumsuzluklara ve olanaksızlıklara karşın Arnavutluk, Kurtuluş'tan sonra, ekonomik ve toplumsal alanda son derece önemli bir gelişme kaydetmiş, kitlelerin maddi ve kültürel gereksinimlerini giderek daha üst düzeyde karşılayan ve bir avuç sömürücü için değil, geniş emekçi yığınlar için üreten bir sosyalist ekonomi kurmayı başarmıştı. 1938'de, hemen hemen hiç sanayisi olmayan Arnavutluk'ta bu sektör —zanaat üretimi de içinde olmak üzere— ulusal gelirin ancak % 10'unu üretirken, bu oran 1983'de % 43'e çıkmıştı. 1938'de tarım dışı sektörlerde çalışan işçi sayısı 22 bin dolayında iken, bu rakam 1983'te 572.000'e ulaşmıştı. Sanayi üretimi, 1938-'84 yılları arasında 163 kat, 1950-'84 yılları arasında 40 kat ve 1960-'84 yılları arasında 5.5 kat artmıştı. Tarım üretimi ise aynı dönemlerde sırasıyla 4.3 kat, 3.4 kat ve 2.1 kat arttı. (Özellikle, gelişmekte olan bir ekonomide tarım üretiminin artış hızının sanayi üretiminin artış hızının gerisinde kalması kaçınılmaz olmakla birlikte, gene de sosyalist Arnavutluk'un, tarımda sanayide olduğundan daha az başa-

rılı olduğu gözlemlenebilmektedir). Arnavutluk, hiç bir zaman 'zengin' bir ülke olmadı; ama o, burjuva ideologlarının göstermeye çalıştıklarının tersine, halkın yoksulluk içinde yaşadığı bir ülkede asla değildi. Devrim-öncesi dönemde çok daha geri, ulusal gelirin çok daha eşitsiz paylaşıldığı ve işçilerin ve diğer emekçilerin her an ve sürekli olarak açlık ve yoksullukla yüzyüze bulunduğu bir Arnavutluk vardı. En yüksek ve en düşük gelirler arasındaki oranın yasaıyla 2'ye 1 olarak saptandığı ve üretimde büyük bir atılımın gerçekleştirildiği sosyalist Arnavutluk'ta emekçi yığınlar, devrim öncesine kıyasla her bakımdan çok daha iyi yaşamaktaydılar. Her kesin işe, konuta, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma olanağına sahip olduğu bu ülkede kimse, en gelişmiş kapitalist ülkelerde bile görüldüğü gibi dilenmiyor, sokaklarda yatmak zorunda kalmıyor, hastane kapılarından geri çevrilmiyor, iş ya da gelecek güvencesinden yoksun bulunmuyordu. Burjuva kaynaklarında kabul ettiği gibi,

"Geçmişte...herkesin bir işi vardı."

(Economist Intelligence Unit: Country Profile:...Albania: 1992-'93; s. 35) Doğrulukları Batılı iktisatçılarca da genel olarak kabul edilen Arnavutluk istatistiklerine göre, 1938'de 38 yıl dolayında olan ortalama yaşam beklentisi, 1983'de 70'e çıkmış, 1951-'85 yılları arasında elektrik üretimi endeksi 1'den 217'ye, kimyasal maddeler üretimi endeksi 1'den 586'ya ve krom üretimi endeksi 1'den 31'e yükselmişti. Ekili alan miktarı 1938'de 292.000 hektardan 1983'de 710,000 hektara, tarımda kullanılan çekici güç gene aynı dönemde 109,300 BG'nden 1,036,500'e çıkmıştı. 1950-'82 yılları arasında gübre kullanımının 98 kat arttığı Arnavutluk'ta sulanan alanların toplam ekili alana oranı da 1938-'83 yılları arasında % 10'dan % 54.7'ye yükselmişti. Proletarya diktatörlüğü rejimi, sosyalizmi çok zor koşullar altında inşa etmesine karşın, kitlelerin sağlık, eğitim ve kültür gereksinimlerinin karşılanmasına son derece

büyük bir önem verdi (Kendilerini "demokratik", proletarya diktatörlüğünü "despotik" olarak ilan eden kapitalist ve sözümona hümanist ve gülyüzlü revizyonist rejimlerin yaptığından çok daha fazla). Toplumsal-kültürel önlemlere ayrılan bütçe harcamaları, 1950-'83 yılları arasında 98 milyon lek'ten 2,233 milyon lek'e çıktı, ki bu, aynı dönemde kişi başına toplumsal-kültürel harcama miktarının 80 lek'ten 786 lek'e çıktığı anlamına geliyordu. 1960'ta Arnavutluk'ta yüksek öğrenimli uzmanların sayısı 4,200 dolayındaydı; oysa bu rakam 1983'te 56,000'e yaklaşacaktı. Aynı dönemde orta dereceli okullardan mezun teknisyenlerin sayısı ise 11,600'den 187,000'e yükseldi. İkinci Dünya Savaşından önce Arnavutluk'ta okul-öncesi eğitim yok gibiydi (1938'de 23 anaokulunda 2,434 çocuk). 1983'te ise anaokulu sayısı 2,931'e, eğitim gören çocuk sayısı 103,034'e ve bu okullarda görevli öğretmen sayısı 4,600'e çıkmıştı. Gene 1938-'83 yılları arasında toplam öğrenci sayısı endeksi 1'den 12.7'ye, genel orta dereceli okullardaki öğrenci sayısı endeksi 1'den 39.8'e ve mesleki nitelikteki orta dereceli okullardaki öğrenci sayısı endeksi ise 1'den 141'e yükselmişti. Sosyalist Arnavutluk'ta kültür alanında tam bir patlama yaşandığını söylemek bir abartma olmayacaktır. 1950-'83 yılları arasında profesyonel tiyatroların sayısı 4'ten 27'ye, sinemaların sayısı 35'den 105'e kültür ev ve ocaklarının sayısı 138'den 2,158'e, halk kitaplıklarının sayısı 12'den 45'e ve müzelerin sayısı 7'den 2,034'e yükseldi. Aynı dönemde tiyatro izleyicilerinin sayısı 138,000'den 1,676,000'e ve halk kitaplıklarında ki kitap sayısı 202,000'den 3,723,000'e yükselecekti. Kurtuluştan önce Arnavutluk'ta yalnızca 15 yataklı bir doğumevi bulunuyordu. Ana ve çocuk sağlığına büyük özen gösteren devrimci iktidar altında, 1950'de 365 olan doğumevi yatağı sayısı, 1983'te 4,397'ye çıktı; doğumların 1938'de yalnızca % 0.4'ü ve 1950'de % 19.5'i doğumevlerinde gerçekleşirken, bu oran 1983'te % 86.3'e çık-

mişti. 1938-'83 yılları arasında hastanelerdeki yatak sayısı 1,000'den 17,600'e, doktor ve dişçi sayısı 122'den 4,957'ye ve her onbin nüfusa düşen doktor sayısı da 1.2'den 17.4'e yükselmişti.

"Belirli bir toplumda kadınsal kurtuluşun derecesini genel kurtuluşun ölçüsü" (Engels) olarak ele alan marksist öğretinin bu ölçütü açısından da sosyalist Arnavutluk çok başarılı bir performans sergilemişti. Devlet işletmelerinde çalışan kadın işçi ve diğer çalışanların sayısı 1960-'83 döneminde 4.8 kat artmış, aynı dönemde bu işletmelerde çalışan kadınların toplam çalışanlara oranı % 25.1'den % 42.5'e çıkmıştı. Yüksek öğrenimli kadın uzmanların toplama oranı, 1965'te % 11.9'dan 1983'te % 34.4'e, mesleki nitelikteki orta dereceli okullardan mezun kadınların toplama oranı gene aynı dönemde % 35.4'ten % 47.1'e çıkmıştı. Kurtuluş sırasında % 90'ından fazlası, okuma-yazma bilmeyen kadınlar, 1990'da AEP üyelerinin % 33'ünü, yargıçların % 30'unu, halk konseyleri üyelerinin % 40'ini, işgücünün % 47'sini ve her düzeyde tüm öğrencilerin % 48'ini oluşturuyorlardı. 1990'da ABD Kongresinin (parlamento) üyelerinin yalnızca % 4'ü kadın iken, bu oran Arnavutluk Halk Meclisinde % 30'u geçiyordu. Lüks ürünlerin yokluğuna karşın, yabancı ziyaretçiler halkın beslenme düzeyinin iyi olduğunu, düzgün ve temiz giyindiğini ve iyi konutlarda yaşadığını belirtiyor ve ekonomik bakımdan ileri kapitalist ülkelerde bile halkın sıkıntısını çektiği evsizlik, yetersiz ve kötü beslenme türünden olayların Arnavutluk'ta görülmediğini söylüyorlardı. İşçilerin ve diğer emekçilerin emeklilik aylıklarının emeklilik zamanındaki aylığın % 70'ini bulduğu, devletin her yıl — halkın devletin yardımıyla yaptığından ayrı olarak— 15,000 dolayında konut inşa ettiği, nüfusun % 80'inin İkinci Dünya Savaşından sonra yapılmış olan konutlarda yaşadığı ve aylık kira miktarının bir işçinin üç günlük kazancı kadar olduğu bu ülkede toplumsal hizmetlerin minimum yeterlilik

düzeyinin çok üstünde olmuş olduğu tartışma götürmez.

Peki, ABD ve Batı Avrupa emperyalistlerinin ve yeni Arnavutluk burjuvazisinin "demokratik" olarak nitelediği ve sahip çıktığı bugünkü rejim altında durum nedir? 45 yıllık "baskı rejimi" diye adlandırılan proletarya diktatörlüğünün yıkılışından sonra Arnavutluk ekonomisi ve Arnavutluk halkının yaşam standartları hangi doğrultuda gelişmiştir?

Sosyalizm koşullarında, kitlelerin —görece yavaş bir tempoyla da olsa— yaşam düzeyleri sürekli olarak yükselmekteydi. Bu, yerini işsizlik, enflasyon ve üretim düşüşü gibi olgularla karakterize edilen kapitalizme özgü bir ekonomik bunalıma bırakmıştır. Temmuz 1992'de Arnavutluk Ekonomi ve Maliye Bakanı Genç Ruli, 1992 ortalarında işsizliğin ülke çapında % 70 gibi inanılmaz bir rakama ulaştığı Arnavutluk ekonomisinin durumunu tanımlarken, "çöküş durumunda" anlatımını kullanıyordu. Proletarya diktatörlüğü altında enflasyon görülmez ve fiyatlar üretimin artışına paralel olarak düzenli bir biçimde azalırken 1992'de % 300'e ulaşan yıllık enflasyon denetimden çıkmak üzereydi. Pek çok üründe fiyat denetiminin kaldırıldığı Kasım 1991 başından 1992 ortalarına kadar geçen dönemde fiyatlar % 400 dolayında artarken, ücretler değişmeden kalmıştı. 1991 yılında üretim 1990 yılı rakamının tam % 50 altındaydı! Ülkenin en büyük 300 sanayi kuruluşundan yarısının çalışmalarını durdurduğunu belirten bir kaynakta şunlar söyleniyordu:

"Ağustos ayında....hükümet çok sayıda mal ve hizmet için daha da büyük fiyat artışlarını yürürlüğe koydu. Kent içi ulaşım fiyatları 5 kat, kentler arası otobüs taşıma fiyatları 5.5 kat ve tren taşıma fiyatları 3 kat arttı. Kiralar iki katına çıktı, evlere sunulan gaz ve merkezi ısıtma bedelleri 3 kat ve ilaç fiyatları ortalama 2.5 kat arttırıldı."

(Economist Intelligence Unit: 'Country Report:....Albania', No. 3, 1992; s. 41) Aynı kaynaktan ücretlerin fiyatlardaki patlamanın gerisinde kaldığı, yakın zamanlara kadar en yüksek biriktirim (tasarruf) oranına sahip olan ve 1950-'78 yılları arasında bankalardaki biriktirim hesaplarının tam 155 kat arttığı Arnavutluk'ta, 1991'den bu yana hüküm süren hiper enflasyonun bu hesapları değersiz bir hale getirdiği ileri sürülüyordu.

IMF'li efendileri gibi, Arnavutluk'taki gerici Berişa rejiminin savunucuları da bütün bu olumsuz gelişmelerin "serbest pazar ekonomisi"ne geçiş sürecinde yaşanması kaçınılmaz olan geçici sıkıntılar olarak niteliyorlardı. Ancak, özelleştirme adına kırlardaki ve kentlerdeki büyük ölçekli işletmelerin parçalanması ve yerli ve yabancı sermayeye peşkeş çekilmesi, yalnızca üretici güçlerin gelişmesi açısından geriye doğru atılmış bir adım olmakla kalmayacaktır. Bu aynı zamanda Arnavutluk ekonomisini kaçınılmaz olarak daha da batağa sokacak, onu daha da fazla dışa bağımlı hale getirecek ve emperyalist ülkeler için ucuz hammadde ve tarım ürünleri üreten bir yarı-sömürge ekonomisine dönüşecektir.

Sosyalist Arnavutluk hükümetini doğal çevrenin korunması için aldığı önlemler, kapitalizmin, burjuvazinin çıkarları doğrultusunda bir bir ortadan kaldırılıyor. Gerici Berişa rejimi insanın değil azami kârın amaç olduğu cehennem en büyük hızla kurmak için üstün bir gayret gösteriyor! Doğal çevrenin korunması açısından olduğu kadar, global ekonomik maliyeti açısından da çok uygun olan kamu ulaşım sisteminin dağıtılıp, otomobil tekellerinin arzularınahizmet edecek bir yola girilmesi bunun örneklerinden birini oluşturuyor.

Sosyalist Arnavutluk'un Anayasası, Arnavutluk gibi küçük ve ekonomik potansiyeli sınırlı bir ülkenin bağımsızlığını tehlikeye düşüreceği gerekçesiyle, dış borç alınmasını, yabancı sermaye yatırımlarına izin ve

rilmesini ya da yabancı sermayeyle ortak işletmeler kurulmasını vb. —haklı olarak— yasaklamıştı. Bu yüzden, sosyalist Arnavutluk, dünyada dış borcu bulunmayan biricik ülke konumundaydı. Berişa kliğinin başını çektiği yeni Arnavutluk burjuvazisinin iktidarının yolunu açan Ramiz Alia ve yordakçuları AEP Merkez Komitesinin Kasım 1990'da yapılan 12. Plenumunda 1976 Anayasasının bazı maddelerinde değişiklik yapılması için belirleyici adımı atarak Arnavutluk'un emperyalizmin bir yeni sömürgeci haline getirilmesini başlatmışlardı. Onlar, bunun için söz konusu Anayasanın 28. maddesini değiştirdiler (Alia ve yordakçuları, aynı zamanda, AEP'nin devletin ve toplumun biricik yönetici gücü olduğunu belirten 3. maddeyle, ateizmi devlet normu olarak kabul eden ve dinsel tapınakların açılmasını yasaklayan 55. maddeyi de değiştirdiler). Gururlu ve özgürlüğüne düşkün Arnavutluk halkının ulusal onurunu emperyalistlerin ayakları altına seren ve "kendi" yurdunu en yüksek bedeli ödeyecek olana satmaya hazır olan yeni Arnavutluk burjuvazisi ülkeyi bir dış borç tuzağına sokmakta da gecikmedi. Daha önce hiç dış borcu olmayan Arnavutluk'un 1992 yılı başında 500 milyon dolar dolayında olan dış borcu, 1992 sonunda 800 milyon dolara yükselmişti. Devlet başkanı S. Berişa'nın 1992 Mayıs'ında Avrupa Parlamentosuna başvurarak 'Arnavutluk'tan dış ülkelere göçün örgütlü bir biçimde özendirilmesini" ('Keesing's Record of World Events', Cilt 38; s. 38,920) savunması, bu teslimiyetçi çizginin mantıksal sonucundan başka bir şey değildi.

Sosyalist rejimin yıkılışından sonra ilkel ve vahşi bir kapitalizmin hüküm sürdüğü bir ülke haline gelen Arnavutluk'ta cinayet, hırsızlık, dolandırıcılık, silahlı soygun, uyuşturucu kaçakçılığı, örgütlü çeteler gibi kapitalizme özgü "uygarlık belirtileri" hızla yaygınlaşmıştır. Sosyalizm döneminde Arnavutluk'u ziyaret eden yabancı turistler, o zamanlar suç niteliği taşıyan olayların

son derece ender olduğunu, bu ülkede herkesin gece gündüz tam bir güvenlik içinde yaşayıp dolaşabildiğini, otel görevlilerinin Albturist otobüslerinin peşinden koşarak yabancı turistlerin "unuttuğu" diş macunu tüplerini onlara götürdüklerini anımsıyorlar. Burjuva kaynaklarının da kabul ettiği gibi,

"Komünistlerin döneminde Arnavutluk'ta çok az şiddet suçu görülmekteydi."

('Facts on file', Cilt 52, No. 2679 (26 Mart 1992); s. 213). Aynı kaynak,

"21 Mart tarihli 'Washington Post' ve Londra'da yayımlanan 22 Mart tarihli 'Sunday Times' gazetelerine göre Arnavutluk'un her yanında şiddet suçlarının günlük olaylar durumuna geldiğini"

('Facts on file', Aynı yerde; s. 213) belirtmektedir.

Öte yandan, kendisini "demokratik" olarak reklam eden Berişa rejimi, R. Alia kliğinin yolundan giderek sosyalizm döneminde Arnavutluk halkına ve devrime ihanet etmiş olan ve bu suçlardan mahkum edilmiş bulunan kişilerin hepsini salıvermekle kalmamış, onlara ve ailelerine parasız ev vermek, onlara iş bulmak ve onların eğitim gereksinmelerini bedelsiz olarak karşılamak vb. suretiyle bu kişileri ödüllennmiştir. Ama, aynı rejim, uydurma ve dayanıksız savlarla, mahkemeye çıkarmadan önce 72 yaşında tam 1 yıl hücre hapsinde tuttuğu ve kimseyle görüşmesine izin vermediği Necmiye Hoca'yı, hem de resmi görevleri ve Enver Hoca'nın hastalığı sırasında tedavisi bağlamında yaptığı 886,000 lek (yaklaşık 5,900 pound) tutarındaki harcamalar nedeniyle, sözümona kamu fonlarını kötüye kullandığı gerekçesiyle 9 yıl hapse mahkum edebilmiştir. Ve aynı rejim, Temmuz 1992'de parlamentodan geçirdiği bir yasayla "Marksist-Leninist, Stalinist ya da Enverist" nitelikte partilerin kurulmasını yasaklayabilmiştir. Kasım 1991'de kurulan ve başında Enver Hoca'nın bulunduğu

AEP'nin çizgisini izleyen Arnavutluk Komünist Partisi, bu yasaya dayanılarak yeraltına itilmiş ve önderlerinin bir bölümü bu yasaya dayanılarak zindanlara tıkmıştır.

Arnavutluk Komünist Partisinin (daha sonra AEP) kurucusu ve önderi olan Enver Hoca, Arnavutluk halkının İtalyan ve Alman faşist istilacılarına karşı yürüttüğü kurtuluş savaşını yönetti. O, savaştan sonraki kapsamlı demokratik ve sosyalist dönüşümlerin gerçekleştirilmesinde, Yugoslav revizyonizmine ve Sovyet modern revizyonizmine karşı savaşımında belirleyici rol oynadı. Enver Hoca, daha sonraki yıllarda Arnavutluk'ta sosyalist insanın ve sosyalist demokrasinin geliştirilip derinleştirilmesi, Çin revizyonizminin ('Mao Zedung Düşüncesi') iç yüzünün ortaya çıkarılması ve uluslararası komünist hareketin devrimci geleneklerinin muhafaza edilmesi için yürütülen savaşım-lara da son derece önemli katkılarda bulundu.

Kendisini emperyalistlere satmış olan yeni Arnavutluk burjuvazisinin temsilcisi durumdaki Berişa kliği, bu büyük insanın cenazesine bile dayanamayarak kendi sınıfsal niteliğini bir kez daha ortaya koydu. Mayıs 1992'de, "...Enver Hoca'nın ve Emek Partisi'nin daha önceki yöneticilerinden 12'sinin ....cenazeleri Şehitler Mezarlığından kaldırıldı."

('Keesing's Record of World Events', Cilt 38; s. 38,920)

Arnavutluk'un ulusal kahramanlarından İskender Bey (George Castriot) bu ülkeyi 15. yüzyılda istila eden Osmanlı devletine karşı savaşan halka önderlik etmişti. Osmanlı güçleri, uzun savaşlar sonucunda Arnavutluk'u ele geçirdiklerinde —bu arada ölmüş olan— İskender Bey'in mezarını kirletmiş ve yıkmışlardı. Lenin'in yoldaşı, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin inşasının ve İkinci Dünya Savaşında faşizmin yenilgiye uğratılmasının örgütleyicisi Stalin'in cenazesi de Kruşçev-Brejnev kliğinin benzeri bir saldırısına hedef olmuştu. Bu hain-

ler, iktidarı ele geçirmelerinden sonra Stalin'in naaşını Kremlin'deki mezarından kaldırdılar.

Berişa ve ortakları, Osmanlı istilacılarının ve Kruşçev-Brejnev revizyonistlerinin örneklerini izlemekle Enver Hoca'nın kişiliğinde Arnavutluk ve dünya işçi sınıfına ve halklarına duydukları sınıf kinini, emperya-

list burjuvaziye besledikleri sınırsız sadakati dile getirmişlerdir.

Dipnotlar:

1. AEP Tarihi, Cilt II, s. 13-14
2. AEP Tarihi, Cilt II, s. 9
3. AEP Tarihi, Cilt II, s. 28